

**Ιεράρχηση και προτεραιοποίηση
των συνοδευτικών μέτρων
για την υποστήριξη της κοινωνικοποίησης
και της κοινωνικής ένταξης των ατόρων
τελικών δικαιούχων.**

**Ανδρέας Φερώνας, (Επ. Υπεύθυνος) Αν. Καθηγητής Τμήμα Κοινωνικής &
Εκπαιδευτικής Πολιτικής, ΠΑΠΕΛ**

Μάνος Σπυριδάκης, Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, ΕΚΠΑ

**Νίκος Φωτόπουλος, Αν. Καθηγητής Τμήμα Κοινωνικής & Εκπαιδευτικής
Πολιτικής, ΠΑΠΕΛ**

ΚΟΡΙΝΘΟΣ 2023

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
1.1. Το πλαίσιο.....	6
1.2. Σκοπός και στόχοι της μελέτης.....	10
1.3. Μεθοδολογία εκπόνησης της μελέτης.....	11
1.4. Η διάρθρωση της μελέτης.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ: Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΣΥΝΟΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΤΟΥ ΤΕΒΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ	13
1.1. Τί είναι τα συνοδευτικά μέτρα;.....	13
1.2. Τι είδους συνοδευτικά μέτρα υλοποιούνται στην ΕΕ;	14
1.3. Ο κοινωνικός αντίκτυπος των συνοδευτικών μέτρων στην ΕΕ.	17
1.3.1. Η προστιθέμενη αξία των συνοδευτικών μέτρων.....	18
1.3.2. Ζητήματα προς βελτίωση	21
1.4. Το πλαίσιο υλοποίησης των συνοδευτικών μέτρων ΕΠ (ΕΒΥΣ) στην Ελλάδα.	25
1.4.1. Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός στην Ελλάδα.....	25
1.4.2. Υλική και κοινωνική υλική στέρηση.....	30
1.5. Η επίπτωση των συνοδευτικών μέτρων στην Ελλάδα: Μια προκαταρκτική ποσοτική εκτίμηση	31
1.6. Σύνοψη	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΣΥΝΟΔΕΥΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΤΕΒΑ: ΚΑΛΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΕΕ.	36
2.1. Φιλανδία.....	37
2.2. Γαλλία	39
2.3. Ουγγαρία.....	41
2.4. Ιταλία	42
2.5. Βέλγιο	45
2.6. Ισπανία	45
2.7. Ιρλανδία.....	47
2.8. Λιθουανία.....	47
2.9. Δανία	48
2.10. Σλοβακία.....	50
2.11. Μάλτα.....	52
2.12. Λουξεμβούργο.....	53
Συμπερασματικές παρατηρήσεις.....	54

ΕΝΙΣΧΥΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ.....	57
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΝΟΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	61
3.1. Εισαγωγή.....	61
3.2. Τι είδους συνοδευτικά μέτρα υλοποιούνται στην Ελλάδα;.....	62
3.3. Η συμβολή των συνοδευτικών μέτρων στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού	66
3.3.1. Μερικώς ικανοποιητική η χρηματοδότηση των συνοδευτικών μέτρων.....	67
3.3.2. Έλλειμμα δημοσιότητας και επικοινωνίας σχετικά με την υλοποίηση των συνοδευτικών μέτρων.....	68
3.3.3. Χαμηλή συμμετοχή των ωφελούμενων στα συνοδευτικά μέτρα.....	70
3.3.4. Τα συνοδευτικά μέτρα δεν υλοποιούνται από τις αναπτυξιακές συμπράξεις 73	
3.3.5. Έλλειψη σύνδεσης των συνοδευτικών μέτρων με την αγορά εργασίας	77
3.3.6. Έλλειμμα στρατηγικού σχεδιασμού και αποτελεσματικής στόχευσης.....	79
3.3.7. Τα συνοδευτικά μέτρα δεν επιλέγονται στη βάση προηγούμενης τεκμηριωμένης διάγνωσης αναγκών των ωφελούμενων αλλά ad hoc και στη βάση του προφίλ των φορέων υλοποίησης.....	81
3.4. Σύνοψη	83
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	85
4.1. Η παροχή της επισιτιστικής και υλικής συνδρομής μέσω “vouchers”	85
4.2. Δημιουργία Γραφείου «πρώτης επαφής» στο σημείο διανομής της επισιτιστικής και υλικής συνδρομής	86
4.3. Ορισμένα συνοδευτικά μέτρα αξιολογούνται ως απολύτως απαραίτητα και θα πρέπει να υλοποιούνται με ενιαίο τρόπο από όλες τις Κοινωνικές Συμπράξεις.....	87
4.4. Η επιλογή και ο σχεδιασμός των λοιπών συνοδευτικών μέτρων θα πρέπει να γίνεται με τεκμηριωμένο τρόπο και από κάτω προς τα πάνω (bottom up).	89
4.5. Είναι απαραίτητη η αξιολόγηση του κοινωνικού αντίκτυπου των συνοδευτικών μέτρων.....	91
4.6. Είναι απαραίτητη η βελτίωση της δικτύωσης, της συνεργασίας και του συντονισμού μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων φορέων και οργανισμών.....	92
4.7. Απαιτείται ενίσχυση της δημοσιότητας και επικοινωνίας των συνοδευτικών μέτρων.....	92
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	93
Ξενόγλωσση.....	93
Ελληνόγλωσση.....	95

ΠΙΝΑΚΑΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1: Άτομα σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, Ε.Ε., Πηγή: Eurostat...	7
Γράφημα 2: Δύο τύποι ΕΠ για την υλοποίηση του ΤΕΒΑ στα κράτη-μέλη Ε.Ε.....	10
Γράφημα 3: Είδος παρεχόμενης βοήθειας από το ΤΕΒΑ στα ΚΜ, 2019. Πηγή: European Commission, 2021b	14
Γράφημα 4: Αριθμός ατόμων που έλαβαν τρόφιμα και/η βασική υλική συνδρομή (σε εκατομμύρια) Πηγή: European Commission, 2021b	15
Γράφημα 5: Συνολικός αριθμός ατόμων που έλαβαν υπηρεσίες κοινωνικής ενσωμάτωσης Πηγή: European Commission, 2021b	15
Γράφημα 6: Τύποι συνοδευτικών μέτρων που υλοποιούνται με μεγαλύτερη συχνότητα από τα 22 ΚΜ, Πηγή: European Commission, 2021b	17
Γράφημα 7: Σχετική σημασία του ΤΕΒΑ. Πηγή: Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2019..	20
Γράφημα 8: Οι περιορισμένοι πόροι του ΤΕΒΑ. Πηγή: Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2019.	21
Γράφημα 9: Συνέργειες μεταξύ ΤΕΒΑ και ΕΚΤ. Απαντήσεις από 23 Διαχειριστικές αρχές. Πηγή: Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2019.	24
Γράφημα 10: Ποσοστό (%) πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή σε κοινωνικό αποκλεισμό: 2015 – 2022 Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.....	26
Γράφημα 11: Ποσοστό (%) πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας, υλική και κοινωνική στέρηση και χαμηλή ένταση εργασίας (Ευρώπη 2030): 2015 – 2022. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.....	26
Γράφημα 12: Τα παιδιά αντιμετωπίζουν υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.....	27
Γράφημα 13: Η εξέλιξη της σχετικής φτώχειας στην Ελλάδα 2005-2022, Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ	27
Γράφημα 14: Κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις υπολογιζόμενος με το κατώφλι φτώχειας του έτους 2008 (πληθωρισμένο με τον εναρμονισμένο δείκτη τιμών καταναλωτή), κατά ομάδες ηλικιών και φύλο: 2022. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.....	29
Γράφημα 15: Ποσοστό ακραίας φτώχειας στην Ελλάδα, 2010-2022. Πηγή: Eurostat	29
Γράφημα 16: Η εξέλιξη του ποσοστού υλικής στέρησης 2015-22, Ελλάδα – ΕΕ27. Πηγή: Eurostat.....	31
Γράφημα 17: Ωφελούμενοι ΤΕΒΑ 2021. Πηγή ΟΠΕΚΑ	32
Γράφημα 18: Εξέλιξη αριθμού ωφελούμενων ΤΕΒΑ 2021-Μάιος 2023. Πηγή: ΟΠΕΚΑ, May 2023	33
Γράφημα 19: Τρόποι επικοινωνίας με τους ωφελούμενους. Πηγή: Ένωση Εργαζομένων Καταναλωτών Ελλάδας	69
Γράφημα 20: Κριτήρια συμμετοχής στα συνοδευτικά μέτρα, Ένωση Εργαζομένων Καταναλωτών Ελλάδας, 2022.....	71
Γράφημα 21: Λόγοι μη υλοποίησης συνοδευτικών μέτρων από τις Συμπράξεις, Πηγή: Ένωση Εργαζομένων Καταναλωτών Ελλάδας, 2022	74
Γράφημα 22: Μέθοδοι αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας των συνοδευτικών μέτρων, Πηγή: Ένωση Εργαζομένων Καταναλωτών Ελλάδας, 2022	76
Γράφημα 23: Τύποι συνοδευτικών μέτρων που αιτούνται οι ωφελούμενοι, Πηγή: Ένωση Εργαζομένων Καταναλωτών Ελλάδας, 2022	82
Γράφημα 24: Σε ποιο βαθμό οι Συμπράξεις πραγματοποιούν διερεύνηση αναγκών; Πηγή: Ένωση Εργαζομένων Καταναλωτών Ελλάδας, 2022	83

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Καθώς το ΤΕΒΑ έχει μια διττή διάσταση, αφενός ως πρόγραμμα επισιτιστικής ή/και βασικής υλικής συνδρομής και αφετέρου ως πρόγραμμα κοινωνικής ενσωμάτωσης των απόρων έχει αποκτήσει κεντρικό ρόλο στην αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης ως μέρος του ΕΚΤ+ και φυσικά στην Ελλάδα. Η σχετική έρευνα έδειξε ότι η διεθνής βιβλιογραφία για το ΤΕΒΑ είναι εξαιρετικά περιορισμένη ενώ η ίδια κατάσταση επικρατεί για το ρόλο των συνοδευτικών μέτρων η αποτίμηση της εφαρμογής των οποίων στην Ελλάδα αποτελεί το αντικείμενο του παρόντος. Υπό το φως της διεθνούς βιβλιογραφίας και της έρευνας για τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό η μελέτη επιχειρεί μια επισκόπηση των σχετικών μελετών και αξιολογήσεων αναφορικά με την επίπτωση των συνοδευτικών μέτρων του ΤΕΒΑ στην καταπολέμηση του ως άνω φαινομένου, προκρίνει καλές πρακτικές σε επίπεδο ΕΕ, προβαίνει σε μια αξιολόγηση της επίπτωσης των υφιστάμενων συνοδευτικών μέτρων του ΕΠ (ΕΒΥΣ) στην καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα και τέλος, προτείνει μια συγκεκριμένη μεθοδολογία προτεραιοποίησης και ιεράρχησης των συνοδευτικών μέτρων του ΕΠ (ΕΒΥΣ) για την προγραμματική περίοδο 2021-27.

SUMMARY

As FEAD has a dual dimension, on the one hand as a program of food and/or basic material assistance and on the other hand as a program of social integration of the needy, it has acquired a central role in tackling poverty and social exclusion at European Union level as part of the ESF+ and of course in Greece. The relevant research showed that the international literature on FEAD is extremely limited, while the same situation prevails for the role of the accompanying measures, whose their implementation assessment is the subject of this deliverable. In the light of the international literature and research on poverty and social exclusion, this report attempts an overview of the relevant studies and evaluations regarding the impact of the FEAD's accompanying measures in combating the above phenomenon, selects good practices at the EU level, goes on with assessing the impact of the existing accompanying measures of the Operational Program of Food and Basic Material Assistance in the fight against poverty and social exclusion in Greece and finally, it proposes a specific methodology for prioritizing and structuring the accompanying measures of the Operational Program of Food and Basic Material Assistance for the programmatic period 2021-27.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Το πλαίσιο

Σύμφωνα με τα τελευταία επίσημα συγκριτικά στοιχεία της Eurostat, το 2021 (εισοδήματα αναφοράς το 2020), εκτιμάται ότι υπήρχαν 95,4 εκατομμύρια άνθρωποι στην ΕΕ σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, που ισοδυναμούσε με το 21,7 % του συνολικού πληθυσμού. Ο αριθμός των ατόμων που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, ο οποίος μπορεί να συντομευτεί ως "AROE", αντιστοιχεί στο άθροισμα των ατόμων που (i) βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας (όπως υποδεικνύεται από το διαθέσιμο εισόδημά τους), και/ή (ii) αντιμετωπίζουν σοβαρή υλική και κοινωνική στέρηση (όπως μετράται από την ικανότητά τους να αντέξουν οικονομικά ένα σύνολο προκαθορισμένων υλικών στοιχείων ή κοινωνικών δραστηριοτήτων), και/ή (iii) ζουν σε νοικοκυριό με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας¹.

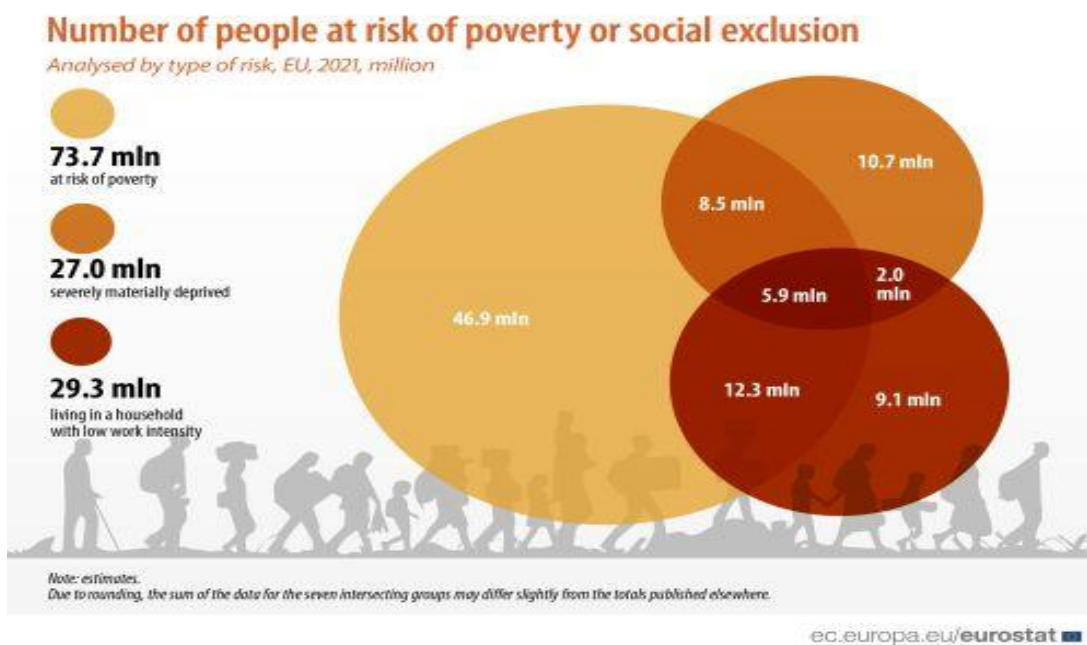
Η ανάλυση των επιμέρους δεικτών δείχνει ότι το 2021:

- (α) περίπου 5,9 εκατομμύρια ζούσαν σε νοικοκυριά που αντιμετώπιζαν ταυτόχρονα και τους τρεις κινδύνους φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού
- (β) 12,2 εκατομμύρια άνθρωποι ζούσαν τόσο σε κίνδυνο φτώχειας όσο και σε νοικοκυριό με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας (αλλά όχι σε σοβαρές υλικές και κοινωνικές στερήσεις)
- (γ) 8,5 εκατομμύρια ήταν σε κίνδυνο φτώχειας και ταυτόχρονα σοβαρές υλικές και κοινωνικές στερήσεις (αλλά όχι σε ένα νοικοκυριό με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας), και

---

¹ Ο δείκτης AROPE, αντιστοιχεί στο άθροισμα των ατόμων που είτε κινδυνεύουν από φτώχεια, είτε βρίσκονται σε σοβαρή υλική και κοινωνική στέρηση ή ζουν σε νοικοκυριό με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας. Τα άτομα περιλαμβάνονται μόνο μία φορά, ακόμη και αν βρίσκονται σε περισσότερες από μία από αυτές τις καταστάσεις. Ο λόγος AROPE είναι το μερίδιο του συνολικού πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού. Ο πρωταρχικός στόχος (στόχος ΕΕ 2030) για τη φτώχεια και την κοινωνική ένταξη του σχεδίου δράσης του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων είναι η μείωση του αριθμού των ατόμων που κινδυνεύουν από φτώχεια ή κοινωνικό αποκλεισμό κατά τουλάχιστον 15 εκατομμύρια έως το 2030. Η πρόοδος προς αυτόν τον στόχο παρακολουθείται μέσω το επιτόκιο AROPE, που δημοσιεύει η Eurostat. Το 2021, ο δείκτης AROPE τροποποιήθηκε. Η συνιστώσα του ποσοστού σοβαρής υλικής στέρησης αναθεωρήθηκε, ορίζοντας ένα νέο ποσοστό σοβαρής υλικής και κοινωνικής στέρησης (SMSD) με βάση μια αναθεωρημένη λίστα ειδών και επαναπροσδιορίστηκε ο δείκτης χαμηλής έντασης εργασίας που σχετίζεται με άτομα που ζουν σε ένα νοικοκυριό με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας. Ο αναθεωρημένος δείκτης AROPE χρησιμοποιείται για την παρακολούθηση του πρωταρχικού στόχου για τη φτώχεια και την κοινωνική ένταξη του σχεδίου δράσης για τον ευρωπαϊκό πυλώνα για τα κοινωνικά δικαιώματα.

(δ) σχεδόν 2 εκατομμύρια ζούσαν σε νοικοκυριά με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας ενώ βίωναν σοβαρή υλική στέρηση (αλλά δεν διέτρεχαν κίνδυνο φτώχειας) (Γράφημα 1).

Γράφημα 1: Άτομα σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, Ε.Ε., Πηγή: Eurostat

Η επιμονή της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού σε απαράδεκτα υψηλά επίπεδα, σε συνδυασμό με την πολύ περιορισμένη αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων ελαχίστου εισοδήματος των ΚΜ να καταπολεμήσουν τη φτώχεια (Marchal & Siöland, 2019), κάνει επιτακτική την ανάγκη για ενίσχυση του ρόλου της ΕΕ στην κοινωνική πολιτική, υποστηρίζοντας τα εθνικά κράτη ευημερίας σε ορισμένες από τις κρίσιμες λειτουργίες τους και καθοδηγώντας την ουσιαστική τους ανάπτυξη (Vandenbroucke, Barnard & De Baere, 2017).

Οι πρόσφατες εξελίξεις φαίνεται πράγματι να ενισχύουν τον κοινωνικό ρόλο της ΕΕ. Ειδικότερα, η ψήφιση του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων (ΕΠΚΔ) το 2017, είναι ιδιαίτερα σημαντική σε συμβολικό επίπεδο, καθώς σηματοδοτεί τη μετάβαση της ευρωπαϊκής κοινωνικής πολιτικής, από το επίπεδο της απλής πολιτικής διακήρυξης κοινωνικών στόχων στη διαμόρφωση ενός κανονιστικού πλαισίου πάνω στο οποίο μπορεί να θεμελιωθεί μια

μελλοντική επίκληση δικαιωμάτων από τους ευρωπαϊούς πολίτες² (Vandenbroucke et al., 2021).

Στο πλαίσιο αυτό και για την διευκόλυνση της εφαρμογής των αρχών και δικαιωμάτων του ΕΠΚΔ, η ΕΕ λειτουργεί και ως «υλικός υποστηρικτής» (material supporter) (Vandenbroucke, et al., 2021). Ειδικότερα, το νέο ΕΚΤ+ περιλαμβάνει (μεταξύ άλλων χρηματοδοτικών μέσων) το πρώην Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας στους Απόρους (ΤΕΒΑ), δύο βασικά μέσα για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Το ΕΚΤ+ στοχεύει στην «επένδυση στους ανθρώπους» βοηθώντας τους να βρουν (καλύτερες) θέσεις εργασίας, επενδύοντας στην εκπαίδευση και τις δεξιότητες και προάγοντας την κοινωνική ένταξη. Επιπλέον, συνδέεται πιο στενά με το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο, αφού: «Τα κράτη μέλη θα πρέπει να διαθέσουν ένα κατάλληλο ποσό των πόρων τους από το σκέλος του ΕΚΤ+ υπό επιμερισμένη διαχείριση για την εφαρμογή των σχετικών συστάσεων ανά χώρα» (Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 2021/1057). Είναι σημαντικό, ότι τουλάχιστον το 25% των πόρων του ΕΚΤ+ θα πρέπει να διατεθεί για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και τουλάχιστον το 3% για τη στήριξη των απόρων.

Εδώ υπεισέρχεται ο ρόλος του ΤΕΒΑ. Βασική αποστολή του είναι να συμπληρώσει το ΕΚΤ, στοχεύοντας στην ανακούφιση των ακραίων μορφών φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού και εστιάζοντας αποκλειστικά στις βασικές ανάγκες των απόρων, κυρίως μέσω της παροχής τροφίμων και υλικής βοήθειας, αλλά και συνοδευτικών μέτρων κοινωνικής ένταξης (EC, 2014). Στο πλαίσιο της αυξανόμενης χρήσης της επισιτιστικής βοήθειας σε όλη την Ευρώπη (Greiss et al., 2022, Lambie-Mumford & Silvasti, 2020), το Ταμείο φαίνεται να παρέχει πολύ αναγκαία υποστήριξη για άτομα που βιώνουν την ακραία φτώχεια. Επιπλέον, ως μέρος του ΕΚΤ+, το ΤΕΒΑ συνδέεται ρητά με την εφαρμογή του ΕΠΚΔ, εφόσον σύμφωνα με το σχέδιο δράσης για την εφαρμογή του ΕΠΚΔ, «το ΕΚΤ+ [...] θα συνεχίσει να είναι το κύριο μέσο της ΕΕ για την υποστήριξη της εφαρμογής του Πυλώνα» (EC, 2021a, σ.34). Κατά την προγραμματική περίοδο 2014-2020, η υποστήριξη του ΤΕΒΑ συνέβαλε σημαντικά στην καταπολέμηση της

---

² Τα οποία ωστόσο για να εφαρμοστούν θα πρέπει να κατοχυρωθούν νομικά στα ΚΜ.

φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Μέχρι στιγμής, το FEAD, με προϋπολογισμό 3,8 δισεκατομμυρίων ευρώ, παρείχε στήριξη σε 13 εκατομμύρια άτομα.

Με το Άρθρο 2 «Ορισμοί» του Κανονισμού του ΤΕΒΑ θεσμοθετούνται δύο διακριτοί τύποι Επιχειρησιακών Προγραμμάτων:

5) ως «επιχειρησιακό πρόγραμμα επισιτιστικής ή/και βασικής υλικής συνδρομής» (αναφερόμενο επίσης ως «ΕΠ I») ορίζεται επιχειρησιακό πρόγραμμα που υποστηρίζει τη διανομή τροφίμων ή/και την παροχή βασικής υλικής συνδρομής στους απόρους, συνδυάζεται όπου χρειάζεται με συνοδευτικά μέτρα, και έχει ως στόχο την ελάφρυνση του κοινωνικού αποκλεισμού των απόρων·

6) ως «επιχειρησιακό πρόγραμμα κοινωνικής ενσωμάτωσης των απόρων» (επίσης αναφερόμενο ως «ΕΠ II») ορίζεται επιχειρησιακό πρόγραμμα που υποστηρίζει τις δραστηριότητες εκτός των μέτρων για την ενεργό αγορά εργασίας, το οποίο συνίσταται σε μη οικονομική, μη υλική συνδρομή, και αποσκοπεί στην κοινωνική ενσωμάτωση των απόρων”.

Με το άρθρο 7 «Επιχειρησιακά Προγράμματα» δόθηκε η δυνατότητα στα ΚΜ να επιλέξουν να υλοποιήσουν είτε το ΕΠ I είτε το ΕΠ II είτε και τα δύο μαζί. Στο ίδιο άρθρο ορίζονται τα στοιχεία που πρέπει να συμπεριλαμβάνει κάθε ΕΠ (Γράφημα 2).

Γράφημα 2: Δύο τύπο ΕΠ για την υλοποίηση του ΤΕΒΑ στα κράτη-μέλη Ε.Ε.

Κλείνοντας αυτή την εισαγωγή, θα πρέπει να τονιστεί, ότι το ΤΕΒΑ δραστηριοποιείται σε έναν αμφιλεγόμενο τομέα ανθρωπιστικής βοήθειας. Η έρευνα για την επισιτιστική βοήθεια εγείρει κρίσιμα ερωτήματα που σχετίζονται με ζητήματα ντροπής, στιγματισμού, πατερναλισμού και έλλειψης ελευθερίας επιλογής (π.χ. Van der Horst et al., 2014, Rybus, Power & Pickett, 2021). Επιπλέον, η βιβλιογραφία αναδεικνύει τον κίνδυνο ότι τα συστήματα επισιτιστικής βοήθειας θα μπορούσαν να συμβάλουν στη μετατόπιση της ευθύνης για τους άπορους από το κράτος στην κοινωνία των πολιτών (Greiss et al., 2021; Lambie-Mumford & Silvasti, 2020).

1.2. Σκοπός και στόχοι της μελέτης

Η σχετική έρευνα έδειξε ότι η διεθνής βιβλιογραφία για το ΤΕΒΑ είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Ένας μικρός αριθμός μελετών έχει ασχοληθεί κυρίως με τις πολιτικές και θεσμικές διαδικασίες ίδρυσης του Ταμείου καθώς και με την σταδιακή μετεξέλιξή του σε ένα πρόγραμμα κοινωνικής ένταξης (Caraher, 2015;

Madama, 2016). Μία πολύ πρόσφατη μελέτη έχει ως αντικείμενο τη συνεισφορά του Ταμείου ως συμπληρωματικού μέτρου για την ανακούφιση της ακραίας φτώχειας, καθώς και των συνοδευτικών μέτρων στην κοινωνική ένταξη των ωφελούμενων (Greis, et. al., 2023). Σε εθνικό επίπεδο, η σχετική έρευνα έχει εστιάσει στη συνεισφορά του ΤΕΒΑ στην επισιτιστική ασφάλεια και τη διατροφή των δικαιούχων (Vlassopoulos, et al., 2020).

Στο πλαίσιο αυτό και δεδομένου ότι δεν εντοπίστηκε κάποια ακαδημαϊκή μελέτη που να έχει εστιάσει ειδικά στο ρόλο και τη συμβολή των συνοδευτικών μέτρων στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού των ωφελούμενων, οι στόχοι της παρούσας μελέτης είναι:

- Να επιχειρήσει μια επισκόπηση των σχετικών μελετών και αξιολογήσεων αναφορικά με την επίπτωση των συνοδευτικών μέτρων του ΤΕΒΑ στην καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού
- Να εντοπίσει καλές πρακτικές σε επίπεδο ΕΕ
- Να επιχειρήσει μια αξιολόγηση της επίπτωσης των υφιστάμενων συνοδευτικών μέτρων του ΕΠ (ΕΒΥΣ) στην καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα
- Στη βάση των παραπάνω, να προτείνει μια συγκεκριμένη μεθοδολογία προτεραιοποίησης και ιεράρχησης των συνοδευτικών μέτρων του ΕΠ (ΕΒΥΣ) για την προγραμματική περίοδο 2021-27.

1.3. Μεθοδολογία εκπόνησης της μελέτης

Η μελέτη μεθοδολογικά βασίζεται:

- Στην έρευνα γραφείου για την καταγραφή των εξελίξεων σε επίπεδο πολιτικής, θεσμικού πλαισίου, βιβλιογραφίας σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο.
- Στην επεξεργασία και μετα-ανάλυση πρωτογενών δεδομένων από προηγούμενες έρευνες και αξιολογήσεις αναφορικά με τη λειτουργία του προγράμματος Επισιτιστικής και Βασικής Υλικής Συνδρομής (ΤΕΒΑ)

- Στη συλλογή δεδομένων διοικητικής φύσης για τις ποσοτικές και ποιοτικές διαστάσεις των παρεμβάσεων σε θέματα συνοδευτικών μέτρων υποστήριξης της κοινωνικοποίησης και της κοινωνικής ένταξης των τελικών δικαιούχων σε βασικούς τομείς της υφιστάμενης πολιτικής.
- Στην ανάλυση περιεχομένου των σχετικών αρχειακών δεδομένων

1.4. Η διάρθρωση της μελέτης

Η διάρθρωση της μελέτης έχει ως ακολούθως. Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται μια επισκόπηση της βιβλιογραφίας αναφορικά με τη συμβολή των συνοδευτικών μέτρων του ΤΕΒΑ στην καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Επίσης σκιαγραφείται το ευρύτερο πλαίσιο υλοποίησης των συνοδευτικών μέτρων στην Ελλάδα και επιχειρείται μια πρώτη ποσοτική αποτίμηση της συμβολής των συνοδευτικών μέτρων με όρους προσβασιμότητας και κάλυψης των ακραία φτωχών στη χώρα μας. Στο δεύτερο κεφάλαιο, επιχειρείται η αποτύπωση καλών πρακτικών υλοποίησης συνοδευτικών μέτρων στην ΕΕ, με όρους αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας. Στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρείται μια αξιολόγηση της επίπτωσης των υφιστάμενων συνοδευτικών μέτρων του ΕΠ (ΕΒΥΣ) στην καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, μέσα από την επισκόπηση των διαθέσιμων αξιολογήσεων.

Τέλος, στα Συμπεράσματα, συνοψίζονται τα ευρήματα της κυρίως ανάλυσης και προτείνεται μια συγκεκριμένη μεθοδολογία προτεραιοποίησης και ιεράρχησης των συνοδευτικών μέτρων του ΕΠ (ΕΒΥΣ) για την προγραμματική περίοδο 2021-27.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ: Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΣΥΝΟΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΤΟΥ ΤΕΒΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

1.1. Τί είναι τα συνοδευτικά μέτρα;

Ο Κανονισμός του ΤΕΒΑ περιγράφει τα «συνοδευτικά μέτρα» (accompanying measures) ως δραστηριότητες που αναλαμβάνονται στο πλαίσιο των ΕΠ Ι με τρόπο συμπληρωματικό ως προς την παροχή υλικής στήριξης, μέτρα που ουσιαστικά παρέχονται από τις Οργανώσεις Εταίρους.

Ο ενωσιακός νομοθέτης προέβη σε αδρή περιγραφή των βασικών εννοιών και μετέθεσε στα ΚΜ την ευθύνη και αρμοδιότητα αποσαφήνισής τους. Το περιεχόμενο των συνοδευτικών μέτρων νοηματοδοτήθηκε στα εγκεκριμένα ΕΠ των ΚΜ, καθώς και στο πεδίο, κατά την υλοποίηση των δράσεων του Ταμείου. Αναδείχθηκε πληθώρα συνοδευτικών μέτρων, με ευρεία θεματολογία, που απευθύνθηκαν τόσο στον γενικό πληθυσμό όσο και σε ειδικότερες ομάδες – στόχους. Τα ΚΜ προσδιόρισαν τις ομάδες/υπο-ομάδες-στόχους και σχεδίασαν της παρεχόμενες σε αυτές δράσεις σύμφωνα με τις εθνικές τους συνθήκες και ανάγκες και σε συνάρτηση με τη σύνθεση των Οργανώσεων – Εταίρων μέσω των οποίων παρέχονται τα συνοδευτικά μέτρα στον ωφελούμενο πληθυσμό.

Τα συνοδευτικά μέτρα που υλοποιούν τα ΚΜ αποτυπώνονται ενδεικτικά στις **Ετήσιες Εκθέσεις Υλοποίησης που αυτά υποβάλλουν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή βάσει του άρθρου 13 παρ. 1 του Κανονισμού**. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 2 «Ορισμοί», στοιχείο 11, του Κανονισμού (ΕΕ) αριθ.223/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11^{ης} Μαρτίου 2014 για το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους, «Ως **«συνοδευτικά μέτρα»** ορίζονται οι δραστηριότητες που αναλαμβάνονται πέραν της διανομής τροφίμων ή/και της βασικής υλικής συνδρομής, με στόχο **την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού ή/και των κοινωνικών έκτακτων αναγκών με πιο ενεργό και βιώσιμο τρόπο, για παράδειγμα καθοδήγηση για ισορροπημένη διατροφή και παροχή συμβουλών για**

την οικονομική διαχείριση». Ειδικότερα τα συνοδευτικά μέτρα παρέχονται από οργανώσεις-εταίρους όπου σύμφωνα με το άρθρο 2 «Ορισμοί», στοιχείο 3, του Κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 223/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11^{ης} Μαρτίου 2014 για το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους, «Ως «οργανώσεις-εταίροι» ορίζονται δημόσιοι φορείς ή/και μη κερδοσκοπικές οργανώσεις που προσφέρουν τρόφιμα ή / και βασική υλική συνδρομή, όπου ενδείκνυται, **σε συνδυασμό με συνοδευτικά μέτρα απευθείας ή μέσω άλλων οργανώσεων-εταίρων, ή που αναλαμβάνουν δραστηριότητες που στοχεύουν άμεσα στην κοινωνική ενσωμάτωση των απόρων,** και των οποίων οι πράξεις έχουν επιλεγεί από τη διαχειριστική αρχή σύμφωνα με το άρθρο 32 παράγραφος 3, στοιχείο β».

1.2. Τι είδους συνοδευτικά μέτρα υλοποιούνται στην ΕΕ;

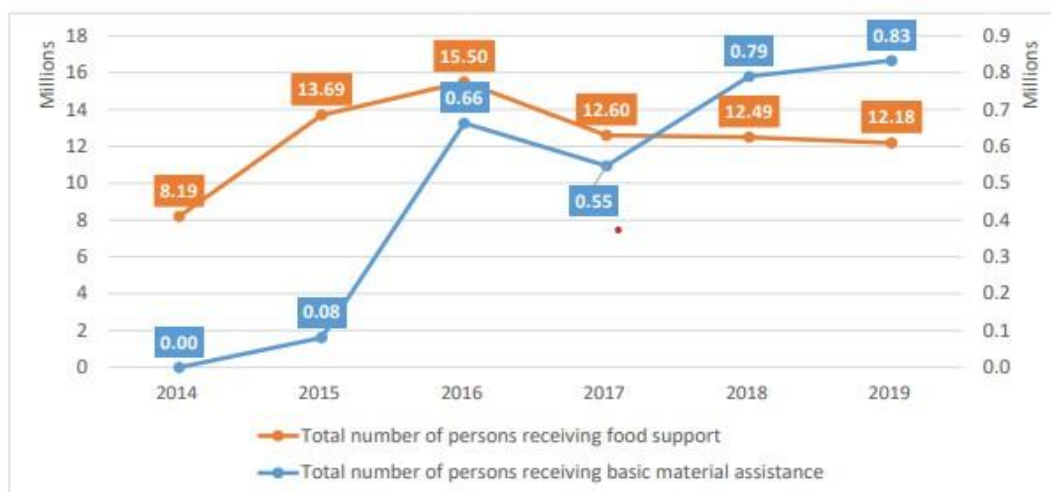
Σύμφωνα με την τελευταία έκθεση υλοποίησης του ΤΕΒΑ από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021), το 2019 τα περισσότερα κράτη μέλη (22 από τα 26) διένειμαν τρόφιμα ή/και βασική υλική βοήθεια και παρείχαν συνοδευτικά μέτρα (ΕΠ I), ενώ τέσσερα κράτη μέλη συνέχισαν να εφαρμόζουν προγράμματα κοινωνικής ενσωμάτωσης (ΕΠ II) - βλ. Γράφημα 3).

ΕΠ	ΕΙΔΟΣ ΒΟΗΘΕΙΑΣ	ΚΡΑΤΗ ΜΕΛΗ
ΕΠ I	ΦΑΓΗΤΟ	BE, BG, EE, ES, FI, FR, MT, PL, PT, SI (10)
	ΒΑΣΙΚΗ ΥΛΙΚΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗ	AT (1)
	ΚΑΙ ΤΑ ΔΥΟ	CY, CZ, EL, HR, HU, IE, IT, LT, LU, LV, SK (11)
ΕΠ II	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ	DE, DK, NL, SE (4)

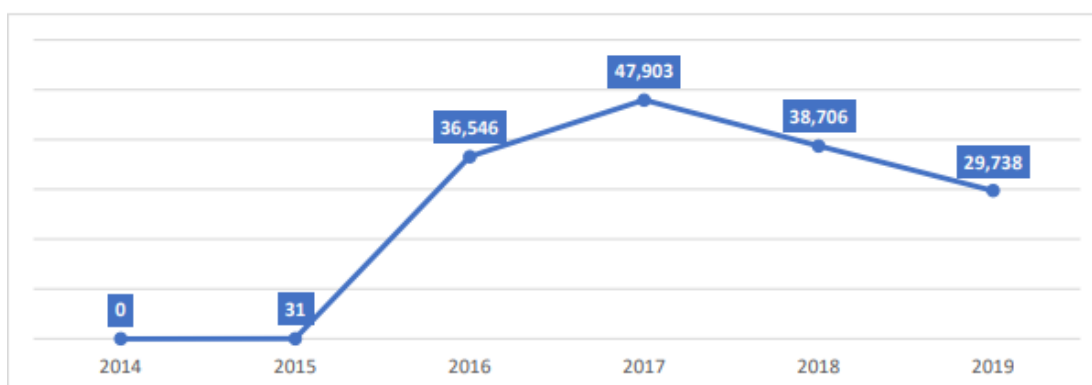
Γράφημα 3: Είδος παρεχόμενης βοήθειας από το ΤΕΒΑ στα ΚΜ, 2019. Πηγή: European Commission, 2021b

Επίσης, το 2019, εκτιμάται ότι 12,2 εκατομμύρια άνθρωποι επωφελήθηκαν από επισιτιστική βοήθεια του ΤΕΒΑ, πάνω από 800.000 έλαβαν υλική βοήθεια και περίπου 30.000 επωφελήθηκαν από υποστήριξη κοινωνικής ένταξης.

Πάνω από 12,5 εκατομμύρια άνθρωποι συνολικά επωφελήθηκαν από την υποστήριξη του ΤΕΒΑ, σύμφωνα με μια συντηρητική εκτίμηση (Γραφήματα 4 και 5)

Γράφημα 4: Αριθμός ατόμων που έλαβαν τρόφιμα και/η βασική υλική συνδρομή (σε εκατομμύρια)
 Πηγή: European Commission, 2021b

Γράφημα 5: Συνολικός αριθμός ατόμων που έλαβαν υπηρεσίες κοινωνικής ενσωμάτωσης Πηγή: European Commission, 2021b

Το συνολικό προφίλ των τελικών αποδεκτών της υποστήριξης του ΤΕΒΑ παραμένει σε γενικές γραμμές αμετάβλητο. Όπως και τα προηγούμενα χρόνια, λίγο λιγότερο από το ήμισυ (49%) όλων των ωφελουμένων ήταν γυναίκες. Τα παιδιά έλαβαν πάνω από το 30% της διαθέσιμης υποστήριξης, ακολουθούμενα από μετανάστες, άτομα με αλλοδαπή καταγωγή ή μειονότητες (10%) και άστεγους (7%). Το 2019, το 8% των τελικών παραληπτών του FEAD ήταν άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω και λίγο λιγότερο από το 5% ήταν άτομα με αναπηρία. Αυτά τα

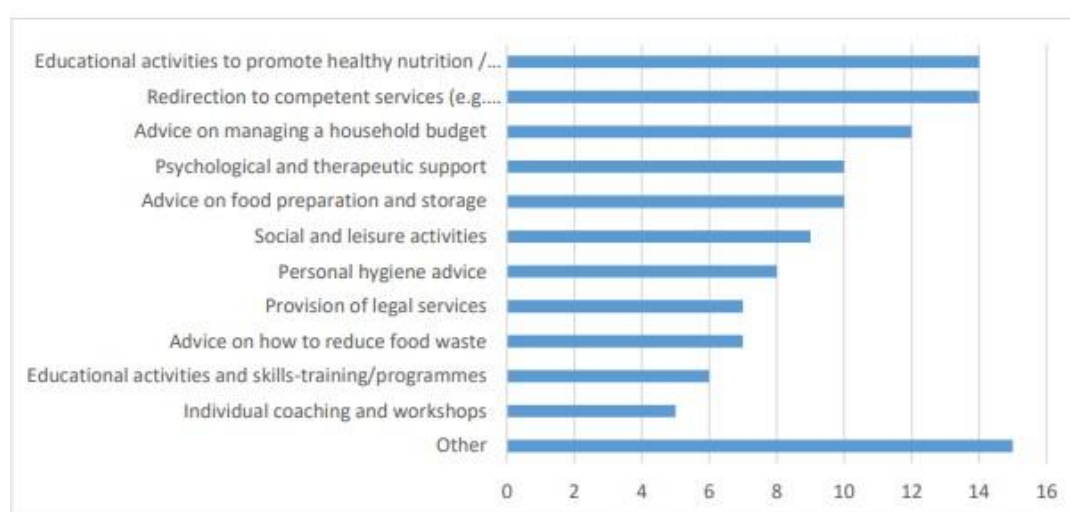
στοιχεία εκτιμώνται από τους συνεργαζόμενους οργανισμούς και θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με προσοχή.

Τα περισσότερα κράτη μέλη πραγματοποιούν συνδυασμό συνοδευτικών μέτρων και μόνο λίγα επέλεξαν να επικεντρωθούν σε μία ή δύο μόνο δραστηριότητες. Τα συνοδευτικά μέτρα που εφαρμόστηκαν το 2019 (βλ. Διάγραμμα 6) περιλάμβαναν:

- συμβουλές για την προετοιμασία και την αποθήκευση τροφίμων (BG, CZ, EE, FI, FR, HR, LT, LV, PL, PT και SK).
- εκπαιδευτικές δραστηριότητες για την προώθηση της υγιεινής διατροφής, π.χ. εργαστήρια μαγειρικής (BE, BG, CZ, EE, FI, FR, EL, HR, IE, IT, LT, LU, LV, PL και SK).
- συμβουλές για τον τρόπο μείωσης της σπατάλης τροφίμων (BE, BG, HR, LU, LV, PL και PT).
- συμβουλές προσωπικής υγιεινής (BE, BG, CZ, HR, HU, LV, PL και SK).
- παραπομπή σε σχετικές υπηρεσίες (π.χ. κοινωνικές/διοικητικές) (AT, BE, BG, CZ, EE, ES, FI, FR, HR, IE, IT, LU, LV και SK).
- ατομική καθοδήγηση και εργαστήρια (CZ, EL, HR, MT και SI).
- ψυχολογική και θεραπευτική υποστήριξη (CY, CZ, EL, FR, HR, HU, IT, LT, PL, SI και SK).
- συμβουλές για τη διαχείριση του προϋπολογισμού του νοικοκυριού (BE, BG, CZ, EE, EL, FR, HR, IE, IT, LT, LV, PL, PT και SK).
- κοινωνικές δραστηριότητες και δραστηριότητες αναψυχής (CZ, EE, FI, FR, EL, HR, LV, MT και SI).
- εκπαιδευτικές δραστηριότητες και προγράμματα κατάρτισης δεξιοτήτων (FR, EL, HR, MT, PL και SI)
- παροχή νομικών υπηρεσιών (CZ, FR, HR, IE, IT, LT και PL).
- άλλες συνοδευτικές δραστηριότητες (AT, BE, BG, CY, CZ, EE, ES, FI, FR, EL, IT, LU, MT, PL και SI), συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών προσωπικής υποστήριξης, φροντίδας ενηλίκων, κοινωνικής μεταφοράς, υποστήριξης για πρόσβαση για τα δικαιώματα και τη σχολική υποστήριξη.

Σταδιακά τα συνοδευτικά μέτρα καθίστανται ολοένα και πιο καθιερωμένα και ποικίλα. Σύμφωνα με τις ετήσιες εκθέσεις εφαρμογής των ΚΜ, οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες για την προώθηση της υγείας και τα εργαστήρια διατροφής/μαγειρικής εξακολουθούσαν να είναι το πιο κοινό είδος συνοδευτικού μέτρου, ακολουθούμενο από την ανακατεύθυνση σε σχετικές υπηρεσίες και συμβουλές για τη διαχείριση του οικιακού προϋπολογισμού. Πολλά κράτη μέλη εφαρμόζουν επίσης άλλες δραστηριότητες, προσαρμοσμένες στις δικές τους ανάγκες. Συνολικά, προκύπτει ένα ποικίλο σύνολο καλών πρακτικών (Γράφημα 6).

Γράφημα 6: Τύποι συνοδευτικών μέτρων που υλοποιούνται με μεγαλύτερη συχνότητα από τα 22 ΚΜ, Πηγή: European Commission, 2021b

1.3. Ο κοινωνικός αντίκτυπος των συνοδευτικών μέτρων στην ΕΕ.

Ο κοινωνικός αντίκτυπος των συνοδευτικών μέτρων του ΤΕΒΑ προκύπτει κατά κύριο λόγο από τις μέχρι σήμερα διαδικασίες αξιολόγησής του. Τα έτη 2017 και 2022 διενεργήθηκαν στα ΚΜ δομημένες έρευνες σχετικά με την υλοποίηση των δράσεων του Ταμείου, προβλεπόμενες από τον Κανονισμό. Τα αποτελέσματα των ερευνών έτους 2017 έχουν ήδη δημοσιοποιηθεί. Στη συνέχεια, οι δράσεις του ΤΕΒΑ αξιολογήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019) (Ενδιάμεση Αξιολόγηση του άρθρου 17 παρ. 1 του Κανονισμού (ΕΕ) 223/2014), καθώς και το έτος 2019 από το Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο (ΕΕΣ)

(Ειδική Έκθεση του άρθρου 287, παρ. 4, εδ. β' της ΣΛΕΕ). Ενδιαφέροντα στοιχεία μπορούν επίσης να συλλεχθούν από τις Ετήσιες Εκθέσεις Υλοποίησης των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων των ΚΜ από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, από τα κείμενα συμπερασμάτων των θεματικών σεμιναρίων και συνεδρίων της Κοινότητας του ΤΕΒΑ (FEAD Community)³, από την αξιολόγηση της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας Τραπεζών Τροφίμων (FEBA) και από ορισμένες μεμονωμένες αξιολογήσεις των ΚΜ. Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι η ακαδημαϊκή βιβλιογραφία για το ΤΕΒΑ είναι σχεδόν ανύπαρκτη, με τις λίγες διαθέσιμες μελέτες να εστιάζουν στις πολιτικές και θεσμικές δυναμικές πίσω από την υιοθέτηση του Ταμείου και τη σταδιακή μετεξέλιξή του σε πρόγραμμα κοινωνικής ένταξης (Caraher, 2015; Madama, 2016), το βαθμό κατά τον οποίο η χρηματοδότηση του ΤΕΒΑ απευθύνεται σε φτωχά κράτη μέλη με μεγαλύτερες κοινωνικές ανάγκες (Hermans, Greiss, Delanghe, & Cantillon, 2022), το βαθμό κατά τον οποίο η επισιτιστική βοήθεια συμπληρώνει τα ανεπαρκή Προγράμματα Ελαχίστου Εισοδήματος στα ΚΜ και στην προστιθέμενη αξία του ΤΕΒΑ από αυτή την άποψη (Hermans et al., 2023) και τέλος, το βαθμό κατά τον οποίο η επισιτιστική βοήθεια στις ευρωπαϊκές χώρες είναι ενσωματωμένη και υποστηρίζεται από τους επίσημους θεσμούς του κράτους ευημερίας (Greiss et al., 2022). Παρακάτω επιχειρούμε μια συνοπτική και συνθετική αποτύπωση των κύριων ευρημάτων από τις διαθέσιμες πηγές δεδομένων αναφορικά με τη συμβολή των συνοδευτικών μέτρων στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού των ωφελουμένων.

1.3.1. Η προστιθέμενη αξία των συνοδευτικών μέτρων

Οι περισσότερες εκθέσεις αξιολόγησης συγκλίνουν στο γεγονός ότι κατά την προγραμματική περίοδο 2014-2020, η υποστήριξη του ΤΕΒΑ συνέβαλε σημαντικά στην καταπολέμηση της φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού στην

---

³ Η Κοινότητα FEAD είναι ένα ανοιχτό δίκτυο μελών για άτομα που παρέχουν βοήθεια στους απόρους στην Ευρώπη. Αυτό περιλαμβάνει εθνικές διαχειριστικές αρχές του FEAD, οργανισμούς που παρέχουν ή ενδιαφέρονται για δραστηριότητες που χρηματοδοτούνται από το FEAD, ΜΚΟ σε επίπεδο ΕΕ και θεσμικά όργανα της ΕΕ. Η Κοινότητα FEAD συγκεντρώνει όλους όσους εργάζονται για τη μείωση των χειρότερων μορφών φτώχειας στις ευρωπαϊκές χώρες. Είναι ένας χώρος για τα μέλη να μοιράζονται καλές πρακτικές και να ενθαρρύνουν νέες ιδέες και να συζητούν πώς να παρέχουν μη οικονομική βοήθεια στους απόρους της Ευρώπης. Βλ, σχ.<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1207&langId=en>

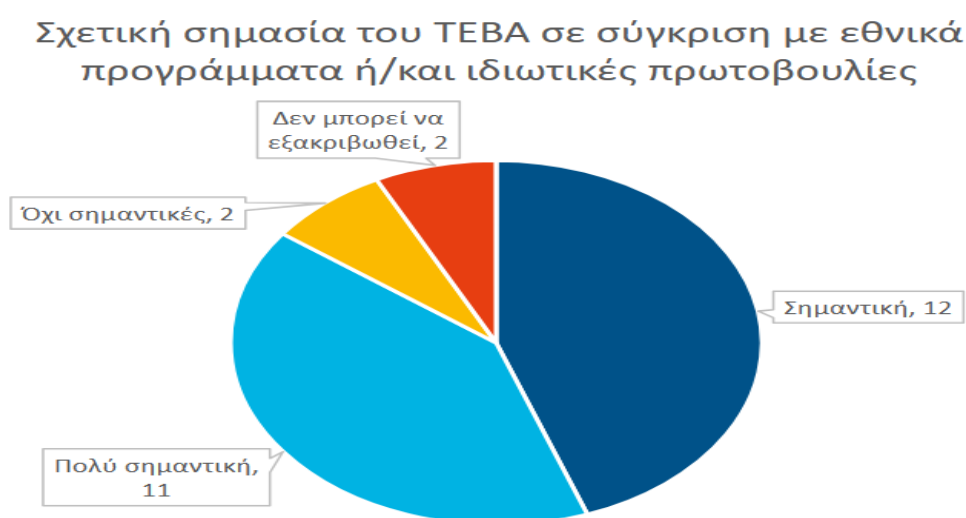
ΕΕ. Ειδικότερα, τα συνοδευτικά μέτρα αποτελούν ένα καινοτόμο στοιχείο του σχεδιασμού του ΤΕΒΑ και οι κανόνες επιτρέπουν την παροχή υποστήριξης, καθοδήγησης και κοινωνικής ένταξης ως συμπλήρωμα της επισιτιστικής και υλικής βοήθειας που παρέχεται. Μέσω των συνοδευτικών μέτρων παρέχεται περισσότερη και πιο βιώσιμη βοήθεια και υποστήριξη για την πρόσβαση σε κοινωνικά δικαιώματα, π.χ. μέσω της ενημέρωσης και της ευαισθητοποίησης, της παροχής συμβουλών και της παροχής διαδικαστικών διαύλων διεκδίκησης και ενίσχυσης κοινωνικών παροχών. Από την άποψη αυτή μπορεί να θεωρηθεί **ότι τα συνοδευτικά μέτρα του ΤΕΒΑ, από πλευράς περιεχομένου δράσεων, έχουν θετική συνεισφορά στην ανακούφιση του κοινωνικού αποκλεισμού των απόρων, επιφέρουν μια ισχυρότερη προσέγγιση κοινωνικής ένταξης στο ΤΕΒΑ και ενδεχομένως να συμβάλουν μεσο-μακροπρόθεσμα στην ενδυνάμωση της κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη.**

Πάνω από το 70 % όλων των ερωτηθέντων στην ανοιχτή δημόσια διαβούλευση, στο πλαίσιο της αξιολόγησης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, συμφώνησαν ότι το ΤΕΒΑ είναι ένα συμπληρωματικό εργαλείο των εθνικών και περιφερειακών προγραμμάτων καταπολέμησης της φτώχειας. Στο πλαίσιο αυτό, γίνεται σαφές ότι **τα συνοδευτικά μέτρα δεν μπορούν από μόνα τους να καταπολεμήσουν τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, αλλά είναι συμπληρωματικά των εθνικών συστημάτων.** Διευρύνουν τον αριθμό και τις κατηγορίες των τελικών αποδεκτών και παρέχουν μορφές υποστήριξης, οι οποίες διαφορετικά δεν θα ήταν διαθέσιμες στους πιο απόρους ή σε συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού, όπως, οικογένειες με παιδιά που κινδυνεύουν από φτώχεια, ηλικιωμένους με περιορισμένο εισόδημα, άστεγους, άτομα με αναπηρίες και άτομα που συχνά δεν προσεγγίζονται από υπηρεσίες για το κοινό, όπως οι μετανάστες.

Επίσης, η παροχή των συνοδευτικών μέτρων μπορεί να αξιοποιηθεί ως **γέφυρα μεταξύ άμεσων επειγουσών παρεμβάσεων και μακροπρόθεσμων μέτρων κοινωνικής ένταξης.** Οι συνεργαζόμενοι οργανισμοί μπορούν να προσεγγίσουν άτομα που έχουν ανάγκη μέσω υλικής βοήθειας και στη συνέχεια

να διευκολύνουν την πρόσβασή τους σε άλλες υπηρεσίες κοινωνικής ένταξης, με απώτερο στόχο την επίτευξη της ανεξαρτησίας.

Οι σχετικές αξιολογήσεις επιβεβαιώνουν τα παραπάνω ευρήματα. Από την αξιολόγηση του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου προκύπτει ότι 23 από τις 27 διαχειριστικές αρχές θεωρούν το ΤΕΒΑ είτε ως πολύ σημαντικό είτε ως σημαντικό για την υποστήριξη των απόρων σε σύγκριση με άλλα εθνικά προγράμματα ή ιδιωτικές πρωτοβουλίες που υπάρχουν στις οικείες χώρες (Γράφημα 7).

Γράφημα 7: Σχετική σημασία του ΤΕΒΑ. Πηγή: Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2019

Οι ερωτηθέντες στην ανοιχτή δημόσια διαβούλευση και στις έρευνες των τελικών αποδεκτών που διενήργησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, υποστηρίζουν ότι τα συνοδευτικά μέτρα έχουν προστιθέμενη αξία για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσής τους, παρέχοντάς τους τα πρώτα και μερικές φορές ουσιαστικά βήματα προς την κοινωνική ένταξη. Αυτά τα μέτρα παρέχουν επίσης ενδυνάμωση στους τελικούς αποδέκτες και σε κάποιο βαθμό στους ίδιους τους οργανισμούς, καθώς διευρύνουν το φάσμα των υπηρεσιών και των δεξιοτήτων τους. Επίσης, διαπιστώνεται θετική συσχέτιση μεταξύ της παροχής των συνοδευτικών μέτρων και της συνολικής ικανοποίησης από τις παροχές του Ταμείου.

Σε παρόμοια συμπεράσματα καταλήγει και η έρευνα που πραγματοποίησε η Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Τραπεζών Τροφίμων (FEBA) στα μέλη της για να αναλύσει τη διανομή τροφίμων μεταξύ 2014 και 2020. Η έρευνα έδειξε ότι το 58% των ερωτηθέντων ανέλαβε συνοδευτικά μέτρα, ενώ το 25% ανέφερε ότι τα συνοδευτικά μέτρα ήταν εξαιρετικά.

Τέλος, μια ακόμη γενικότερη συνεισφορά του ΤΕΒΑ στα ΚΜ έχει να κάνει με τη βελτίωση των διαδικασιών, κυρίως μέσω της αμοιβαίας μάθησης, της βελτιωμένης συνεργασίας μεταξύ των αρχών και των ΜΚΟ, μεταξύ κοινωνικών υπηρεσιών και τοπικών οργανώσεων, μεταξύ οργανισμών εταίρων, αλλά και γενικότερα όλων των εμπλεκόμενων μερών.

1.3.2. Ζητήματα προς βελτίωση

Το πρώτο και σημαντικότερο, ίσως, ζήτημα σε σχέση με τη λειτουργία του ΤΕΒΑ και την υλοποίηση των συνοδευτικών μέτρων ειδικότερα, έχει να κάνει με τους **περιορισμένους πόρους του προϋπολογισμού**. Είναι ενδεικτικό ότι το ΤΕΒΑ αντιστοιχεί περίπου στο 0,013% των δαπανών των ΚΜ για κοινωνική προστασία (European Commission, 2019). Είναι χαρακτηριστικό ότι, εάν το ΤΕΒΑ ήταν η μόνη πηγή κεφαλαίων για την αντιμετώπιση της φτώχειας στην ΕΕ, οι διατιθέμενοι πόροι θα ήταν εξαιρετικά περιορισμένοι (Γράφημα 8).

Εάν μόνο το ΤΕΒΑ στόχευε σε αυτόν τον πληθυσμό, ...	... η χρηματοδότηση από πόρους της ΕΕ ανά άτομο ετησίως θα ήταν
Άτομα που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στην ΕΕ - 113 εκατομμύρια	5 ευρώ
Παιδιά που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού - 25 εκατομμύρια	25 ευρώ
Άστεγοι στην ΕΕ - περί τα 4 εκατομμύρια	160 ευρώ

Γράφημα 8: Οι περιορισμένοι πόροι του ΤΕΒΑ. Πηγή: Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2019.

Αν ληφθεί υπόψη ότι τα συνοδευτικά μέτρα αποτελούν το 5% της εθνικής χρηματοδότησης του ΤΕΒΑ, αντιλαμβάνεται κανείς ότι τα συνοδευτικά μέτρα με το περιορισμένο τους μέγεθος δεν μπορούν από μόνα τους να καλύψουν όλα τα κενά ή να επιτύχουν την κοινωνική ένταξη των ακραία φτωχών. Επιπλέον, καθώς τα συνοδευτικά μέτρα υλοποιούνται από μια μεγάλη γκάμα Εταίρων οι

προς διάθεση πόροι κατακερματίζονται ακόμη περισσότερο. Περαιτέρω, οι αξιολογήσεις κατέδειξαν ότι σε πολλές περιπτώσεις οι Εταίροι διέθεταν ανεπαρκείς υλικοτεχνικές υποδομές υλοποίησης και είχαν έλλειμμα εξειδικευμένου προσωπικού. Ως εκ τούτου, τα ΚΜ παραμένουν υπεύθυνα για τις δημόσιες πολιτικές τους για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, ενώ προκειμένου να διασφαλίζεται μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία σε σχέση με άλλες εθνικές ή ευρωπαϊκές πολιτικές, πρέπει να εστιάζουν στους πλέον ενδεείς ή στις περισσότερο ακραίες μορφές φτώχειας.

Σύμφωνα με τον κανονισμό του ΤΕΒΑ, οι τελικοί αποδέκτες της βοήθειας είναι εκείνα τα άτομα που είναι εκτεθειμένα περισσότερο στον κίνδυνο της φτώχειας ή του κοινωνικού αποκλεισμού. Ωστόσο, ο ακριβής προσδιορισμός των ομάδων στόχων μετατέθηκε στα ΚΜ, μέσω των Επιχειρησιακών τους Προγραμμάτων. **Οι αξιολογήσεις δείχνουν ότι αρκετά ΚΜ διατυπώνουν έναν πολύ ευρύ ορισμό της έννοιας του «απόρου», ενώ δεν προσδιορίζουν με σαφήνεια τις ομάδες στόχους.** Κατά συνέπεια, η στήριξη που παρέχεται από το Ταμείο καθίσταται διαθέσιμη για ευρύ φάσμα τελικών αποδεκτών.

Επιπροσθέτως, παρατηρείται έλλειψη συστηματικών ερευνών διάγνωσης αναγκών σε τοπικό επίπεδο, που θα επέτρεπε έναν ορθολογικό σχεδιασμό των συνοδευτικών μέτρων. Δεδομένου ότι σε πολλές περιπτώσεις η επιλογή των τελικών αποδεκτών ανατίθεται στις οργανώσεις-εταίρους υπάρχει ο κίνδυνος αυτή να μην φθάνει σε αυτούς που τη χρειάζονται περισσότερο, ενώ παράλληλα οι προσφερόμενες δράσεις σχεδιάζονται στη βάση του διαθέσιμου προϋπολογισμού, της υλικοτεχνικής υποδομής και των ανθρώπινων πόρων των Οργανώσεων Εταίρων και όχι στη βάση των πραγματικών αναγκών των ωφελουμένων. Αυτό συνεπάγεται εκπτώσεις στην ποιότητα και αποτελεσματικότητα των υλοποιούμενων μέτρων.

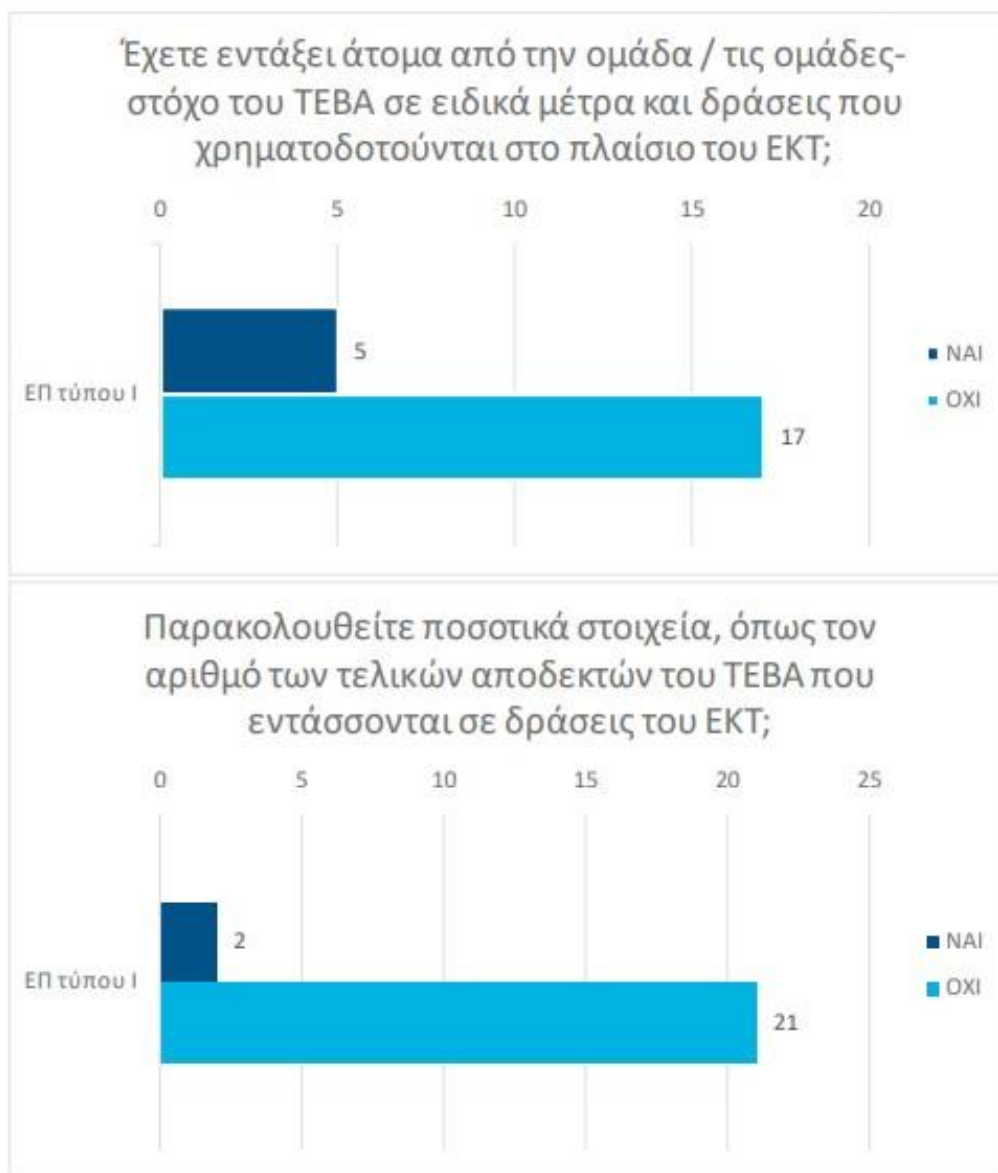
Ενώ **τα συνοδευτικά μέτρα** χαρακτηρίζονται ως το πλέον καινοτόμο χαρακτηριστικό του ΤΕΒΑ **δεν καθορίζονται με σαφήνεια στα ΕΠ των ΚΜ.** Σε αρκετές περιπτώσεις δεν είναι δυνατόν να εξακριβωθεί ούτε η φύση των συνοδευτικών μέτρων, ούτε ο αριθμός των διαφορετικών μέτρων που εφαρμόζονταν ούτε ο αριθμός των τελικών αποδεκτών, ιδίως στις περιπτώσεις

που τα συνοδευτικά μέτρα δεν χρηματοδοτούνταν από το ΤΕΒΑ (υπάρχει σχετική πρόβλεψη στον Κανονισμό) αλλά από εθνικούς πόρους. Αυτό σαφώς προκαλεί έλλειμμα στοχοθεσίας και αναποτελεσματικότητα των δράσεων.

Σύμφωνα με τον Κανονισμό του ΤΕΒΑ, είναι απαραίτητη η δημιουργία συνεργειών του Ταμείου με άλλα καθεστώτα στήριξης, προβλεπόμενα είτε σε εθνικό επίπεδο είτε στο πλαίσιο του ΕΚΤ. Ειδικά σε ό,τι αφορά το τελευταίο, επικεντρώνεται σε ομάδες που βρίσκονται εγγύτερα στην αγορά εργασίας και παρέχει περισσότερο στοχευμένη στήριξη για την ενεργό κοινωνικοοικονομική ένταξη. Οι αξιολογήσεις υπογραμμίζουν ότι υπάρχει ανάγκη περαιτέρω βελτίωσης των συνεργιών μεταξύ του ΤΕΒΑ και του ΕΚΤ, με σκοπό να δοθεί η δυνατότητα στους τελικούς αποδέκτες, ιδίως σε όσους βρίσκονται σε ηλικία εργασίας, να μειώσουν την απόσταση που τους χωρίζει από την αγορά.

Επιπροσθέτως, οι συνέργειες και συμπληρωματικότητες σε επίπεδο συνοδευτικών μέτρων κρίνονται απαραίτητες για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητάς τους αλλά και για την ανάπτυξη ολιστικών προσεγγίσεων και ολοκληρωμένων δράσεων απέναντι στα πολυδιάστατα προβλήματα κοινωνικού αποκλεισμού των ομάδων στόχων. **Ωστόσο, από τα αποτελέσματα των αξιολογήσεων δεν προκύπτουν θεσμοθετημένες και συστηματικές συνέργειες μεταξύ των δράσεων του ΤΕΒΑ και του ΕΚΤ** (Γράφημα 9). Η συνηθέστερη μορφή διασύνδεσης ήταν η παραπομπή σε υπηρεσίες και η παροχή πληροφοριών σχετικά με τη στήριξη που παρέχουν άλλα προγράμματα και δράσεις.

Γράφημα 9: Συνέργειες μεταξύ ΤΕΒΑ και ΕΚΤ. Απαντήσεις από 23 Διαχειριστικές αρχές. Πηγή: Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2019.

Ένα ακόμη σημαντικό εύρημα των αξιολογήσεων είναι **ότι η παρακολούθηση και αξιολόγηση του κοινωνικού αντίκτυπου των συνοδευτικών μέτρων είναι αδύνατη**. Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία υλοποίησης για συγκριτική αξιολόγηση. Παρ' όλες τις προσπάθειες για τη βελτίωση της αναφοράς στοιχείων, η κατάσταση στα κράτη μέλη όσον αφορά τα συνοδευτικά μέτρα παραμένει ανόμοια. Όσο δεν απαιτείται να καθορίζονται κοινοί δείκτες αναφοράς ή ποσοτικοί στόχοι, οι όποιες πληροφορίες λαμβάνονται μέσω των

ετήσιων εκθέσεων υλοποίησης των ΚΜ είναι κατά βάση ποιοτικές, αναδεικνύονται με τη μορφή καλών πρακτικών και είναι μη συγκρίσιμες.

Τέλος, πέραν των αντικειμενικών περιορισμών, διαπιστώνονται και υποκειμενικοί περιορισμοί, καθώς σε αρκετές περιπτώσεις **οι ωφελούμενοι διστάζουν να συμμετάσχουν στα συνοδευτικά μέτρα**, είτε λόγω ψυχολογικών αναστολών είτε λόγω του γεγονότος ότι είναι συνηθισμένοι στη λήψη βοήθειας σε χρήμα και όχι σε είδος. Για την αντιμετώπιση αυτών των υποκειμενικών εμποδίων κρίνεται αποτελεσματική η παροχή συνοδευτικών μέτρων επιτόπου κατά τη διανομή, καθώς η διανομή θεωρείται το «σημείο εισόδου» για την παροχή περαιτέρω υπηρεσιών κοινωνικής προστασίας.

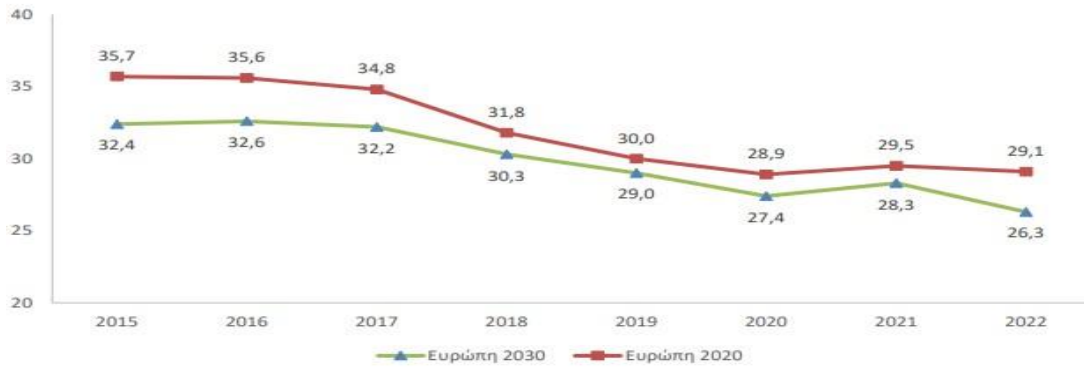
1.4. Το πλαίσιο υλοποίησης των συνοδευτικών μέτρων ΕΠ (ΕΒΥΣ) στην Ελλάδα.

1.4.1. Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός στην Ελλάδα

Με βάση τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ από την Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (EU SILC) 2022 (με αναφορά στα εισοδήματα του 2021), ο πληθυσμός που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό, σύμφωνα με τον αναθεωρημένο ορισμό⁴ ανέρχεται στο 26,3% του πληθυσμού της χώρας (2.722.000 άτομα), παρουσιάζοντας μείωση κατά 2,0 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 2021 (28,3%) (Γράφημα 10).

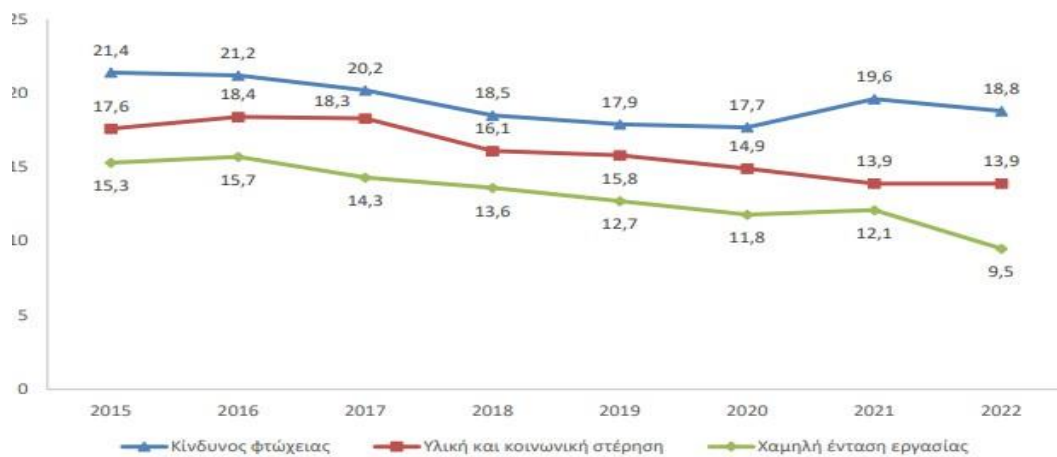
---

⁴ Αναθεωρημένος ορισμός - Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό: πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή με υλικές και κοινωνικές στερήσεις (δηλαδή πληθυσμός που στερείται τουλάχιστον 7 από έναν κατάλογο 13 αγαθών και υπηρεσιών) ή που διαβιεί σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας (περισσότερες πληροφορίες στις επεξηγηματικές σημειώσεις).

Γράφημα 10: Ποσοστό (%) πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή σε κοινωνικό αποκλεισμό: 2015 – 2022
 Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Αναφορικά με τους επιμέρους δείκτες που συνθέτουν τον δείκτη φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, κατά το έτος 2022 ο πληθυσμός που βρισκόταν σε κίνδυνο φτώχειας ανερχόταν στο 18.8 %, το ποσοστό του πληθυσμού σε κίνδυνο υλικής και κοινωνικής στέρησης στο 13,9% και το ποσοστό του πληθυσμού σε χαμηλή ένταση εργασίας στο 9,5% (Γράφημα 11).

Γράφημα 11: Ποσοστό (%) πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας, υλική και κοινωνική στέρηση και χαμηλή ένταση εργασίας (Ευρώπη 2030): 2015 – 2022. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Ιδιαίτερα ανησυχητικό είναι το γεγονός ότι τον μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού αντιμετωπίζουν τα παιδιά ηλικίας 17 ετών και κάτω (28,1%) (Γράφημα 12).

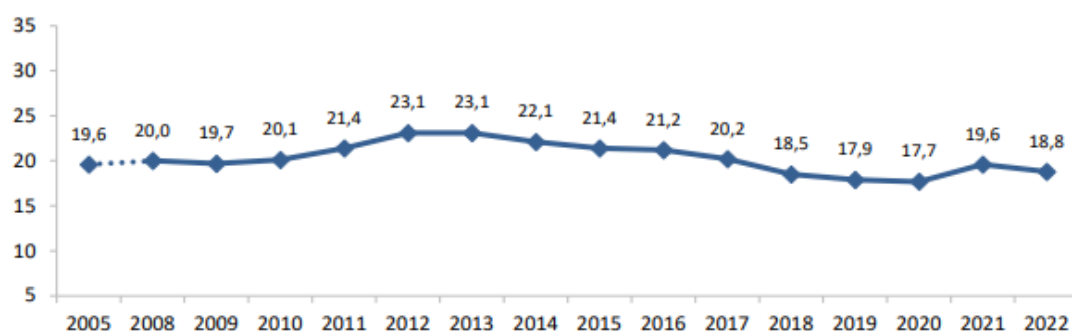
Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό, κατά ομάδες ηλικιών και φύλο: 2022

%

Ομάδες ηλικιών	Σύνολο πληθυσμού	Γυναίκες	Άνδρες
Σύνολο	26,3	27,4	25,2
0-17	28,1	-	-
18-64	27,9	28,8	26,9
65+	21,0	23,4	18,0

Γράφημα 12: Τα παιδιά αντιμετωπίζουν υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού.
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

Το έτος 2022 (περίοδος αναφοράς εισοδήματος το έτος 2021), το 18,8% του συνολικού πληθυσμού της χώρας ήταν σε κίνδυνο φτώχειας⁵, σημειώνοντας μείωση κατά 0,8 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Ο δείκτης αυτός, που κατά το έτος 2005 (με περίοδο αναφοράς εισοδήματος το έτος 2004) ανερχόταν στο 19,6%, σημείωσε αυξητική πορεία έως το έτος 2012 όπου εκτιμήθηκε στο 23,1%, ενώ άρχισε να μειώνεται από το έτος 2014, με εξαίρεση το 2021, όπως αποτυπώνεται στο Γράφημα 13.

Γράφημα 13: Η εξέλιξη της σχετικής φτώχειας στην Ελλάδα 2005-2022, Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

⁵ Ως κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις ορίζεται το ποσοστό των ατόμων που ζουν σε νοικοκυριά, των οποίων το συνολικό ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα είναι χαμηλότερο του 60% του εθνικού διάμεσου ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος (ΕΛΣΤΑΤ)

Τον μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας αντιμετωπίζουν οι άνεργοι (43,6%) παρουσιάζοντας σημαντική διαφορά μεταξύ ανδρών και γυναικών (51,8% και 37,0% αντίστοιχα), οι μονογονεϊκές οικογένειες (37,7%), τα παιδιά ηλικίας 0-17 ετών (παιδική φτώχεια) (22,4%), οι πολύτεκνες οικογένειες (21,7%) και οι γυναίκες (19,4%) σε σχέση με τους άνδρες (18,2%).

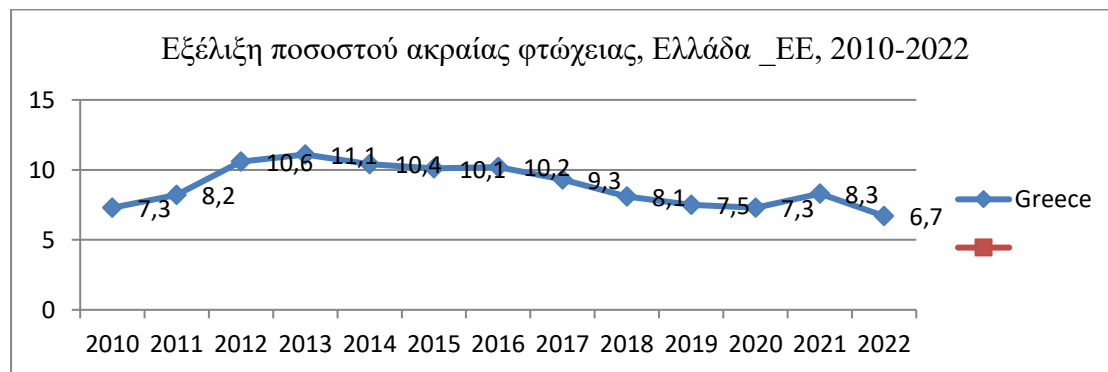
Ωστόσο, ο ανωτέρω κλασσικός δείκτης της σχετικής φτώχειας αδυνατεί να αποτυπώσει με ακρίβεια την απώλεια της αγοραστικής δύναμης του πληθυσμού σε συνθήκες ραγδαίων οικονομικών μεταβολών. Ιδιαίτερα σε εποχές κρίσης, η σύγκριση του βιοτικού επιπέδου των ατόμων ή/και νοικοκυριών με την προ κρίσης εποχή απαιτεί την εφαρμογή ενός διαφορετικού δείκτη φτώχειας, ο οποίος να αποτυπώνει το ποσοστό του πληθυσμού με εισόδημα κάτω από το όριο φτώχειας κάποιου προηγούμενου έτους, σε πραγματικές όμως τιμές (δηλαδή λαμβάνοντας υπόψη τον πληθωρισμό).

Στο πλαίσιο αυτό, μια πιο αντιπροσωπευτική εικόνα για την έκταση της φτώχειας στην ελληνική κοινωνία μας δίνει ο δείκτης της σχετικής φτώχειας υπολογιζόμενος με το όριο φτώχειας σε μια σταθερή χρονική στιγμή – και συγκεκριμένα το έτος 2008. Το ποσοστό του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας για το έτος 2022 υπολογιζόμενο με το κατώφλι φτώχειας έτους 2008 (δηλαδή το ποσοστό των ατόμων που ζουν σε νοικοκυριά, των οποίων το συνολικό ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα κατά το έτος 2022 είναι χαμηλότερο του 60% της διαμέσου του ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος του έτους 2008 εκφρασμένου σε τιμές του έτους 2021 με βάση τον Εναρμονισμένο Δείκτη Τιμών Καταναλωτή), εκτιμάται σε 32,0%. Συμπεραίνεται, λοιπόν, ότι το 32,0% του πληθυσμού του έτους 2022 θα κατατασσόταν ως εκτεθειμένο στον κίνδυνο φτώχειας με βάση τις συνθήκες του έτους 2008 (Γράφημα 14). Οι γυναίκες καταγράφουν υψηλότερο ποσοστό σε σχέση με τους άνδρες (32,9% έναντι 31,1%) ενώ η ηλικιακή ομάδα με το υψηλότερο ποσοστό (37,4%) είναι αυτή των παιδιών έως και 17 ετών.

Ομάδες ηλικιών	Σύνολο πληθυσμού	Γυναίκες	Άνδρες
Σύνολο	32,0	32,9	31,1
0-17	37,4	-	-
18-64	31,0	31,2	30,7
65+	30,9	34,2	26,8

Γράφημα 14: Κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις υπολογιζόμενος με το κατώφλι φτώχειας του έτους 2008 (πληθωρισμένο με τον εναρμονισμένο δείκτη τιμών καταναλωτή), κατά ομάδες ηλικιών και φύλο: 2022. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

Η έκταση της ακραίας φτώχειας στην Ελλάδα αποκαλύπτεται όταν υπολογίσουμε το ποσοστό σχετικής φτώχειας με όριο φτώχειας το 40% του διάμεσου ισοδύναμου εισοδήματος. Ο δείκτης αυτός αποτελεί το χαμηλότερο όριο μέτρησης της φτώχειας στην ΕΕ και αντιπροσωπεύει ουσιαστικά την ακραία φτώχεια. Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία η ακραία φτώχεια στην Ελλάδα ήταν 6,7% το 2022 (με βάση τα εισοδήματα του 2021). Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο ελληνικός πληθυσμός, σύμφωνα με την τελευταία απογραφή (2021) ήταν 10.482.487 εκατομμύρια, προκύπτει ότι οι ακραία φτωχοί ανέρχονταν σε περίπου 670.000 άτομα.

Γράφημα 15: Ποσοστό ακραίας φτώχειας στην Ελλάδα, 2010-2022. Πηγή: Eurostat

Αν λάβουμε υπόψη ότι το διάμεσο ισοδύναμο εισόδημα για την Ελλάδα το 2022 (εισοδήματα 2021) ήταν 793 ευρώ σε μηνιαία βάση⁶, το όριο ακραίας φτώχειας για το έτος αυτό ήταν 317 ευρώ το μήνα (40%). Αυτός ο υπολογισμός είναι συμβατός με προηγούμενες εκτιμήσεις του Ευρωπαϊκού Δικτύου

⁶Βλ.σχ. <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SFA10/>

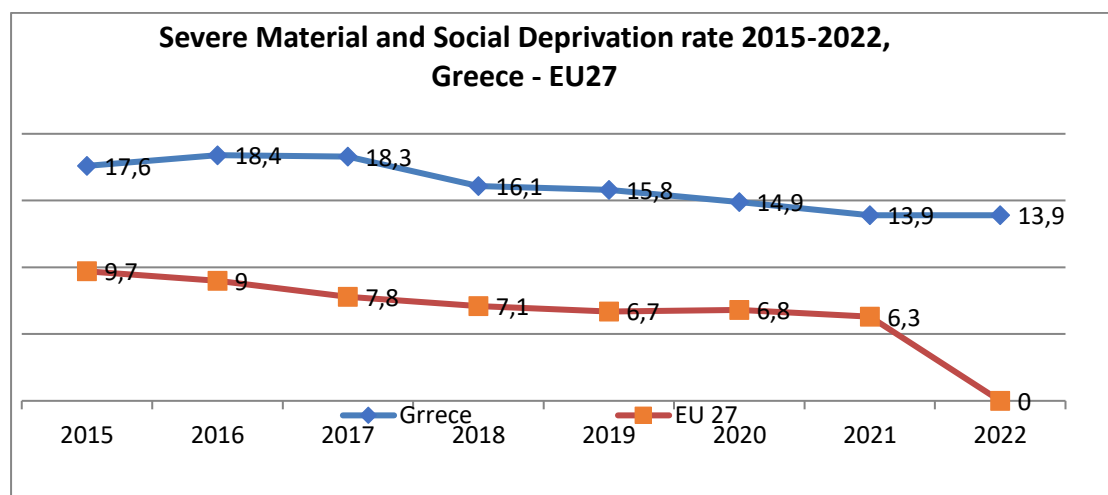
Προϋπολογισμού Αναφοράς που δημοσιεύτηκε το 2016, σύμφωνα με τις οποίες ο συνολικός μηνιαίος προϋπολογισμός τροφίμων στην Ελλάδα ανέρχεται σε 295 ευρώ για ένα άτομο. Το ποσό αυτό αναφέρεται μόνο στο καλάθι τροφίμων και όχι στο κόστος ζωής που μπορεί να περιλαμβάνει το κόστος στέγασης (ενοίκιο, υπηρεσίες κοινής ωφέλειας ή υποθήκη) και το κόστος για την κάλυψη άλλων πτυχών που είναι απαραίτητες για μια αξιοπρεπή ζωή εκτός από τη βασική διατροφή και το σπίτι (Vardaramatou and Pertsinidou Βαρδαραμάτου, 2018). Στο πλαίσιο αυτό, **μια πρώτη παρατήρηση είναι ότι το Πρόγραμμα Ελαχίστου Εγγυημένου Εισοδήματος (στο εξής ΕΕΕ) στην Ελλάδα, στο πλαίσιο του οποίου εντάσσεται πλέον και το ΤΕΒΑ δεν είναι αποτελεσματικό για την εξάλειψη της ακραίας φτώχειας**, δεδομένου ότι το συνολικό ποσό για ένα άτομο για να καλύψει όλες τις ανάγκες του, συμπεριλαμβανομένων των δαπανών στέγασης, διατροφής, κοινής ωφέλειας ή άλλων βασικών αναγκών, είναι έως 200 ευρώ για ένα άτομο (63% του ορίου ακραίας φτώχειας).

Μια ακόμη εκτίμηση για την εισοδηματική κατάσταση των φτωχών προκύπτει από τη μέτρηση του βάθους (χάσματος) φτώχειας. Το βάθος (χάσμα) κινδύνου φτώχειας αναφέρεται στην εισοδηματική κατάσταση των ατόμων που βρίσκονται κάτω από το όριο της σχετικής φτώχειας. Για την εκτίμησή του υπολογίζεται η διαφορά μεταξύ του ορίου του κινδύνου φτώχειας για το σύνολο του πληθυσμού και του διάμεσου ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος του φτωχού πληθυσμού, η οποία εκφράζεται ως ποσοστό επί του ορίου σχετικής φτώχειας. Για το έτος 2022, το χάσμα φτώχειας ανήλθε σε 23,8% του ορίου της σχετικής φτώχειας, κάτι που σημαίνει ότι το 50% των φτωχών κατέχουν εισόδημα μικρότερο από το 76,2% του ορίου σχετικής φτώχειας (το οποίο ανέρχεται σε 5.712 ευρώ), δηλαδή κάτω από 4.353 ευρώ, ετησίως, ανά άτομο (362 περίπου ευρώ μηνιαίως).

1.4.2. Υλική και κοινωνική υλική στέρηση

Όσον αφορά την έκταση της υλικής και κοινωνικής στέρησης, το ποσοστό του πληθυσμού που στερείται τουλάχιστον 7 από μια λίστα με 13 αγαθά και υπηρεσίες (δηλαδή ο δείκτης που υπολογίζει το «ποσοστό του πληθυσμού

με σοβαρή υλική και κοινωνική στέρηση Ευρώπη 2030») ανέρχεται σε 13,9%, δηλαδή 1.457.065 άτομα, η δεύτερη χειρότερη επίδοση μετά τη Βουλγαρία (19,1) και υπερδιπλάσια σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ των 27 (Το Γράφημα 16 δείχνει την εξέλιξη του δείκτη για τα έτη 2015-2022).

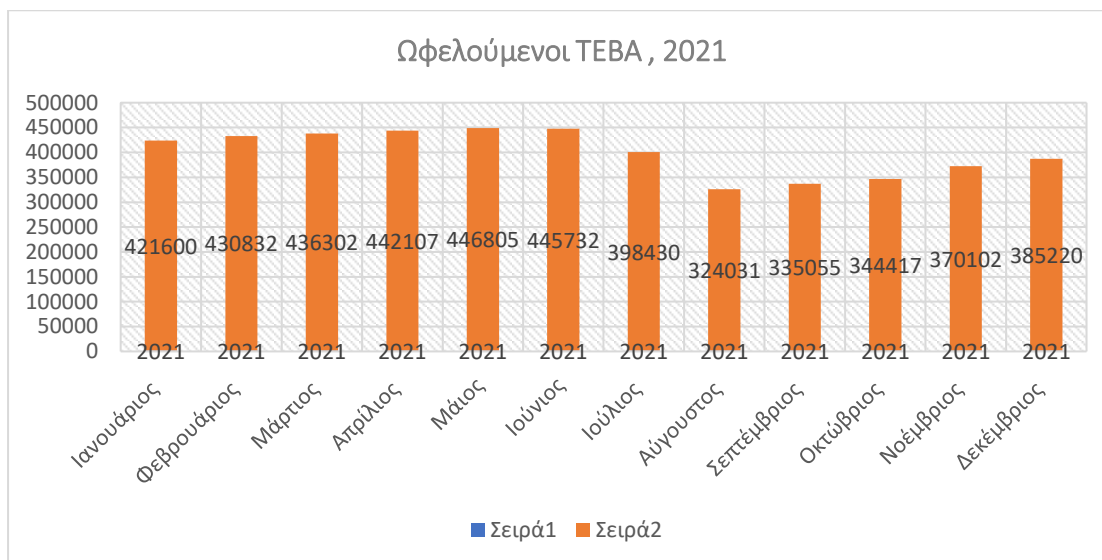
Γράφημα 16: Η εξέλιξη του ποσοστού υλικής στέρησης 2015-22, Ελλάδα – ΕΕ27. Πηγή: Eurostat.

Από τα σχετικά στοιχεία προκύπτει ότι το 83,9% των φτωχών νοικοκυριών δηλώνει οικονομική δυσκολία για την κάλυψη έκτακτων αλλά απαραίτητων δαπανών περίπου 410 ευρώ, 79,8% αδυναμία πληρωμής για διακοπές μιας εβδομάδας, 78% οικονομική αδυναμία αντικατάστασης επίπλων όταν όλα αυτά είναι φθαρμένα ή κατεστραμμένα, 48,7 αντιμετωπίζει δυσκολίες στην πληρωμή ενοικίου, δόσης δανείου, πάγιων λογαριασμών και καταναλωτικών δανείων, το 38,7% δηλώνει ότι δεν μπορεί να αντέξει οικονομικά επαρκή θέρμανση το χειμώνα, το 32,2% δηλώνει ότι δεν έχει δίαιτα που να περιλαμβάνει κοτόπουλο, κρέας, ψάρι ή λαχανικά ίδιας διατροφικής αξίας.

1.5. Η επίπτωση των συνοδευτικών μέτρων στην Ελλάδα: Μια προκαταρκτική ποσοτική εκτίμηση

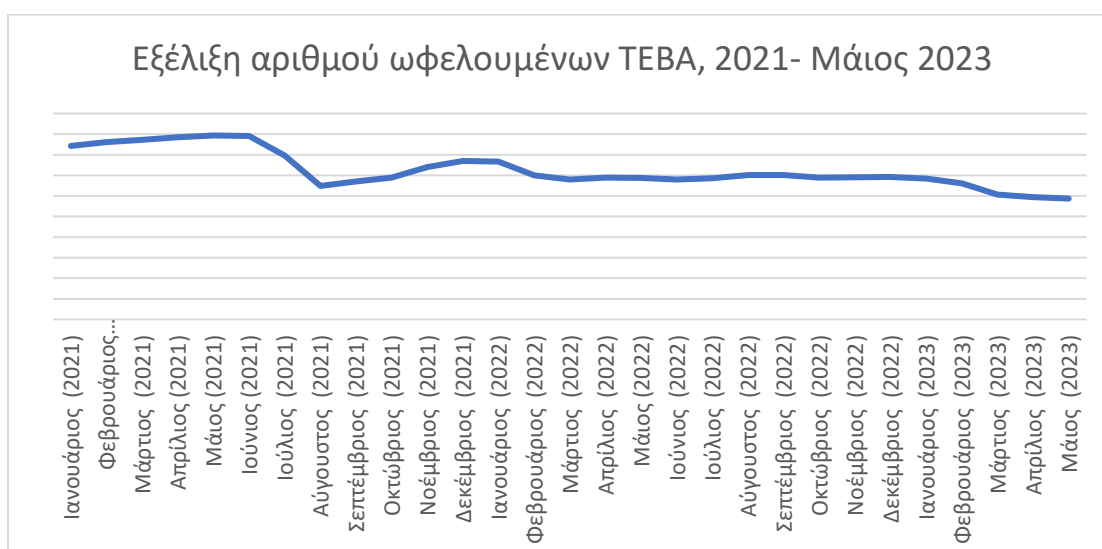
Όπως σημειώθηκε και νωρίτερα, σύμφωνα με το πιο ευρέως χρησιμοποιούμενο μέτρο ακραίας φτώχειας στην ΕΕ (40% του μέσου διαθέσιμου εισοδήματος), η ακραία φτώχεια στην Ελλάδα ήταν 6,7% το 2022 (με βάση τα εισοδήματα του 2021) και οι ακραία φτωχοί ανέρχονταν σε περίπου 670.000 άτομα. Όπως φαίνεται στο Γράφημα 17, ο αριθμός των δικαιούχων του ΤΕΒΑ το

2021 κυμάνθηκε μεταξύ 324 και 446 χιλιάδων ατόμων, ή κατά μέσο ετήσιο όρο 398.386 χιλιάδες. Κατά συνέπεια, **το ποσοστό κάλυψης για το έτος αυτό έφτασε το 59,46%.**

Γράφημα 17: Ωφελούμενοι ΤΕΒΑ 2021. Πηγή ΟΠΕΚΑ

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός αναμένεται να αυξηθούν τα επόμενα χρόνια (2022 και 2023) λόγω της σωρευτικής επίδρασης διαδοχικών κρίσεων (Covid 19, ενέργεια, πληθωρισμός κ.λπ.), είναι αξιοσημείωτο ότι, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία ο αριθμός των δικαιούχων του ΤΕΒΑ τα αντίστοιχα έτη σταδιακά μειώνεται, για να φτάσει στο χαμηλότερο επίπεδο (293.458 χιλιάδες) τον Μάιο του 2023 (Γράφημα 18).

1.6. Σύνοψη

Ο Κανονισμός του ΤΕΒΑ περιγράφει τα «συνοδευτικά μέτρα» (accompanying measures) ως δραστηριότητες που αναλαμβάνονται στο πλαίσιο των ΕΠ Ι με τρόπο συμπληρωματικό ως προς την παροχή υλικής στήριξης, μέτρα που ουσιαστικά παρέχονται από τις Οργανώσεις Εταίρους.

Ο ενωσιακός νομοθέτης προέβη σε αδρή περιγραφή των βασικών εννοιών και μετέθεσε στα ΚΜ την ευθύνη και αρμοδιότητα αποσαφήνισής τους. Το περιεχόμενο των συνοδευτικών μέτρων νοηματοδοτήθηκε στα εγκεκριμένα ΕΠ των ΚΜ, καθώς και στο πεδίο, κατά την υλοποίηση των δράσεων του Ταμείου. Αναδείχθηκε πληθώρα συ-νοδευτικών μέτρων, με ευρεία θεματολογία, που απευθύνθηκαν τόσο στον γενικό πληθυσμό όσο και σε ειδικότερες ομάδες – στόχους. Τα ΚΜ προσδιόρισαν τις ομά-δες/υπο - ομάδες - στόχους και σχεδίασαν της παρεχόμενες σε αυτές δράσεις σύμφω-να με τις εθνικές τους συνθήκες και ανάγκες και σε συνάρτηση με τη σύνθεση των Οργανώσεων – Εταίρων μέσω των οποίων παρέχονται τα συνοδευτικά μέτρα στον ωφελούμενο πληθυσμό.

Ο κοινωνικός αντίκτυπος των συνοδευτικών μέτρων του ΤΕΒΑ προκύπτει κατά κύριο λόγο από τις μέχρι σήμερα διαδικασίες αξιολόγησής του. Οι περισσότερες εκθέσεις αξιολόγησης συγκλίνουν στο γεγονός ότι κατά την προγραμματική περίοδο 2014-2020, η υποστήριξη του ΤΕΒΑ συνέβαλε σημαντικά στην καταπολέμηση της φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού στην ΕΕ. Από την άποψη αυτή μπορεί να θεωρηθεί ότι τα συνοδευτικά μέτρα του ΤΕΒΑ, από πλευράς περιεχομένου δράσεων, επιφέρουν μια ισχυρότερη προσέγγιση κοινωνικής ένταξης στο ΤΕΒΑ και ενδεχομένως να συμβάλουν μεσο-μακροπρόθεσμα στην ενδυνάμωση της κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη. Θα πρέπει, ωστόσο, να γίνει σαφές ότι τα συνοδευτικά μέτρα δεν μπορούν από μόνα τους να καταπολεμήσουν τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, αλλά είναι συμπληρωματικά των εθνικών συστημάτων κοινωνικής προστασίας. Η παροχή των συνοδευτικών μέ-

τρων μπορεί να αξιοποιηθεί ως γέφυρα μεταξύ άμεσων επειγουσών παρεμβάσεων και μακροπρόθεσμων μέτρων κοινωνικής ένταξης. Οι συνεργαζόμενοι οργανισμοί μπορούν να προσεγγίσουν άτομα που έχουν ανάγκη μέσω υλικής βοήθειας και στη συνέχεια να διευκολύνουν την πρόσβασή τους σε άλλες υπηρεσίες κοινωνικής ένταξης, με απώτερο στόχο την επίτευξη της ανεξαρτησίας. Τέλος, μια ακόμη γενικότερη συνεισφορά του ΤΕΒΑ στα ΚΜ έχει να κάνει με τη βελτίωση των διαδικασιών, κυρίως μέσω της αμοιβαίας μάθησης, της βελτιωμένης συνεργασίας μεταξύ των αρχών και των ΜΚΟ, μεταξύ κοινωνικών υπηρεσιών και τοπικών οργανώσεων, μεταξύ οργανισμών εταίρων, αλλά και γενικότερα όλων των εμπλεκόμενων μερών.

Από την άλλη πλευρά οι αξιολογήσεις αναδεικνύουν μια σειρά περιορισμών που υπονομεύουν την αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα των συνοδευτικών μέτρων. Το πρώτο ζήτημα έχει να κάνει με τους περιορισμένους πόρους του προϋπολογισμού. Αν ληφθεί υπόψη ότι τα συνοδευτικά μέτρα αποτελούν το 5% της εθνικής χρηματοδότησης του ΤΕΒΑ, αντιλαμβάνεται κανείς ότι δεν μπορούν από μόνα τους να καλύψουν όλα τα κενά ή να επιτύχουν την κοινωνική ένταξη των ακραία φτωχών. Οι αξιολογήσεις δείχνουν, επίσης, ότι αρκετά ΚΜ διατυπώνουν έναν πολύ ευρύ ορισμό της έννοιας του «απόρου», ενώ δεν προσδιορίζουν με σαφήνεια τα συνοδευτικά μέτρα και τις ομάδες στόχους. Επιπροσθέτως, δεν προκύπτουν θεσμοθετημένες και συστηματικές συνέργειες μεταξύ των δράσεων του ΤΕΒΑ και του ΕΚΤ, ενώ η παρακολούθηση και αξιολόγηση του κοινωνικού αντίκτυπου των συνοδευτικών μέτρων είναι αδύνατη, λόγω έλλειψης αξιόπιστων ποσοτικοποιημένων κοινών δεικτών. Τέλος, σε αρκετές περιπτώσεις οι ωφελούμενοι διστάζουν να συμμετάσχουν στα συνοδευτικά μέτρα, είτε λόγω ψυχολογικών αναστολών είτε λόγω του γεγονότος ότι είναι συνηθισμένοι στην λήψη βοήθειας σε χρήμα και όχι σε είδος.

Η υλοποίηση του ΤΕΒΑ και των συνοδευτικών μέτρων στην Ελλάδα διενεργείται σ' ένα ευρύτερο κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο αυξημένης ακραίας φτώχειας, σοβαρής υλικής και κοινωνικής στέρησης και κοινωνικού αποκλεισμού, απότοκα των πολλαπλών κρίσεων των τελευταίων ετών. Αξίζει να σημειωθεί η Ελλάδα εμφανίζεται μεταξύ των ΚΜ της ΕΕ με τις χειρότερες επιδόσεις

σε όλους σχεδόν τους σχετικούς δείκτες. Μια πρώτη ποσοτική αποτίμηση αναδεικνύει την αναποτελεσματικότητα του ΕΕΕ και του ΤΕΒΑ στην καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, τόσο με όρους επάρκειας όσο και κάλυψης των ακραία φτωχών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΣΥΝΟΔΕΥΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΤΕΒΑ: ΚΑΛΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΕΕ.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προβάλλει **καλές πρακτικές υλοποίησης συνοδευτικών μέτρων μέσω των FEAD case studies catalogues** που δημοσιεύονται υπό την αιγίδα της στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής δικτύωσης του ΤΕΒΑ. Από μία επισκόπηση τόσο των ανωτέρω συνόψεων όσο και των FEAD Case Studies Catalogues διαπιστώνουμε ότι πίσω από καθέναν από τους ανωτέρω γενικούς τίτλους υλοποιούμενων συνοδευτικών μέτρων αναπτύσσονται μοναδικές και πρωτότυπες συνοδευτικές δράσεις, που έχουν μεταξύ τους πολλές ποσοτικές και ποιοτικές διαφορές, Η π.χ. ως προς το ακριβές είδος της παρεχόμενης δραστηριότητας, τη συχνότητά της, τη διάρκειά της, την ομάδα - στόχο στην οποία απευθύνεται, την γεωγραφική κάλυψη κ.ά. Επιπλέον, τα συνοδευτικά μέτρα που υλοποιούνται από το ίδιο ΚΜ δύναται να διαφέρουν από έτος σε έτος.

Σε μια προσπάθεια λοιπόν να αποδώσουμε μια ευσύνοπτη και «πανοραμική» εικόνα βασικών καλών πρακτικών που αναπτύχθηκαν στο πεδίο των συνοδευτικών μέτρων θα περιηγηθούμε σε αντιπροσωπευτικές περιπτώσεις κρατών-μελών της Ε.Ε όπως καταγράφονται και αποτυπώνονται σε βασικά κείμενα αξιολόγησης αλλά και εκθέσεις παρακολούθησης⁷ της πορείας εφαρμογής των συνοδευτικών μέτρων.

---

⁷ Η παράθεση των στοιχείων που σχετίζονται με την ανάδειξη όψεων και διαστάσεων «καλών πρακτικών» στο πλαίσιο της Ε.Ε αποτελεί μια ελεύθερη συνθετική απόδοση των όσων πληροφοριών συλλέχτηκαν από τα εξής κείμενα: *FEAD Mid-Term Evaluation Interim Report 2018, - Detailed implementation report of the operational programmes co-financed by the Fund for European Aid to the Most Deprived in 2017 - Study supporting FEAD monitoring: analysis of FEAD annual implementation reports (2018-2019)- Summary of the annual implementation reports for the operational programmes co-financed by the Fund for European Aid to the Most Deprived in 2019, & Diverse approaches to supporting Europe's most deprived - FEAD case studies 2021, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021.*

2.1. Φιλανδία

Η Φιλανδία στο πλαίσιο της γενικότερης προσπάθειας μείωσης της υλικής αποστέρησης και της περιστολής του κοινωνικού αποκλεισμού εφάρμοσε συνοδευτικά μέτρα με σκοπό την ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης και την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού. Μεταξύ, διαφόρων συνοδευτικών μέτρων, το πιο εμφανές ήταν η **διάχυση της πληροφορίας στους ωφελούμενους του ΤΕΒΑ** σχετικά με άλλες παράλληλες δράσεις που υλοποιούνται με συγχρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο. Συγκεκριμένα, δίπλα και παράλληλα με τη διανομή τροφίμων και την παροχή των υλικών πρώτης ανάγκης σε πολίτες που πλήττονται ευθέως από ακραία φτώχεια και αποστέρηση, η Φιλανδία διαμόρφωσε μια **εξειδικευμένη δράση παροχής συστηματικής και δομημένης πληροφόρησης για συμπληρωματικές και υποστηρικτικές κοινωνικές υπηρεσίες** τις οποίες δύνανται να αξιοποιήσουν οι ωφελούμενοι του ΤΕΒΑ. Στο πλαίσιο αυτό, η Φιλανδία διαμόρφωσε **μία ιστοσελίδα (www.foodaid.fi)**, η οποία λειτούργησε ως το βασικό εργαλείο παροχής σαφούς πληροφόρησης, συμβουλευτικής και συντεταγμένης καθοδήγησης για την ορθή και επωφελή χρήση παράλληλων κοινωνικών αλλά και δημόσιων υπηρεσιών. Μέσω της ιστοσελίδας αυτής, άτομα τα οποία επιζητούσαν επισιτιστική βοήθεια, είχαν τη δυνατότητα να εντοπίσουν **σε πραγματικό χρόνο τα σημεία διανομής φαγητού σε επιλεγμένες περιοχές ενώ ταυτόχρονα, πρόσβαση στην ιστοσελίδα μπορούσαν να έχουν και οι διανομείς φαγητού και τυχόν άλλοι δωρητές φαγητού έτσι ώστε να κοινοποιούν πληροφορίες και να προωθούν δράσεις διανομής.**

Αξίζει να επισημανθεί πως η εν λόγω δράση, προέκυψε **από ένα «υπαρκτό έλλειμμα» πληροφόρησης** σε ωφελούμενους που, ενώ κάνουν χρήση των επισιτιστικών μέτρων, δεν γνωρίζουν τις παρεχόμενες δυνατότητες που προσφέρουν άλλες υποστηρικτικές των υπηρεσιών δράσεις που δύνανται να συμβάλουν αποφασιστικά στην ένταξη, τη συμπερίληψη και την ωφέλειά τους.

Το εν λόγω συνοδευτικό μέτρο, εκτός των άλλων, **αποσκοπεί στην ενημέρωση και στην απευθείας βοήθεια των ωφελούμενων για την παροχή οδηγιών χρήσης των κοινωνικών υπηρεσιών με έμφαση στην πληροφόρηση για ειδικά**

θέματα, λειτουργικά ζητήματα και ζητήματα πρακτικού προσανατολισμού ώστε να επιτευχθεί στην πράξη η αποτελεσματικότερη χρήση και αξιοποίηση των κοινωνικών υπηρεσιών. Ομάδες στόχοι του μέτρου είναι τα άτομα με χαμηλό εισόδημα τα οποία έχουν ανάγκη επισιτιστικής βοήθειας, τα άτομα που εργάζονται σε κοινωνικές υπηρεσίες, οι διανομείς και οι διοργανωτές συσσιτίων, καθώς και δωρητές ή χορηγοί, ιδίως προερχόμενοι από τη βιομηχανία παραγωγής φαγητού. Σημαντικό είναι ότι οι ωφελούμενοι και όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς κλήθηκαν να συμμετάσχουν μέσω συναντήσεων και μέσω της διενέργειας ερευνών **με στόχο τη διερεύνηση αναγκών για τον πληρέστερο σχεδιασμό και αποτελεσματικότερη ανάπτυξη της ιστοσελίδας προκειμένου αυτή να ανταποκρίνεται επαρκώς στις ανάγκες τους.** Ειδικότερα μετά την εκκίνηση της λειτουργίας της, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να παράσχουν πληροφορίες γύρω από την εμπειρία τους ως προς τη χρήση της και ως προς τον εντοπισμό τυχόν παραλείψεων ή ακόμα και πλημμελειών.

Είναι χαρακτηριστικό ότι το πρόγραμμα είναι εν εξελίξει, ωστόσο έχουν επιτευχθεί σημαντικά αποτελέσματα μέχρι το έως τώρα χρονικό σημείο εφαρμογής του. Επί παραδείγματι, 270 οργανισμοί (ενώσεις, ενορίες, δημοτικές αρχές) τακτικά κοινοποιούν πληροφορίες ως προς τις δράσεις τους στην ιστοσελίδα, ενώ η ιστοσελίδα αριθμεί 463 ενεργούς χρήστες, οι οποίοι διαθέτουν διαπιστευτήρια σύνδεσης (login IDs), και 23.000 επισκέψεις κατά μέσο όρο σε μηνιαία βάση.

Ως προς το Φιλανδικό παράδειγμα, πρέπει να σημειωθεί ότι εμφανίζει έντονο ενδιαφέρον για τη συγκέντρωση στατιστικών ως προς την παροχή επισιτιστικής βοήθειας και ως προς την ως τώρα λειτουργία της ιστοσελίδας, στατιστικά τα οποία, εφόσον συγκεντρωθούν, μπορούν να αξιοποιηθούν για τη βελτίωση της παρεχόμενης πληροφόρησης και της εμπειρίας χρήστη της ιστοσελίδας. Ακόμα, οι σχεδιαστές της ιστοσελίδας συνεργάστηκαν και διαβουλευτήκαν με τη Φιλανδική Αρχή Επισιτισμού (Finnish Food Authority), της οποίας ο ρόλος ήταν κρίσιμος για τη γνωστοποίηση της δυνατότητας χρήσης της ιστοσελίδας σε ένα ευρύ δίκτυο διανομένων επισιτιστικής βοήθειας που, κατά κύριο λόγο, δραστηριοποιούνται σε μικρή κλίμακα και δεν είναι εξοικειωμένοι με την προώθηση των δράσεών τους.

Περαιτέρω, πρέπει να επισημανθεί ότι μία σημαντική πρόκληση για την ιστοσελίδα είναι ότι αρκετοί δυνητικοί χρήστες της, ιδίως άτομα χαμηλού εισοδήματος που επιζητούν επισιτιστική βοήθεια, δεν διαθέτουν ούτε τον κατάλληλο εξοπλισμό και τα μέσα για τη χρήση της (π.χ. ηλεκτρονικές συσκευές, σύνδεση στο διαδίκτυο κτλ.) ούτε πολλές φορές τις απαραίτητες τεχνικές και ψηφιακές δεξιότητες. Τέλος, όπως επισημάνθηκε και ανωτέρω, **η διαβουλευτική και συμμετοχική διαδικασία που τηρήθηκε κατά τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη της ιστοσελίδας**, με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς να έχουν λόγο, είχε ως αποτέλεσμα η δημιουργηθείσα ιστοσελίδα να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των χρηστών και να είναι κατάλληλη για την ικανοποίηση των επιδιώξεών τους. Παράλληλα η διεργασία αυτή διασφάλισε ένα **υψηλό βαθμό συμμετοχής πετυχαίνοντας επιπροσθέτως υψηλά ποσοστά αποδοχής αλλά και νομιμοποίησης στη συνείδηση των εμπλεκόμενων μερών.**

2.2. Γαλλία

Η Γαλλία στο ίδιο μήκος κύματος, υλοποίησε ολοκληρωμένες συνοδευτικές δράσεις συγχρηματοδοτούμενες τόσο από το TEBA όσο και από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο. Βασικός σκοπός των συνοδευτικών μέτρων ήταν **η πληρέστερη και επωφελέστερη πληροφόρηση των ωφελούμενων γύρω από την αξιοποίηση παράλληλων κοινωνικών αλλά και δημόσιων υπηρεσιών που αποσκοπούν στην ένταξη και τη συμπερίληψη κοινωνικά ευπαθών ομάδων.** Συγκεκριμένα δίπλα στον γενικότερο στρατηγικό σκοπό της μείωσης της ακραίας αποστέρησης, της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού μέσω της παροχής φαγητού και υλικών αγαθών, αναπτύχθηκαν **συστηματικές και δομημένες υπηρεσίες πληροφόρησης για τη χρήση συμπληρωματικών και υποστηρικτικών μέτρων καθώς και για την παροχή τεχνικής βοήθειας σε θέματα άσκησης δικαιωμάτων, χρήσης και αξιοποίησης υπηρεσιών κοινωνικής ένταξης.** Στο πλαίσιο αυτό ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στη συλλογή κατάλληλων δεδομένων των ωφελούμενων με ανεπτυγμένα ψηφιακά εργαλεία, όπως το λογισμικό *Ulysse*, με απώτερη στόχευση **τη διάγνωση και τον εντοπισμό αναγκών, την βελτίωση της ικανότητας διενέργειας δράσεων, τη βελτίωση της επεξεργασίας και της κατανό-**

ησης των αναγκών των ωφελούμενων καθώς και την στοχευμένη παροχή εξατομικευμένων κοινωνικών υπηρεσιών. Στην περίπτωση της Γαλλίας, το λογισμικό *Ulysse* συνδέθηκε με τις δομές παροχής επισιτιστικής και κοινωνικής βοήθειας του οργανισμού *Les Restos du Coeur*, εφαρμοζόμενο σταδιακά μέχρι να φτάσει στην πλήρη εφαρμογή του σε όλες τις δομές του οργανισμού, που το 2018 έφρασε να απαριθμεί 2.013 κέντρα.

Το εν λόγω λογισμικό, σε μια προσπάθεια «**συστημικής και οργανικής εννοποίησης**» των μέχρι τότε δράσεων και παρεμβάσεων πληροφόρησης, αντικατέστησε μία σειρά ανόμοιων και διάσπαρτων εργαλείων και πρακτικών που υιοθετούσε ο οργανισμός ανά τη γαλλική επικράτεια. Η εφαρμογή του ενίσχυσε τη διοικητική και οργανωτική αποτελεσματικότητα του οργανισμού με συνέπεια την επίρρωση της αποτελεσματικότητας αλλά και της επίδρασής του στις πρακτικές χρήσης και αξιοποίησης. Ειδικότερα η ψηφιακή συγκέντρωση δεδομένων επιτάχυνε τη διενέργεια υποχρεωτικών αναφορών και δημοσιοποιήσεων, ενίσχυσε τη διαφάνεια και τη ορατότητα των δράσεων, μείωσε τα γενικά έξοδα του οργανισμού μέσω μίας πιο αποδοτικής διαχείρισης των εφοδιαστικών αλυσίδων – από την αγορά τροφίμων μέχρι την τοπική τους διάθεση – ενώ συνέβαλε καθοριστικά στον πιο αποδοτικό και λειτουργικό καταμερισμό των υφιστάμενων πόρων, ως εκ τούτου μειώνοντας τη σπατάλη φαγητού. Παράλληλα διαμόρφωσε ευνοϊκούς όρους για την παροχή μιας δέσμης πληροφοριών με στοχευμένο και δομημένο προσανατολισμό δημιουργώντας σε έναν δικτυακό χώρο ένα σημαντικό απόθεμα «**θεσμικής μνήμης**» με πληροφορίες, δράσεις και πεπραγμένα, το οποίο εκτός του ότι ενισχύει την κοινωνική λογοδοσία δύναται στο μέλλον να αξιοποιηθεί ποικιλοτρόπως.

Συνολικά, το λογισμικό *Ulysse* προσφέρει τη δυνατότητα για πιο αποτελεσματικούς μηχανισμούς συλλογής αλλά και ταξινόμησης δεδομένων. Διευκολύνει τις αυτοματοποιημένες διαδικασίες υποβολής αναφορών ενώ διαμορφώνει ευνοϊκότερες συνθήκες για την παροχή εξατομικευμένων υπηρεσιών, οι οποίες ανταποκρίνονται στις διαφοροποιημένες ανάγκες των τελικών ωφελούμενων με τρόπο επωφελή και αποτελεσματικό.

Στην Γαλλία επίσης κατά τη διάρκεια του Covid-19 και την περίοδο των lockdowns το Centre for Regional Universities and Schools (CROUS) στην περιοχή

Nouvelle-Aquitaine επιχείρησε μια δράση με στόχο τους φοιτητές που είχαν ανάγκη από παροχή τροφίμων και ειδών διατροφής. Ειδικότερα στους συγκεκριμένους ωφελούμενους παρέχεται ένα πακέτο 8 κιλών με τρόφιμα και προσωπικά είδη υγιεινής, πρωτοβουλία που ενώ αρχικά είχε σαν στόχο του φοιτητές και τις φοιτήτριες της περιοχής επεκτάθηκε στους νέους και νέες 15-30 που βρίσκονται σε παρόμοιες συνθήκες επισιτιστικής στέρησης. Στο πλαίσιο της δράσης αυτής παρέχονται συνοδευτικά μέτρα με σκοπό να υποστηρίξει **εκτός από το ζήτημα της διατροφής ευρύτερα ζητήματα ατομικής υγιεινής και ευρύτερης αγωγής υγείας**. Μέχρι σήμερα έχουν προσφερθεί 52.000 πακέτα τροφίμων ενώ η πρωτοβουλία στόχευε στη διαμόρφωση ενός δικτύου συνεργασίας και διασύνδεσης μεταξύ των κέντρων κοινωνικής στήριξης (social centres), των κέντρων νεότητας (youth centres) και των τοπικών αποστολών (missions locales) σε μια προσπάθεια να ταυτοποιηθούν κοινωνικές ομάδες που είναι ακόμα και σήμερα άορατες και μη διαγνωσμένες. Ειδικότερα το πρόγραμμα **αυτό κατάφερε να διασυνδέσει αποτελεσματικά τους τοπικούς και περιφερειακούς «πρωταγωνιστές» στο ζήτημα της κοινωνικής ένταξης** αφού μέσω της προσφοράς φαγητού αναπτύχθηκαν και παράλληλες δράσεις μιας ευρύτερης ευέλικτης παρέμβασης από πλευράς συμμετεχόντων.

2.3. Ουγγαρία

Στην ίδια λογική εμφανίζεται να κινείται και η **Ουγγαρία** η οποία προσέφερε συνοδευτικά μέτρα δίπλα και παράλληλα σε δράσεις διανομής φαγητού και βασικών καταναλωτικών αγαθών, σε μια προσπάθεια να ενισχύσει την κοινωνική ένταξη ευπαθών κοινωνικών ομάδων (άνεργοι γονείς με παιδιά, άτομα με ειδικές ανάγκες, ηλικιωμένοι) και, το κυριότερο, **να αναπτύξει μια κουλτούρα παροχής αλλά και ορθής αξιοποίησης των συνοδευτικών μέτρων**. Υπό την έννοια αυτή τα συνοδευτικά μέτρα και σ' αυτή την περίπτωση εμφανίζονται ως **ένα αδιάσπαστο και δομικό μέρος της επισιτιστικής βοήθειας με σκοπό την πιο στέρεα και περισσότερο επιδραστική παρέμβαση στο εγχείρημα της ένταξης και της κοινωνικής συμπερίληψης**.

Μεταξύ των δράσεων συνοδευτικών μέτρων που διενεργήθηκαν από την Ουγγαρία περιλαμβάνονται **η παροχή υπηρεσιών προς αστέγους και μη έχοντες**

οικιστική ή οικογενειακή εστία, η παροχή πληροφόρησης για θέματα αγωγής υγείας, ψυχοκοινωνικής συμβουλευτικής και υποστήριξης, για ζητήματα θεραπευτικών υπηρεσιών προς άτομα με ψυχικές διαταραχές. Σε ιδιαίτερες περιπτώσεις, όπου κρίνεται απαραίτητο και κατόπιν αξιολόγησης, δύναται να προσφερθούν ακόμα και υπηρεσίες εξατομικευμένων ή ομαδικών ψυχιατρικών / ψυχοθεραπευτικών συνεδριών αντίστοιχα με στόχο είτε την πρόληψη είτε την θεραπεία.

Είναι χαρακτηριστικό ότι η υποδοχή των συνοδευτικών μέτρων στην Ουγγαρία ήταν απόλυτα θετική. Το 2017, 2 ψυχίατροι, ένας ψυχολόγος και ένας ειδικός για τις εθιστικές ουσίες και τη χρήση ψυχοτρόπων, προσέφεραν τις υπηρεσίες τους σε ομάδες στόχους σε 5 τοποθεσίες στη Βουδαπέστη. Από το 2017 και μετά υπήρξαν εκτιμήσεις ότι οι απασχολούμενοι επαγγελματίες θα αυξάνονταν, με τον αριθμό τους να φτάνει τους 23 και τα συνολικά επωφελούμενα άτομα τα οποία έλαβαν ψυχοθεραπευτικές υπηρεσίες να ανέρχονται στα 9.500. Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να **τονιστεί η διάσταση της ψυχοκοινωνικής υποστήριξης είτε σε επίπεδο συμβουλευτικής (πρόληψη), είτε σε πιο παρεμβατικό επίπεδο (θεραπεία)** αν αναλογιστούμε πως σε περιβάλλοντα ακραίας φτώχειας ή σοβαρής υλικής αποστέρησης προκαλούνται σημαντικές επιπτώσεις που συνδέονται με **διαδικασίες άσκησης έντονης ψυχολογικής πίεσης ή γενικότερης συναισθηματικής «αποσταθεροποίησης».**

2.4. Ιταλία

Σε ό,τι αφορά στην παροχή συνοδευτικών μέτρων χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της **Ιταλίας** όπου στο πλαίσιο δράσης για τους αστέγους με τίτλο «Housing first», υλοποίησε κοινές συνοδευτικές δράσεις τόσο από το TEBA όσο και από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο. Ειδικότερα το πρόγραμμα «Housing First (HF)» έχει την καταγωγή του στην Αμερική την περίοδο του 1990 και βασίζεται στην **απόκτηση ενδιάμεσης πρόσβασης σε στέγη μέσα από τη βοήθεια λειτουργιών υγείας για άτομα μακροχρόνια άστεγα ή για άτομα που είναι σε κίνδυνο απώλειας της στέγης λόγω χρεών, μετανάστευσης, ακραίας φτώχειας κτλ.**

Στην Ιταλία το H.F συνάντησε αποτελεσματική εφαρμογή στην Τεργέστη, όπου παρασχέθηκε στέγη σε αστέγους, **με την προτεραιότητα να δίνεται σε ο-**

μάδες πληθυσμών με αυξημένα ποσοστά αποτυχίες κατά τα προηγηθέντα projects κοινωνικής ενσωμάτωσης. Υπεύθυνοι φορείς για την υλοποίηση των πρωτοβουλιών και των δράσεων του προγράμματος ήταν το Diocesan Foundation Caritas της Τεργέστης, η Lybra Social Cooperative Society και ο Δήμος Τεργέστης.

Το 2019 μέσω του προγράμματος παρασχέθηκε στέγη σε 30 άτομα. Μεταξύ των δράσεων του προγράμματος, περιλαμβάνονται συναντήσεις με τελικούς αποδέκτες βοήθειας, η υπογραφή συμφωνιών με αυτούς, η συνοδεία και η αρωγή τους κατά την είσοδό τους στα νέα διαμερίσματα, η παροχή πρόσβασης σε παντοπωλεία κοινωνικής αλληλεγγύης κτλ. Κατόπιν της εισόδου στις νέες κατοικίες και της εκεί εγκατάστασης, η περαιτέρω βοήθεια **μπορεί να λάβει τη μορφή συνοδείας σε επισκέψεις σε κοινωνικές υπηρεσίες, την ενίσχυση της συμμετοχής στην κοινότητα, την κατάρτιση και τη βοήθεια για εύρεση εργασίας, τη συμβουλευτική επί ζητημάτων οικονομικών του νοικοκυριού, την ψυχολογική συμβουλευτική.**

Το H.F στοχεύει στην παροχή βοήθειας σε άτομα αναφερόμενα από τις κοινωνικές **υπηρεσίες λόγω της αποτυχίας προηγηθέντων προγραμμάτων και δράσεων** να πετύχουν την εύρεση στέγης για αυτά και την συνακόλουθη κοινωνική τους ενσωμάτωση. Κατόπιν της υποβολής αναφορών ως προς τα υποψήφια άτομα από τις αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες, η ομάδα του HF έρχεται σε επικοινωνία με αυτά και τους γνωστοποιεί τα κύρια χαρακτηριστικά για τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα καθώς και τις υφιστάμενες επιλογές στέγασης. Μόλις η πιο κατάλληλη επιλογή στέγασης εντοπισθεί, οι τελικοί αποδέκτες υπογράφουν μια συμφωνία, η οποία περιλαμβάνει μεταξύ άλλων και υποστήριξη για την επίπλωση των κατοικιών και κάλυψη εξόδων μεταφοράς και εγκατάστασης.

Το HF κατόρθωσε να συνδυάσει τη χρηματοδότηση του TEBA και του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου με έναν αποτελεσματικό τρόπο και συνολικά προσέφερε υποστήριξη σε 362 άτομα στην Τεργέστη – 30 άτομα ήταν αποδέκτες βοήθειας στέγασης. Ταυτόχρονα, καθοριστικής σημασίας ήταν η σύμπραξη φορέων και οργανισμών, καθώς και ο κατάλληλος συντονισμός των δράσεων.

Μια ενδιαφέρουσα ακόμα πρακτική έρχεται να προστεθεί από την Ιταλία όπου στην πόλη Brescia εγκαινιάστηκε **ένα σύστημα παροχής e-vouchers and cards προκειμένου να ενισχυθεί η ταχύτητα παροχής και διανομής τροφίμων και**

ειδών πρώτης ανάγκης. Συγκεκριμένα, παρόλο που η δράση δεν έχει αξιολογηθεί επαρκώς, εμφανίζει σημαντικό ενδιαφέρον και χρηματοδοτείται από τη δημοτική αρχή. Ειδικότερα οι πολίτες που θέλουν να κάνουν χρήση της υπηρεσίας κάνουν αίτηση στη δημοτική αρχή όπου ένας κοινωνικός λειτουργός αξιολογεί τις ειδικές ανάγκες του ενδιαφερόμενου και κατόπιν εγκρίνει το αν χρήζει οικονομικής υποστήριξης. Τα vouchers κινούνται σε ενισχύσεις μηνιαίες που εξαρτώνται από τον αριθμό των μελών μιας οικογένειας. Ενδεικτικά παρέχονται 100 ευρώ για ένα άτομο, 168 ευρώ για δύο, 235 ευρώ για τρία, και 34 ευρώ για κάθε επιπλέον μέλος της οικογένειας. Παρέχονται επίσης και 100 ευρώ για παιδιά περισσότερα των τριών. Οι ωφελούμενοι μπορούν να κάνουν χρήση των vouchers σε συμβεβλημένα καταστήματα και super markets ενώ τα ποσά που τα e-vouchers περιέχουν μπορούν να διασυνδεθούν με άλλες κάρτες υγείας ή τοπικές και εθνικές κάρτες υπηρεσιών.

Αξίζει να σημειωθεί πως η κάρτα δουλεύει σαν μια κανονική χρεωστική κάρτα η οποία ανανεώνεται από τον κοινωνικό λειτουργό και χρησιμοποιείται εύκολα μέσω και εφαρμογών που διαθέτουν τα κινητά τηλέφωνα. Ουσιαστικά μέσω των προϊόντων που δύναται να καταναλώσει ο χρήστης δίνεται η δυνατότητα αξιολόγησης από τον κοινωνικό λειτουργό της χρήσης της και πάνω σε αυτή την κατεύθυνση επιχειρείται ένα είδος συμβουλευτικής με σκοπό την κοινωνική ένταξη.

Μέσω της πρακτικής αυτής οι ωφελούμενοι δύνανται να κάνουν αγορές σε καταστήματα κοντά στον τόπο κατοικίας τους, αγοράζοντας φρέσκα φρούτα και λαχανικά ή άλλα είδη πρώτης ανάγκης και το κυριότερο να **αποφεύγουν τον κοινωνικό στιγματισμό που συνδέεται με «ουρές» έξω από καταστήματα παραλαβής τροφίμων.** Επιπλέον δύνανται να διαλέγουν περισσότερο ελεύθερα τα προϊόντα επιλογής τους και το κυριότερο να νιώθουν αξιοπρέπεια. Αναμφίβολα η πρακτική αυτή προϋποθέτει καλή δικτύωση και συνεργασία μεταξύ του δήμου, των κοινωνικών υπηρεσιών, των κοινωνικών λειτουργών και των τοπικών επιχειρήσεων που συμμετέχουν στο πρόγραμμα.

2.5. Βέλγιο

Χαρακτηριστικό επίσης κρίνεται το παράδειγμα **του Βελγίου** όπου μέσω των συνοδευτικών μέτρων έκανε αναπομπή των ωφελουμένων στις δημόσιες υπηρεσίες πρόνοιας. Συγκεκριμένα το Βέλγιο εφάρμοσε συνοδευτικά μέτρα με στόχο την κοινωνική ένταξη και την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού, **συνδέοντας τις δράσεις του με δημόσιες υπηρεσίες πρόνοιας και ανάγοντας το ζήτημα της κοινωνικής συμπερίληψης σε δημόσια πολιτική που υπερβαίνει τον «περιοριστικό ρόλο» των εταίρων οργανισμών.** Πρόκειται για μια προσέγγιση με διασταλτικό χαρακτήρα με σκοπό την ανάδειξη του **κοινωνικού αλλά και δημόσιου χαρακτήρα των συνοδευτικών μέτρων ένταξης** σε μια προσπάθεια να διαμορφωθεί μια **διαδικτύωση μεταξύ των εταίρων οργανισμών και των δημόσιων υπηρεσιών** παρέχοντας ένα ασφαλές δίκτυο κοινωνικής προστασίας.

Ωστόσο υπάρχουν ακόμα ορισμένες «καλές πρακτικές» που εντοπίζονται και προβάλλονται στο *«Detailed implementation report of the operational programmes co-financed by the Fund for European Aid to the Most Deprived in 2017»*, σύμφωνα με το οποίο αναδεικνύονται διαστάσεις που συνδέουν τις δράσεις που αναλαμβάνουν οι οργανώσεις/εταίροι με τον ευρύτερο δημόσιο τομέα.

Συγκεκριμένα, το Βέλγιο ως συνοδευτικά μέτρα επέλεξε να εφαρμόσει **την παροχή συμβουλευτικής και πληροφόρησης για κοινωνικές και υγειονομικές υπηρεσίες, τη συμβουλευτική πάνω σε ζητήματα διατροφής, τη συμβουλευτική πάνω σε ζητήματα διαχείρισης οικονομικών και οικογενειακού προϋπολογισμού, καθώς και την ψυχολογική υποστήριξη.** Σύμφωνα με τις αξιολογήσεις των συνοδευτικών προγραμμάτων στο Βέλγιο, το 54% των τελικών αποδεκτών βοήθειας επιδοκίμασε τα προγράμματα παροχής συμβουλευτικής και πληροφόρησης, επικυρώνοντας την προστιθέμενη αξία που το πρόγραμμα προσέφερε στη βελγική κοινωνία.

2.6. Ισπανία

Η περίπτωση **της Ισπανίας**, εμφανίζεται ενδιαφέρουσα λόγω του ότι ο εταίρος - οργανισμός «Ερυθρός Σταυρός» παραπέμπει ωφελούμενους του ΤΕΒΑ

στις δημόσιες υπηρεσίες απασχόλησης με στόχο τη συμμετοχή τους σε παράλληλες δράσεις κοινωνικής ένταξης οι οποίες συγχρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο⁸. Πέρα δηλαδή από την παροχή καταναλωτικών αγαθών και την προσφορά υλικών άμεσης ανάγκης σε ευπαθείς ομάδες που πλήττονται ευθέως από την ακραία φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, **επιχειρείται μια πολιτική προώθησης προς τις δημόσιες δομές απασχόλησης με στόχο την διάνοιξη οδών επικοινωνίας αλλά και αξιοποίησης διαφόρων μέσων και εργαλείων ένταξης** που χρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο. Είναι σαφές πως και σ' αυτήν την περίπτωση η ύπαρξη συνοδευτικών μέτρων συνδέεται με **μια εναλλακτική οδό συμπερίληψης με στόχο μια πληρέστερη και περισσότερο στέρεα στρατηγική ένταξης πέρα από την άμεση και προφανώς αναγκαία χορήγηση βασικών υλικών αγαθών πρώτης ανάγκης**. Η εν λόγω στρατηγική στην Ισπανία έλαβε τη μορφή **παροχής συμβουλευτικής, πληροφόρησης και καθοδήγησης περί κοινωνικών και υγειονομικών υπηρεσιών**, καθώς και τη μορφή **της παροχής υπηρεσιών για την επίτευξη της ενσωμάτωσης στην αγορά εργασίας, ιδίως με την ειδικότερη μορφή προγραμμάτων κατάρτισης και διάβιου μάθησης**. Συγκεκριμένα, οι τελικοί αποδέκτες έλαβαν παράλληλα προς την υλική βοήθεια και πληροφόρηση μέσω φυλλαδίων για τις προσφερόμενες κοινωνικές υπηρεσίες και παράλληλα οι παρέχοντες υλική βοήθεια οργανισμοί κατευθύνθηκαν προς συγκεκριμένα άτομα τελικούς αποδέκτες με σκοπό τη διαμόρφωση διαύλων επικοινωνίας και επαφής. Τέλος, εκτιμάται ότι στην Ισπανία διανεμήθηκαν περί τα 1.100.000 φυλλάδια με πληροφορίες για κοινωνικές υπηρεσίες, πληροφόρηση η οποία δημοσιοποιήθηκε και στο διαδίκτυο.

---

⁸ Δες σχ. Spanish Red Cross (2018): FEAD impact assessment in Spain [Ισπανικός Ερυθρός Σταυρός (2018): Αξιολόγηση του αντικτύπου του TEBA στην Ισπανία. όπως υπάρχει στο https://www.academia.edu/39853704/Fund_for_European_Aid_to_the_Most_Deprived_Programme_FEAD_Impact_Assessment_in_Spain_The_perception_of_beneficiaries_organisations_staff_and_volunteers(τελευταία ανάκτηση 17/5/2023)

2.7. Ιρλανδία

Άλλη περίπτωση χώρας που προσφέρει συνοδευτικά μέτρα είναι η **Ιρλανδία** όπου μέσω του Ιρλανδικού Ερυθρού σταυρού σε συνεργασία με το ΤΕΒΑ έχουν εγκαινιάσει το IRC FEAD Migration Programme Organisation(s) που είναι υπεύθυνο για την υποστήριξη των προσφύγων και ειδικότερα για την παροχή ειδών υγιεινής και άλλων απαραίτητων οικιακών προϊόντων που είναι αναγκαία στην εγκατάστασή τους. Στόχος του προγράμματος **είναι η προσαρμογή και η στήριξή τους σε θέματα ατομικής και οικογενειακής υγιεινής** αφού μέσω της παροχής βασικών αγαθών είτε σε ξενοδοχεία, είτε σε καταυλισμούς προσφύγων επιχειρούν τη **διαμόρφωση μιας συνολικότερης κουλτούρας υγιεινής με βάση τις ατομικές και οικογενειακές ανάγκες** (φύλο, βρέφη, παιδιά κ.α)

2.8. Λιθουανία

Μια ακόμα περίπτωση που αξίζει να αναφερθεί είναι αυτή της **Λιθουανίας** που μεταξύ του 2018-2020 εφαρμόσε μέσω του ΤΕΒΑ συνοδευτικά μέτρα. Συγκεκριμένα μέσω του Ερυθρού Σταυρού σε 60 δήμους της χώρας αναπτύχθηκαν προγράμματα διανομής τροφίμων και βασικών ειδών πρώτης ανάγκης με στόχο την κοινωνική ένταξη ομάδων που πλήττονται από τον κοινωνικό αποκλεισμό και την ακραία φτώχεια.

Ειδικότερα μέσω της **ατομικής συμβουλευτικής δόθηκε έμφαση όπως η κοινωνική φροντίδα, η οικονομική διαχείριση, η ατομική υγιεινή**. Τα συνοδευτικά μέτρα κρίνονται εξαιρετικά σημαντικά για την **στήριξη κοινωνικά ευπαθών ατόμων και ομάδων όπως πολυμελείς οικογένειες, μονογονεϊκές οικογένειες, οικογένειες σε διακινδύνευση, άτομα εξαρτημένα από ουσίες, ή μακροχρόνια άνεργα**. Να σημειωθεί πως στη Λιθουανία έχει διαμορφωθεί ένα δίκτυο παροχής υπηρεσιών μεταξύ της Λιθουανικής τράπεζας τροφίμων, του Ερυθρού Σταυρού και διαφόρων εταίρων οργανισμών (δήμοι) με σκοπό την αντιμετώπιση της κοινωνικής ευπάθειας. Ειδικότερα οι κοινωνικές υπηρεσίες των δήμων είναι αυτές που προσφέρουν συμβουλευτική σε κρίσιμα ζητήματα ένταξης ενθαρρύνοντας

τους ωφελούμενους για τη συμμετοχή τους σε διάφορα κοινωνικά projects, όπως η μαγειρική σε δημόσιους χώρους, η άθληση, η αναψυχή και η συμμετοχή σε πολιτιστικά δρώμενα, η συμμετοχή σε ειδικά προγράμματα κατάρτισης (π.χ προγράμματα για γυναίκες). Ειδικότερα την περίοδο της πανδημίας αναπτύχθηκαν σημαντικές δράσεις για την προστασία της υγείας και της ασφάλειας και την αποτελεσματική διαχείριση των επιπτώσεων της πανδημίας στην κοινωνική ζωή.

Να σημειωθεί πως πραγματοποιήθηκε η παροχή πληροφοριών μέσω προσωπικών συναντήσεων, φυλλαδίων ενημέρωσης αλλά και μέσω επισκέψεων σε ιστοσελίδες. Σε ό,τι αφορά την εφαρμογή συνοδευτικών μέτρων στη Λιθουανία, όπου η αξιολόγησή τους είναι ακόμα σε εξέλιξη αλλά αναμένεται να είναι εξαιρετικά ενθαρρυντικά, αυτή κινήθηκε σε διατάσεις γύρω από την συμβουλευτική και την ενθάρρυνση της συμμετοχής σε προγράμματα κατάρτισης, αγωγής υγείας και συνεργασίας με τις κοινωνικές και δημόσιες υπηρεσίες. Επιπλέον δόθηκε έμφαση σε ζητήματα κατάρτισης των παιδιών σε θέματα υγιεινής, πρώτων βοηθειών, κολύμβησης κ.α

2.9. Δανία

Σημαντική επίσης κρίνεται και η περίπτωση της Δανίας όπου οι οργανώσεις – εταίροι ανέπτυξαν ένα πανεθνικό δίκτυο για τον συντονισμό με άλλες δράσεις του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου, με στόχο την **πληρέστερη διαδίκτυωση αλλά και συνέργεια των εμπλεκόμενων φορέων**. Συγκεκριμένα, αναπτύχθηκε η δημιουργία ενός συγκροτημένου δικτύου **μεταξύ εταίρων οργανισμών αλλά και φορέων με στόχο τη διάχυση πληροφοριών μεταξύ των Εταίρων, την παρακολούθηση των δράσεων, την ανάδειξη των έργων και των παρεμβάσεων, την παρακολούθηση των σχετικών ιστοσελίδων και των δράσεων δημοσιότητας, καθώς και την ενίσχυση των επαφών με υπηρεσίες που υλοποιούν παράλληλες σχετικές δράσεις που συμβάλουν στην κοινωνική ένταξη.**

Μια χαρακτηριστική δράση της οποίας η συμβολή υπήρξε καταλυτική για την κοινωνική ένταξη στη Δανία είναι το Project UDENFOR. Βασική στόχευση του

εν λόγω project είναι η **γεφύρωση του χάσματος και της «κοινωνικής απόστασης»** μεταξύ **περιθωριοποιημένων ομάδων του πληθυσμού και της υπόλοιπης κοινωνίας, καθώς και η διαβούλευση πάνω σε μεθόδους και πολιτικές για την αποτροπή περαιτέρω περιθωριοποίησης και κοινωνικής απομόνωσης.** Στο πλαίσιο αυτό, τρείς υπήρξαν οι κύριες επιμέρους δράσεις: 1) Πολλοί άστεγοι είχαν την ευκαιρία να συμμετάσχουν σε ημερήσια ταξίδια, επισκέψεις σε μουσεία, καθώς και σε λοιπές δραστηριότητες όπως ομαδικό ψάρεμα, με απώτερο στόχο την ενσωμάτωσή τους σε μία ομάδα. 2) Ακόμα, παρασχέθηκε υποστήριξη σε αστέγους που επιθυμούσαν να επιστρέψουν στις χώρες καταγωγής τους. 3) Τέλος, προσφέρθηκε εργασία επί πληρωμή σε αστέγους (π.χ. καθαρισμός, επιμέλεια κήπων κτλ.) προκειμένου να βοηθηθούν στην ανάκτηση της απολεσθείσας αξιοπρέπειάς τους λόγω της έλλειψης στέγης καθώς και για να είναι σε θέση να καλύπτουν τις ημερήσιες τους ανάγκες.

Οι συμμετέχοντες άστεγοι και οι εθελοντές του project συνεργάστηκαν για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση, ενώ χαρακτηριστικό είναι ότι οι **εθελοντές επιδίωξαν την εξατομίκευση της παρεχόμενης βοήθειας επί τη βάση των αναγκών των αστέγων, στοχεύοντας στον παραγκωνισμό της κοινωνικής περιθωριοποίησής τους μέσα από την δημιουργία κοινωνικών σχέσεων και αισθήματος του ανήκειν.**

Το Δανικό Κέντρο Κοινωνικής Έρευνας (Danish Centre for Social Science Research) εντόπισε επιμέρους παράγοντες των οποίων η βελτίωση θα μπορούσε να συμβάλει στην αποτελεσματικότητα του προγράμματος. Ενδεικτικά, η εφαρμογή και τα αποτελέσματα του project είχαν απόκλιση από τον αρχικό σχεδιασμό, λόγω κυρίως της έλλειψης πόρων, της διαρκώς μεταβαλλόμενης νομοθεσίας και της γεωγραφικής απόστασης μεταξύ διαχειριστών του προγράμματος και των ατόμων που είχαν επωμιστεί την εφαρμογή του. Ακόμα, επισημάνθηκε ότι το πρόγραμμα θα μπορούσε να παράσχει βοήθεια σε μεγαλύτερη κλίμακα και ότι θα έπρεπε να διατεθεί περισσότερος χρόνος για την οικοδόμηση σχέσεων εντός της κοινότητας των αστέγων.

Άλλη σημαντική πρωτοβουλία στη Δανία είναι το Kompasset το οποίο προσφέρει ένα **συνδυασμό από πρωτοβουλίες** που εστιάζουν στην κοινωνική ένταξη και ενσωμάτωση περιλαμβάνοντας εκτός από **την παροχή στέγης, δράσεις εξωστρέφειας μέσα από συμβουλευτική και καθοδήγηση**. Συγκεκριμένα η συμβουλευτική παρέχεται από εξειδικευμένους εθελοντές- διαμεσολαβητές, που έχουν μάθει να εργάζονται σε **πολυεθνικό, πολυγλωσσικό και πολυπολιτισμικό περιβάλλον προσφέροντας χρήσιμες πληροφορίες για τα δικαιώματα, τις υποχρεώσεις, για θέματα υγείας ή άλλα θέματα νομικής φύσης που σχετίζονται με την παραμονή σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης**. Ειδικότερα στο χώρο του Kompasset centre, εκτός από συμβουλευτική παρέχεται και η **δυνατότητα ατομικής υγιεινής ή χορήγησης ενός καφέ με σκοπό την δόμηση μιας σχέσης εμπιστοσύνης** στο πλαίσιο της ευρύτερης προσπάθειας ένταξης και κοινωνικής ενσωμάτωσης.

2.10. Σλοβακία

Αντιστοίχως η **Σλοβακία** δίπλα στην παροχή τροφίμων εφαρμόζει την πρακτική των συνοδευτικών μέτρων μέσα από την **συμβουλευτική σε κρίσιμα ζητήματα που συνδέονται με την κοινωνική ένταξη**. Ειδικότερα **παρέχει εξατομικευμένη στήριξη** σε άτομα που επιχειρούν την κοινωνική τους ενσωμάτωση και πιο συγκεκριμένα την έξοδο από το φάσμα της ακραίας φτώχειας. Τα συνοδευτικά μέτρα σχετίζονται με την συμβουλευτική σε θέματα πρόληψης και αντιμετώπισης δύσκολων καταστάσεων και καταστάσεων κρίσης. Ειδικότερα **παρέχεται στήριξη στην εύρεση εργασίας, στην προετοιμασία βιογραφικού, σε πληροφορίες οικονομικού και επαγγελματικού περιεχομένου, σε θέματα υγείας, διατροφής αλλά και διαχείρισης οικογενειακού προϋπολογισμού**.

Συγκεκριμένα στα σημεία παραλαβής των τροφίμων και ειδών πρώτης ανάγκης οι κοινωνικοί λειτουργοί **προβαίνουν σε μια αρχική αξιολόγηση των περιπτώσεων, κάνουν διάγνωση αναγκών και προχωρούν σε εξατομικευμένη συμβουλευτική** σε μια προσπάθεια το συνολικό εγχείρημα να αναπτύξει γέφυρες μεταξύ των ομάδων των ωφελούμενων και των κοινωνικών υπηρεσιών με στόχο την ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης.

Παράλληλα το ΤΕΒΑ, σε μια προσπάθεια θεμελίωσης των συνοδευτικών μέτρων και ενίσχυσης της αποτελεσματικότητάς τους, προβαίνει σε διαδικασίες ανάπτυξης μηχανισμών διάγνωσης των αναγκών των ωφελούμενων. Πρόκειται για μια εξαιρετικά επωφελή και εποικοδομητική ενέργεια που συμβάλει σε μια πιο στοχευμένη στρατηγική κάλυψης των αναγκών, ομάδων που πλήττονται άμεσα από την ακραία αποστέρηση και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Παράλληλα, με τον τρόπο αυτό η στρατηγική αντιμετώπισης των αναγκών κοινωνικά ευπαθών ομάδων είναι ευθέως προσανατολισμένη (target-oriented) σε εκείνες τις ομάδες που έχουν πραγματική ανάγκη αφού μέσω των διαδικασιών διάγνωσης, οι ανάγκες «χαρτογραφούνται» και αντιμετωπίζονται επαρκώς. Πρόκειται στην ουσία για τη λειτουργία ενός μέτρου που εκτός από τη διάγνωση αναγκών επιδιώκει την ορθή ανακατεύθυνση των ωφελούμενων σε παράλληλες δράσεις ένταξης τα οποία συνδέονται άμεσα με παράλληλες δράσεις που χρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.

Το αναφερόμενο συνοδευτικό μέτρο από μέρους της Σλοβακίας έλαβε τη μορφή μίας προκαταρκτικής αξιολόγησης των συμβουλευτικών αναγκών των τελικών αποδεκτών της βοήθειας από ένα κοινωνικό λειτουργό. Συγκεκριμένα, στα σημεία διανομής φαγητού και υλικής βοήθειας, οι κοινωνικοί λειτουργοί έκαναν προκαταρκτικές αξιολογήσεις των αναγκών των αποδεκτών και ακολούθως κατεύθυναν τους αποδέκτες σε εξατομικευμένες προτάσεις συμβουλευτικής. Με αυτόν τον τρόπο, το εν λόγω πρόγραμμα φέρνει εγγύτερα τις ομάδες στόχους με τις προσφερόμενες κοινωνικές υπηρεσίες εντός μίας συγκεκριμένης περιοχής, αυξάνοντας τον βαθμό ενημέρωσης των τελικών αποδεκτών και την πρόσβασή τους σε υπηρεσίες και κατ' επέκταση την κοινωνική τους συμπερίληψη.

Σε επίπεδο αποτελεσμάτων, η Εθνική Διαχειριστική Αρχή της Σλοβακίας σημείωσε ότι το μεγαλύτερο μέρος των πακέτων φαγητού και υγειονομικής βοήθειας παραδόθηκε επιτυχώς στους τελικούς αποδέκτες. Προς αυτήν την κατεύθυνση σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε το υιοθετηθέν συνοδευτικό μέτρο το οποίο επέτρεψε στους κοινωνικούς λειτουργούς να κατευθύνουν τις υποστηρικτικές υπηρεσίες σε συγκεκριμένους τελικούς αποδέκτες, με σκοπό την παροχή πιο εξατομικευμένης και επωφελούς βοήθειας.

2.11. Μάλτα

Ωστόσο, πέρα από τις περιπτώσεις οι οποίες ήδη επισημάνθηκαν, ο Stephen Christopher Vella Διευθυντής των Εταιρικών Υπηρεσιών στο Ίδρυμα Υπηρεσιών Κοινωνικής Πρόνοιας, παρουσίασε τον τρόπο με τον οποίο το FEAD και τα συνοδευτικά του μέτρα εφαρμόζονται στη **Μάλτα**⁹. Ειδικότερα στη Μάλτα εφαρμόζεται **το πρόγραμμα LEAP** από το 2013 και έχει βοηθήσει σημαντικά να μειώσει τη φτώχεια κοινωνικά ευπαθών ομάδων **μέσω της εκπαίδευσης αλλά και της απασχόλησης**. Συγκεκριμένα παρέχεται υλική βοήθεια που διανέμεται στα 11 κέντρα «LEAP» που διαχειρίζεται το Ίδρυμα. Αυτά τα κέντρα συγκεντρώνουν **σημεία διανομής τροφίμων και υλικών, καθώς και παρέχουν ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών υπηρεσιών σε μια προσπάθεια να καλύψουν τις ανάγκες των τελικών χρηστών του ΤΕΒΑ με ολιστικό τρόπο**. Συγκεντρώνοντας σημεία διανομής και κοινωνικές υπηρεσίες στους ίδιους χώρους, τα κέντρα LEAP προσελκύουν ανθρώπους που θα ήταν πιο δύσκολο να προσεγγιστούν χωρίς το ΤΕΒΑ. Εδώ, οι κοινωνικοί λειτουργοί μπορούν πιο **εύκολα να τους ανακατευθύνουν σε σχετικές υπηρεσίες ή να εφαρμόσουν άμεσα μέτρα κοινωνικής ένταξης, όπως δραστηριότητες ανάγνωσης με παιδιά ή συμβουλές σχετικά με την κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας και νερού**. Παράλληλα στην Μάλτα το 2018 δρομολογήθηκε πρόγραμμα (ως συνοδευτικό μέτρο) για τη διανομή φρούτων, λαχανικών και γάλακτος σε μαθητές σχολείου, με σκοπό να **καλλιεργηθεί μια ορθή και χρηστή συμπεριφορά κατανάλωσης ποιοτικών και βιώσιμων τροφίμων μεταξύ των νέων**. Ο στόχος του προγράμματος πέρα από την παροχή υλικών και καταναλωτικών ειδών πρώτης ανάγκης σε παιδιά από ευάλωτες οικογένειες και οικογένειες πολύ χαμηλού εισοδήματος ήταν να διαμορφωθεί **μια νέα «διατροφική κουλτούρα» γύρω από την κατανάλωση υγιεινών προϊόντων, προϊόντων που δεν εδράζονται μονομερώς σε βιομηχανοποιημένα και τυποποιημένα εμπορεύματα μαζικής κατανάλωσης**. Παράλληλα οι μαθητές ελάμβαναν σημαντική συνδρομή σε άλλα αγαθά τα οποία ήταν απαραίτητα για την κάλυψη των σχολικών

---

⁹ Όπως υπάρχει στο <https://redcross.eu/latest-news/strengthening-the-social-impact-of-food-and-material-assistance-through-accompanying-measures> (τελευταία ανάκτηση 16/5/2023) καθώς και στο *Diverse approaches to supporting Europe's most deprived - FEAD case studies 2021*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021.

τους αναγκών (γραφική ύλη κ.α) αλλά και άλλων αγαθών για εξωσχολικές δραστηριότητες όπως ο αθλητισμός, η ψυχαγωγία κ.α

Ειδικότερα μέσω συμβουλευτικής σε ατομικό αλλά και οικογενειακό επίπεδο οι κοινωνικοί λειτουργοί παρέχουν υποστήριξη και καθοδήγηση σε καθημερινή βάση με στόχο την καταγραφή αναγκών αλλά και την πληρέστερη αντιμετώπιση τους. Με τον τρόπο αυτό **βελτιώνεται η ορατότητα των προβλημάτων και επιτυγχάνεται καλύτερη ένταξη και ενσωμάτωση εκείνων που βρίσκονται σε εξαιρετικά δυσμενή θέση.** Ειδικότερα μέσω του LEAP Project - *‘Helping the most deprived to take the leap out of poverty*, εφαρμόζονται συνοδευτικά μέτρα όπως: **εξατομικευμένη υποστήριξη οικογενειών και καθοδήγηση στη χρήση κοινωνικών υπηρεσιών (προγράμματα κοινωνικών υπηρεσιών, συμβουλευτική εκπαιδευτικής σταδιοδρομίας, υπηρεσίες φύλαξης και προστασίας παιδιών, προγράμματα εξωσχολικών δραστηριοτήτων, συμβουλευτική εύρεσης εργασίας κ.α) επισκέψεις σε σπίτια και επιτόπια διάγνωση αναγκών, mentoring για θέματα υγείας και περίθαλψης, συμβουλευτική σε θέματα διατροφής αλλά και πρακτικά θέματα μαγειρικής, οικογενειακού προϋπολογισμού, σχέσεων στην οικογένεια κ.α** Το LEAP project αύξησε δραστικά τη συνεργασία μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων μέσα από τακτικές συναντήσεις και σχεδόν καθημερινή ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών με στόχο την αποτελεσματικότερη κοινωνική ένταξη των χρηστών του προγράμματος. Από το 2019 οι δραστηριότητες του προγράμματος έχουν υπαχθεί στη δικαιοδοσία **μιας κοινής θεσμικής αρχής (Community Social Work Service)** επιτυγχάνοντας την **καλύτερη διασύνδεση της συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών.**

2.12. Λουξεμβούργο

Στην εφαρμογή συνοδευτικών μέτρων, ιδιαίτερα σημαντική κρίνεται και η συμβολή των Εθνικών Εταιρειών Ερυθρού Σταυρού, αφού και μέσω αυτών των κοινωνικών οργανώσεων, ασκείται σημαντικό έργο. Συγκεκριμένα η Isabelle Vekemans, Επικεφαλής Υποστήριξης Τροφίμων και Υλικών στον Ερυθρό Σταυρό του **Λουξεμβούργου**, παρουσίασε τα συνοδευτικά μέτρα που έχουν θεσπίσει σε συνεργασία με την Caritas. Τα 12 κοινωνικά παντοπωλεία του Ερυθρού Σταυρού

του Λουξεμβούργου εφαρμόζουν το FEAD παρέχοντας καθημερινά προϊόντα στο ένα τρίτο της τιμής αγοράς τους. Εκτός από την υλική βοήθεια, τα **κοινωνικά παντοπωλεία προτείνουν συνοδευτικά μέτρα όπως εργαστήρια μαγειρικής, εκπαίδευση πρώτων βοηθειών και δημιουργικά εργαστήρια για παιδιά**. Από το 2015, το FEAD έχει συμβάλει στην αύξηση του αριθμού των ευάλωτων ατόμων που μπορούν να έχουν πρόσβαση στις δραστηριότητες του Ερυθρού Σταυρού. Ένα άλλο παράδειγμα συνοδευτικών μέτρων του Ερυθρού Σταυρού παρουσιάστηκε από τους Gasper Leskovec και Ayla Smajic, εθελοντές από το τμήμα Postojna-Pivka του Σλοβενικού Ερυθρού Σταυρού. Διαχειρίζονται το έργο «Είμαστε μαζί», που απευθύνεται σε παιδιά άπορων οικογενειών. Το έργο επικεντρώνεται στην παροχή **ψυχοκοινωνικής και υποστήριξης της προσωπικής ανάπτυξης** αυτών των παιδιών **αναπτύσσοντας δραστηριότητες όπως καλοκαιρινές κατασκηνώσεις και δημιουργικά εργαστήρια**.

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Αξίζει να επισημανθεί πως σε γενικές γραμμές, όπως αποτυπώνονται τα κάτωθι στοιχεία στην ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ /Σύνοψη των ετήσιων εκθέσεων υλοποίησης για τα επιχειρησιακά προγράμματα που συγχρηματοδοτήθηκαν από το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους το 2018¹⁰, σχεδόν όλα τα μέλη κράτη στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης υλοποίησαν προγράμματα μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού ταμείου θεσπίζοντας συνοδευτικά μέτρα.

Επιχειρώντας να συμπυκνώσουμε τις **«καλές πρακτικές» σε μέτρα που γνώρισαν σημαντική αποδοχή, μεγάλη συμμετοχή** και κατά κοινή ομολογία μεγάλη αποτελεσματικότητα επισημαίνουμε :

---

¹⁰ ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ /Σύνοψη των ετήσιων εκθέσεων υλοποίησης για τα επιχειρησιακά προγράμματα που συγχρηματοδοτήθηκαν από το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους το 2018 Βρυξέλλες, 8.6.2020, COM(2020) 226 final, όπως υπάρχει στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0226&from=EN> (τελευταία ανάκτηση, 16/5/2023).

- δραστηριότητες **διάχυσης της επικοινωνίας και της πληροφόρησης** σχετικά με την **συμβουλευτική** σε θέματα «διαχείριση του οικιακού προϋπολογισμού», «πρόληψη της σπατάλης τροφίμων» και «επιλογή προμηθειών τροφίμων» (Πορτογαλία).
- **διανομή περιοδικού** στην εσθονική και τη ρωσική γλώσσα, με τίτλο «Βοήθεια» 9 σε αποδέκτες επισιτιστικής συνδρομής (Εσθονία).
- διανομή μικρών **βιβλίων με συνταγές που περιέχουν συστατικά από τις συσκευασίες τροφίμων** του TEBA και τρόφιμα που χορηγούνται συχνά ως δωρεά (Φινλανδία).
- το έργο «We Are Together» (Είμαστε μαζί) του Ερυθρού Σταυρού, στο πλαίσιο του οποίου **παρέχονται σε παιδιά**, προερχόμενα από κοινωνικά μειονεκτούντα περιβάλλοντα, **πολιτιστικές εμπειρίες, βοήθεια στις σχολικές εργασίες, καθοδήγηση και άλλου είδους συνδρομή** (Σλοβενία).
- το έργο «Tackling economic vulnerability through volunteering opportunities» (Αντιμετώπιση της οικονομικής ευπάθειας μέσω ευκαιριών εθελοντισμού) το οποίο διαχειρίζεται η Zadar Archdiocese Caritas (Κροατία) και το οποίο δεν περιορίζεται στην υλική συνδρομή αλλά **παρέχει κίνητρα στους συμμετέχοντες ώστε να αναλάβουν δράση για την αντιμετώπιση των αιτίων της φτώχειας**.
- **διανομή φυλλαδίου μαζί με τις σχολικές τσάντες**, στο οποίο παρέχονται συμβουλές σε μαθητές σχολείου σχετικά με **διάφορα θέματα, από σχολικά και εργασιακά ζητήματα έως ψυχολογικά προβλήματα** (Αυστρία).

Επιχειρώντας ουσιαστικά να διαμορφώσουμε έναν κοινό τόπο στο πεδίο της εφαρμογής συνοδευτικών μέτρων, θα καταλήγαμε στο ότι η εφαρμογή συνοδευτικών μέτρων εντείνεται ενώ η **παρουσία τους «πυκνώνει» στο πεδίο της Ε.Ε, αφού κατά κοινή ομολογία, αποτελούν συμπληρωματικά και υποστηρικτικά μέτρα της επισιτιστικής βοήθειας και της άμεσης αντιμετώπισης της υλικής αποστέρησης, μέτρα που συμβάλουν στην ένταξη αλλά και στην ευρύτερη κοινωνική ενσωμάτωση**. Παράλληλα με την διεύρυνσή τους σε όλο το Ευρωπαϊκό φάσμα, **εντοπίζεται και η διαφοροποίησή τους, αφού ενυπάρχει σημαντικός**

βαθμός ετερογένειας. Ειδικότερα όμως, από μια πιο συστηματική παρατήρηση των εκθέσεων που τα μέλη κράτη καταθέτουν αλλά και από τη συνολικότερη αξιολόγηση των παρεμβάσεων, υπάρχουν ορισμένα «κοινά» και «οριζόντια» σημεία τα οποία σχετίζονται με:

- την παροχή **εκπαιδευτικών και συμβουλευτικών υπηρεσιών** με έμφαση σε θέματα **ψυχοκοινωνικής υποστήριξης, αγωγής και πρόληψης υγείας**
- την παροχή **συμβουλευτικής σε θέματα που αποσκοπούν στην προαγωγή της υγιεινής διατροφής και τη διαμόρφωση μια ισορροπημένης και υγιούς διατροφικής κουλτούρας.** Ειδικότερα μέσω των εργαστηρίων μαγειρικής εδραιώθηκε μια καλή πρακτική συνοδευτικού μέτρου που εκτός από την παρασκευή και παροχή φαγητού περιλάμβανε ατομική καθοδήγηση, ομαδικά σεμινάρια, ατομική συμβουλευτική, ψυχολογική ενθάρρυνση και καθοδήγηση.
- την **παραπομπή των ωφελούμενων στις αρμόδιες υπηρεσίες** για την έξοδο από τη φτώχεια και την δραστική αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού με στόχο την **χρηστή και την αποτελεσματική άσκηση δικαιωμάτων.**
- τη **διασύνδεση και δικτύωση δημόσιων και κοινωνικών υπηρεσιών πληροφόρησης και υποστήριξης** με σκοπό τη διαμόρφωση ενός κοινού «οδικού χάρτη» ένταξης και κοινωνικής ενσωμάτωσης.

Σε γενικές γραμμές τα κράτη - μέλη φαίνεται να συμμορφώνονται με «οριζόντιες» αρχές και πρότυπα σε μια προσπάθεια να διασφαλιστούν μια σειρά από σημαντικές διαστάσεις **ποιότητας, ισότητας αλλά και κοινωνικής δικαιοσύνης.** Σε όλες τις περιπτώσεις παρατηρείται η προσπάθεια για **αποφυγή της έμφυλης ανισότητας μέσα από την ισόρροπη συμμετοχή ανδρών και γυναικών** ενώ λαμβάνονται ειδικά μέτρα για την αποφυγή και άλλων διακρίσεων **φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.** Επίσης σε αρκετά κράτη μέλη καταβλήθηκαν σημαντικές προσπάθειες για να διασφαλιστεί ότι το περιεχόμενο των συσκευασιών τροφίμων του ΤΕΒΑ ανταποκρινόταν στα αιτήματα των οργανώσεων-εταίρων και

των τελικών αποδεκτών προκειμένου να αποτραπεί **ενδεχόμενη σπατάλη τροφίμων** ενώ άλλα κράτη μέλη κατέβαλαν προσπάθειες για να παρέχουν κυρίως υγιεινά τρόφιμα δίνοντας έμφαση **στην αποθήκευση, την έγκαιρη παράδοση, καθώς και στη χρήση ανακυκλωμένων υλικών με σκοπό την προστασία του κλίματος και του περιβάλλοντος.**

ΕΝΙΣΧΥΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Στην προέκταση των «καλών πρακτικών» που σχετίζονται με την εφαρμογή των συνοδευτικών μέτρων κρίνεται σκόπιμη και μια ευρύτερη αναφορά σε εμπειρίες και δράσεις γύρω από το συνολικότερο διακύβευμα της κοινωνικής ένταξης και ενσωμάτωσης. Ειδικότερα σταχυολογούνται ορισμένες δράσεις και παρεμβάσεις που είναι ευρύτερες των συνοδευτικών μέτρων αλλά επί της ουσίας - έστω και από διαφορετική κατεύθυνση- συμβάλλουν με το δικό τους τρόπο στην κοινή προσπάθεια αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού. Κατά συνέπεια, ανεξάρτητα από τον τρόπο χρηματοδότησής τους ή τον τρόπο με τον οποίο οι δράσεις αυτές εντάσσονται στον σχεδιασμό των επιχειρησιακών προγραμμάτων, αποτελούν χρήσιμες και επωφελείς παρεμβάσεις που προσφέρουν καλές υπηρεσίες στο εγχείρημα της ένταξης και της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Η προέκταση αυτή εδράζεται στην πεποίθηση μιας ευρύτερης ανάγκης **για ολιστική αντιμετώπιση του ζητήματος της ένταξης** αφού πέρα από την χορήγηση άμεσης επισιτιστικής βοήθειας και την εφαρμογή συνοδευτικών μέτρων **διανοίγονται σημαντικά διακυβεύματα τα οποία σχετίζονται με τον ευρύτερο ρόλο και την αποστολή της κοινωνικής πολιτικής στις σύγχρονες κοινωνίες.** Υπό την έννοια αυτή, είναι εξαιρετικά κρίσιμο να **δούμε συνθετικά και διαλεκτικά** οποιαδήποτε κύρια ή συμπληρωματική δράση δύναται να συμβάλει στην πληρέστερη **διάγνωση αναγκών, στην ορθολογική αξιολόγηση καταστάσεων και επιμέρους περιπτώσεων, στον συντεταγμένο σχεδιασμό, στην άρτια οργάνωση και εφαρμογή των σχεδίων δράσης, στην εποικοδομητική και ουσιαστική ανατροφοδότηση των παρεμβάσεων, στη χρηστή κατανομή και αξιοποίηση των χρηματοδοτικών εργαλείων κ.ο.κ.**

Επιχειρώντας να αναδείξουμε και άλλες ενδιαφέρουσες όψεις και διαστάσεις «καλών πρακτικών» στην προέκταση των συνοδευτικών μέτρων, παραθέτουμε ακόμα ορισμένες χαρακτηριστικές περιπτώσεις από χώρες όπως, η Γερμανία, η Δανία, οι Κάτω Χώρες και η Σουηδία οι οποίες **υλοποίησαν δράσεις κοινωνικής ένταξης και ενσωμάτωσης παράλληλα με δράσεις του TEBA** οι οποίες εντάσσονται στο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο. Συγκεκριμένα σύμφωνα πάλι με την ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ /Σύνοψη των ετήσιων εκθέσεων υλοποίησης για τα επιχειρησιακά προγράμματα που συγχρηματοδοτήθηκαν από το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους επισημαίνουμε τα εξής:¹¹

Ειδικότερα στη **Γερμανία**, εφαρμόστηκε μια παρέμβαση που είχε ως στόχο την **προσέγγιση των «νεοαφιχθέντων ενηλίκων» και αστέγων με στόχο τη βελτίωση της πρόσβασής τους στις κοινωνικές υπηρεσίες, μέσω υπηρεσιών πληροφόρησης, συμβουλευτικής και ψυχοκοινωνικής στήριξης**. Ειδικότερα στη Γερμανία η εν λόγω στρατηγική έχει αποδώσει σημαντικά αποτελέσματα αφού το 2018 περίπου το 90 % των εν λόγω «**νεοαφιχθέντων ενηλίκων**» και αστέγων που συμμετείχαν στις δραστηριότητες **κοινωνικής ενσωμάτωσης χρησιμοποίησαν στη συνέχεια τις κοινωνικές υπηρεσίες** (έναντι στόχου 50 %). Ο συνολικός αριθμός των αστέγων και των ατόμων που κινδυνεύουν να βρεθούν χωρίς στέγη οι οποίοι έλαβαν υπηρεσίες συμβουλευτικής έως το 2018 ανέρχεται σε 21.564 άτομα, αριθμός που υπερβαίνει κατά πολύ την ήδη τιθέμενο στόχο του προγράμματος. Επίσης, ικανοποιητική μέχρι σήμερα κρίνεται και η πρόοδος στην προσέγγιση νεοαφιχθέντων νηπίων (12.237) αλλά και των γονέων τους (13.734). Συνεπώς, αναμένεται ότι θα επιτευχθεί ο στόχος της προσέγγισης 19.700 παιδιών και γονέων έως το 2020.

Στη **Δανία**, μέσω αντίστοιχων προγραμμάτων βελτιώθηκαν σημαντικά οι συνθήκες **για τους αστέγους** - συμπεριλαμβανομένων των αστέγων από άλλες

---

¹¹ ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ /Σύνοψη των ετήσιων εκθέσεων υλοποίησης για τα επιχειρησιακά προγράμματα που συγχρηματοδοτήθηκαν από το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους το 2018 Βρυξέλλες, 8.6.2020, COM(2020) 226 final, όπως υπάρχει στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0226&from=EN> (τελευταία ανάκτηση, 16/5/2023).

χώρες της ΕΕ που έχουν άδεια παραμονής στη Δανία - **χάρη στην παροχή πρόσβασης σε κοινωνικές δομές αλλά και στο ρόλο που διαδραματίζουν οι κοινωνικοί λειτουργοί.** Μέσω εξειδικευμένων τεχνικών και διεργασιών προσέγγισης, τα άτομα αυτά έλαβαν προσωρινή στέγη, μπόρεσαν να συμμετάσχουν σε κοινωνικές δραστηριότητες και δράσεις δικτύωσης, καθώς και να αποκτήσουν εργασιακή πείρα μέσω πρακτικής άσκησης σε ιδιωτικές εταιρείες και οργανισμούς. Οι εν λόγω δραστηριότητες προσαρμόστηκαν στην ιδιαίτερα ευάλωτη κατάσταση των **άστεγων μεταναστών** που αντιμετωπίζουν **γλωσσικά εμπόδια και άλλες δυσκολίες - προκλήσεις.** Συνολικά, 1.412 άτομα επωφελήθηκαν από τις δραστηριότητες αυτές την περίοδο 2014-2018. Ο αριθμός αυτός υπερβαίνει ήδη τον στόχο που έχει τεθεί για την περίοδο προγραμματισμού 2014-2020 (1.400).

Στις **Κάτω Χώρες**, το πρόγραμμα «*Elderly in the neighbourhood*» (Ηλικιωμένοι στη γειτονιά) **επιδιώκει να καταπολεμήσει τον κοινωνικό αποκλεισμό μειονεκτούντων ηλικιωμένων** και τα άτομα που έλαβαν μέρος ήταν ηλικίας άνω των 65 ετών. Ειδικότερα, οι συμμετέχοντες την περίοδο 2014-2018 ανήλθαν συνολικά σε 2.274, αντιπροσωπεύοντας το 45 % του στόχου (5.000). Στα δύο έτη λειτουργίας του προγράμματος περίπου το 84 % των ηλικιωμένων που καλύπτονταν εξακολουθούσαν να συμμετέχουν σ' αυτό, το 45 % ανέφεραν ότι είχαν διευρύνει τον κοινωνικό τους κύκλο και το 35 % είχαν ενισχύσει τις ψηφιακές και οικονομικές τους δεξιότητες. Σε όλο το εύρος του προγράμματος **δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην κάλυψη αναγκών ηλικιωμένων με μεταναστευτικό υπόβαθρο**, π.χ. τουρκικής ή μαροκινής καταγωγής, η **προσέγγιση των οποίων παραμένει δύσκολη, καθώς παρουσιάζουν τάσεις απομονωτισμού και «γκετοποίησης».** Το 1/3 των συμμετεχόντων στο έργο, αφορούσε πολίτες που δεν είχαν γεννηθεί στις Κάτω Χώρες.

Στην περίπτωση της **Σουηδίας**, τα μέτρα κοινωνικής ενσωμάτωσης εστιάζουν στην **προαγωγή της αγωγής υγείας, της πρόληψης και της ψυχοκοινωνικής υποστήριξης καθώς και στην παροχή βασικών πληροφοριών** σχετικά με τη σουηδική κοινωνία. Τα μέτρα απευθύνονται σε απόρους που προέρχονται από άλλες χώρες της ΕΕ ή του ΕΟΧ. Οι κυριότερες ομάδες-στόχοι **είναι οι άστεγοι** (ή τα άτομα που κινδυνεύουν να βρεθούν χωρίς στέγη), **οι μετανάστες, τα άτομα αλλοδαπής προέλευσης, οι μειονότητες και οι γυναίκες.** Το πρόγραμμα μέχρι στιγμής

καλύπτει 2016 άτομα, από τα οποία 414 προσεγγίστηκαν το 2018. Το ποσοστό των ατόμων που αναφέρουν ότι έλαβαν στήριξη ή συνδρομή παρουσιάζει σταθερή άνοδο, καθώς αυξήθηκε από 43 % το 2016 σε 84 % το 2018. Το ποσοστό των ατόμων που αναφέρουν ότι έχουν βελτιώσει τις συνθήκες διαχείρισης της υγείας και της υγιεινής τους αυξήθηκε επίσης - από 38 % το 2016 σε 82 % το 2018 ενώ σημαντική υπέρβαση του στόχου του 40 % καταγράφηκε και στους δύο δείκτες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΝΟΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.1. Εισαγωγή

Το ελληνικό ΕΠ (ΕΒΥΣ) είναι Πρόγραμμα τύπου ΕΠ Ι και παρεμβαίνει με διανομή τροφίμων και βασική υλική συνδρομή, καθώς και παροχή συνοδευτικών μέτρων. Εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 15.12.2014 και έκτοτε υλοποιείται στο σύνολο της χώρας, από 57 Οργανώσεις Εταίρους που αποκαλούνται «Κοινωνικές Συμπράξεις» και οι οποίες καλύπτουν γεωγραφικά ολόκληρη την Ελλάδα. Κάθε Κοινωνική Σύμπραξη απαρτίζεται από τον Επικεφαλής Εταίρο, Δικαιούχο των Πράξεων του ΕΠ, που είναι πάντα ΟΤΑ Α' ή Β' βαθμού, και λοιπούς Εταίρους¹².

Ο Οδηγός Εφαρμογής του προγράμματος καθορίζει το διαχειριστικό πλαίσιο υλοποίησης των συνοδευτικών μέτρων. Οι κανόνες υλοποίησης που τίθενται είναι γενικοί και αφορούν κυρίως στην περιγραφή των διαχειριστικών υποχρεώσεων του Επικεφαλής Εταίρου της Κοινωνικής Σύμπραξης καθώς και των φορέων που υλοποιούν τα συνοδευτικά μέτρα. Τα συνοδευτικά μέτρα υλοποιούνται υπό την εποπτεία είτε του Επικεφαλής Εταίρου είτε άλλου Εταίρου της Κοινωνικής Σύμπραξης. Στην πράξη, καθώς οι Επικεφαλής Εταίροι και η πλειονότητα των λοιπών Εταίρων είναι ΟΤΑ Α' ή Β' βαθμού, τα μέτρα εφαρμόζονται από Αναδόχους, μέσω διαδικασίας προμήθειας υπηρεσίας ή από

---

¹² Σύμφωνα με το άρθρο 8 του Συστήματος Διαχείρισης, Αξιολόγησης, Παρακολούθησης και Ελέγχου ενεργειών που συγχρηματοδοτούνται από το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους (Τ.Ε.Β.Α.) (ΦΕΚ Β'770/2015): "Για την υλοποίηση των παρεμβάσεων του Ε.Π Ι συγκροτούνται Κοινωνικές Συμπράξεις με τη συμμετοχή φορέων του Δημόσιου και Ευρύτερου Δημόσιου Τομέα, Ν.Π.Δ.Δ., Ν.Π.Ι.Δ. πιστοποιημένα σύμφωνα με τον Ν. 2646/1998. Δικαιούχος σε κάθε Κοινωνική Σύμπραξη δύναται να είναι η Περιφέρεια, Δήμος ή Ν.Π.Δ.Δ. Ως εταίροι επιπλέον των ανωτέρω θα μπορούν να συμμετάσχουν και:

- ΝΠΙΔ πιστοποιημένα στο πλαίσιο του Ν. 2646/1998 και της υπουργικής απόφασης Γ.Π: Π(2)γ/οικ. 34029/22- 3-2012.
- Καταναλωτικές Οργανώσεις που εντάσσονται στο μητρώο της Γενικής Γραμματείας Καταναλωτή (Ν.2251/1994) του Υπουργείου Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας και Τουρισμού.
- ΜΚΟ που εντάσσονται στο Εθνικό Πιστοποιημένο Μητρώο ή/και μέλη της Ομοσπονδίας Εθελοντικών ΜΚΟ.
- Άτυπα κοινωνικά δίκτυα με πρωτοβουλίες και δράσεις διανομής ειδών σε απόρους σε τοπικό επίπεδο, τα οποία θα πρέπει να πιστοποιηθούν σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.2646/1998 και να υπαχθούν στο Παρατηρητήριο Φορέων Κοινωνικής Φροντίδας και Αλληλεγγύης (Ν.4262/2014)".

προσωπικό που έχει προσληφθεί από τους ΟΤΑ ειδικά γι' αυτόν τον σκοπό. Η Κοινωνική Σύμπραξη αποφασίζει ελεύθερα το είδος των επιλέξιμων συνοδευτικών μέτρων που προτίθεται να υλοποιήσει, λαμβάνοντας υπόψη το προφίλ των ωφελούμενων της, τις ανάγκες αυτών, τις γεωγραφικές ιδιαιτερότητες κ.ο.κ. Σημαντικό κρίνεται το γεγονός ότι σε κάθε ωφελούμενο παρέχεται η δυνατότητα να συμμετέχει σε όσα συνοδευτικά μέτρα επιθυμεί. Κατά τη διάρκεια υλοποίησης των δράσεων του Ταμείου, ο Οδηγός Εφαρμογής τροποποιήθηκε επτά φορές, προκειμένου οι κανόνες που θέτει να είναι λειτουργικοί και να εξυπηρετούν τις διαχειριστικές και επιχειρησιακές απαιτήσεις των έργων (ισχύουσα η 7^η έκδοση του Οδηγού - 13.04.2022).

3.2. Τι είδους συνοδευτικά μέτρα υλοποιούνται στην Ελλάδα;

Το πλαίσιο των συνοδευτικών μέτρων στην Ελλάδα διατυπώνεται κατ' αρχάς στο ελληνικό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα. Το πρόγραμμα εμφορείται από την αντίληψη ότι η αντιμετώπιση των υλικών στερήσεων και η υλοποίηση συνοδευτικών μέτρων, αποτελούν συγκοινωνούντα δοχεία δράσεων που έχουν σχεδιαστεί με στόχο τη μείωση των στερήσεων όπως αυτές εντοπίζονται από την ΕΛΣΤΑΤ στις σχετικές έρευνες για την ομάδα-στόχο, τον φτωχό πληθυσμό, καθώς και την προώθηση της ομαλής κοινωνικής επανένταξής του. Επιπλέον, το ΕΠ διατυπώνει ρητά ότι δίνει σημαντικό βάρος στην παροχή συνοδευτικών μέτρων για τα παιδιά που αντιμετωπίζουν υλικές στερήσεις και βρίσκονται στο φάσμα της φτώχειας. Έτσι, τα συνοδευτικά μέτρα που περιγράφονται ενδεικτικά στο ΕΠ είναι τα εξής:

Υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής στήριξης, ενδυνάμωσης και κοινωνικής ένταξης παιδιών σε ατομικό επίπεδο και σε επίπεδο οικογένειας (ή και σε μονήρη άτομα)
• Διατροφικές συμβουλές (και συμβουλές υγιεινής διατροφής)
• Συμβουλές διαχείρισης οικογενειακού προϋπολογισμού
• Υπηρεσίες κοινωνικοποίησης παιδιών (π.χ. πρόσβαση σε αθλητικές δραστηριότητες)
• Κοινωνικά φροντιστήρια που θα παρέχουν τόσο διδακτική υποστήριξη όσο και επαρκείς και κατάλληλους χώρους για μελέτη για τα παιδιά / ωφελούμενους
• Υλοποίηση πολιτιστικών και δημιουργικών δραστηριοτήτων απασχόλησης για παιδιά ωφελούμενους (π.χ. θεατρικές παραστάσεις, θεατρικά εργαστήρια για παιδιά)

• Εκδρομές (εκπαιδευτικές και ψυχαγωγικές)
• Παροχή χώρων για παιχνίδι, συναντήσεις και εκδηλώσεις για παιδιά που δεν έχουν σχετική πρόσβαση.

Επιπροσθέτως, η Διαχειριστική Αρχή του ΕΠ ΕΒΥΣ έχει αναπτύξει διαδικτυακό εργαλείο παρακολούθησης, το Σύστημα Παρακολούθησης και Ελέγχου Συνοδευτικών Μέτρων, το οποίο τέθηκε σε λειτουργία στις 07.12.2018 (βλ. ιστοσελίδα ΕΠ ΕΒΥΣ, Ανακοινώσεις, <https://teba.opeka.gr/announcement>).

Στο πλαίσιο αυτό έχει ταξινομήσει τα υλοποιούμενα συνοδευτικά στις ακόλουθες 7 γενικές κατηγορίες, εντός των οποίων υπάρχει τεράστιο εύρος εξειδίκευσης της δράσης. Συγκεκριμένα οι κατηγορίες αυτές περιλαμβάνουν:

1. Υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής στήριξης, ενδυνάμωσης και κοινωνικής ένταξης ειδικών ομάδων (πλην παιδιών),
2. Υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής στήριξης, ενδυνάμωσης και κοινωνικής ένταξης παιδιών
3. Διατροφικές συμβουλές (και συμβουλές υγιεινής διατροφής)
4. Συμβουλές διαχείρισης οικογενειακού προϋπολογισμού,
5. Υπηρεσίες κοινωνικοποίησης,
6. Κοινωνικά φροντιστήρια για παιδιά/ωφελούμενους,
7. Υλοποίηση πολιτιστικών και δημιουργικών δραστηριοτήτων απασχόλησης για παιδιά/ωφελούμενους.

Οι Κοινωνικές Συμπράξεις στην πλειονότητά τους, έχουν υλοποιήσει πληθώρα δράσεων και στις επτά κατηγορίες συνοδευτικών μέτρων που ορίζονται στο ανωτέρω Σύστημα Παρακολούθησης. Όπως κατέδειξε μελέτη της Ένωσης Εργαζομένων Καταναλωτών Ελλάδα (βλ. κατωτέρω), στο πλαίσιο καθεμιάς από τις κατηγορίες αυτές έχουν αναπτυχθεί πολυποίκιλες δράσεις, με διαφορετικό περιεχόμενο, που απευθύνονται σε διαφορετικές υπό - ομάδες - στόχους.

1. Υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής στήριξης, ενδυνάμωσης και κοινωνικής ένταξης ειδικών ομάδων (πλην παιδιών):

- Ημερίδες με ενδεικτικά θεματικά αντικείμενα όπως: σεξουαλικός προσανατολισμός, σχολικός εκφοβισμός, στέγαση/αστεγία, ένταξη στην αγορά εργασίας, χρήση ουσιών.
- Ατομική και ομαδική συμβουλευτική και σεμινάρια με θεματικά αντικείμενα όπως: βιωματικές ασκήσεις για την αναγνώριση του συναισθήματος, διαχείριση άγχους, ενδυνάμωση ψυχικής ανθεκτικότητας, διαχείριση της πανδημίας Covid-19, χρήση ουσιών, σεξουαλικός προσανατολισμός, σχολικός εκφοβισμός, συμβουλευτική γονέων, δράσεις ένταξης στην αγορά εργασίας, επαγγελματικός προσανατολισμός, εκμάθηση σύνταξης βιογραφικού σημειώματος, επίλυση συγκρούσεων στον χώρο εργασίας, ανάπτυξη κοινωνικής επιχειρηματικότητας, ψηφιακός γραμματισμός, εκμάθηση μουσικών οργάνων, αγγειοπλαστική, κεραμική, μελισσοκομία, τυροκομία, μαγειρική, σχολές γονέων, συμβουλευτικά προγράμματα πρωτοβάθμιας φροντίδας (τεστ μαστού, οπτική οξύτητα, μετρήσεις διαβήτη και διαβητικό πόδι), συμβουλευτική ατομικής υγιεινής, αθλητικές δραστηριότητες, εκμάθηση της φροντίδας ευπαθών ομάδων, χειροτεχνία, θεατρικά εργαστήρια και θεατρικές παραστάσεις.
- Διανομή έντυπου υλικού συμβουλευτικού περιεχομένου (διατροφικές συμβουλές, πληροφορίες παραπομπής σε άλλες υπηρεσίες κ.α).

2. Υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής στήριξης, ενδυνάμωσης και κοινωνικής ένταξης παιδιών:

Η κατηγορία απευθύνεται σε παιδιά και υλοποιεί κατά κύριο λόγο:

- Σεμινάρια με θεματικές ενότητες όπως: σχολικός εκφοβισμός, επαγγελματικός προσανατολισμός, διαχείριση άγχους και κρίσεων, αντιμετώπιση της κατάθλιψης, εργαστήριο παιδοψυχολογίας, ενίσχυση της αυτοεκτίμησης, δυσ-προσαρμοστικότητα στα σχολεία και λογοθεραπεία.

- Εργαστήρια ανάπτυξης δεξιοτήτων όπως: ρομποτική και εκμάθηση μουσικών οργάνων
- Αθλητικές δραστηριότητες σε ποικίλα αθλήματα (ρυθμική γυμναστική, μπάσκετ, κολύμβηση, ιππασία, αναρρίχηση κ.ά.).
- Συμμετοχή σε κατασκηνώσεις
- Διενέργεια ψυχομετρικών tests
- Διανομή έντυπου υλικού για θέματα όπως κυκλοφοριακή αγωγή

3. Διατροφικές συμβουλές και συμβουλές υγιεινής διατροφής:

Η κατηγορία απευθύνεται στον γενικό πληθυσμό και υλοποιεί:

- Σεμινάρια και ημερίδες με θεματικά αντικείμενα όπως: μαγειρική και αρτοποιία, υγιεινή διατροφή, παιδική παχυσαρκία, ορθή συντήρηση τροφίμων, διατροφή σε περιόδους κρίσεων, διατροφικές διαταραχές, διατροφή στην τρίτη ηλικία, τη νηπιακή, παιδική και αναπαραγωγική ηλικία.
- Ομαδικές και ατομικές συνεδρίες για την αντιμετώπιση της παχυσαρκίας και της παιδικής παχυσαρκίας. Ειδικότερα, διενεργούνται μετρήσεις βάρους και διανέμονται έντυπα υλικά με διατροφικές συμβουλές και συνταγές μαγειρικής.

4. Συμβουλές διαχείρισης οικογενειακού προϋπολογισμού:

Απευθύνεται στον γενικό πληθυσμό και προσφέρει:

- Σεμινάρια και ημερίδες με θεματικά αντικείμενα όπως: συμβουλές επιχειρηματικότητας, συμβουλές οικογενειακού προϋπολογισμού, αντιμετώπιση υπερχρέωσης, σύνταξη φορολογικών δηλώσεων.
- Ατομική και ομαδική συμβουλευτική για σύνταξη φορολογικών δηλώσεων και ευρύτερα λογιστικά θέματα.
- Διανομή έντυπου υλικού για θέματα όπως η ρύθμιση οφειλών, οικονομικά μέτρα για την αντιμετώπιση της πανδημίας και τις ηλεκτρονικές συναλλαγές.

5. Υπηρεσίες κοινωνικοποίησης παιδιών:

Η κατηγορία απευθύνεται σε παιδιά και υλοποιεί δράσεις όπως: επισκέψεις σε μουσεία, περιηγήσεις, διοργάνωση/παρακολούθηση αθλητικών αγώνων, περιβαλλοντικές και ζωοφιλικές εκδηλώσεις, θεατρικά εργαστήρια και εργαστήρια μουσικής και χορού, εκδηλώσεις για τη χρήση ουσιών, την περιθωριοποίηση, το άγχος της εφηβείας και της σχολικής επίδοσης καθώς και εκδηλώσεις ευαισθητοποίησης για τις ανάγκες των ΑμεΑ.

6. Κοινωνικά φροντιστήρια:

Η κατηγορία αφορά σε ενισχυτική διδασκαλία που απευθύνεται σε μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ειδικότερα περιλαμβάνει διαδικτυακά μαθήματα για μαθητές που κατοικούν σε απομακρυσμένες περιοχές καθώς και μαθήματα ξένων γλωσσών (αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά και τουρκικά).

7. Υλοποίηση πολιτιστικών και δημιουργικών δραστηριοτήτων απασχόλησης για παιδιά:

Η κατηγορία απευθύνεται στα παιδιά και παρέχει πολιτιστικές δραστηριότητες και εκδηλώσεις που επικεντρώνονται στα εικαστικά, τη χειροτεχνία, τη μουσική, τη ζωγραφική, το θεατρικό παιχνίδι και τις καθιερωμένες πολιτιστικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται κατά την περίοδο εορταστικών περιόδων (Πάσχα, Χριστούγεννα, Απόκριες κλπ).

3.3. Η συμβολή των συνοδευτικών μέτρων στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού

Η σχετική επισκόπηση θεωρητικών κειμένων και κειμένων πολιτικής, κατέδειξε 3 αξιολογήσεις των συνοδευτικών μέτρων στην Ελλάδα. Οι δύο πρώτες αφορούν στις Δομημένες έρευνες που διεξήγαγε η Δ.Α του ΕΠ (ΕΒΥΣ) κατά τα έτη 2017 και 2022 στους τελικούς αποδέκτες των συνοδευτικών μέτρων (τόσο στους ωφελούμενους όσο και στις Κοινωνικές Συμπράξεις που τα υλοποιούν), στο πλαίσιο της πρόβλεψης του άρθρου 17 παρ. 4 του Κανονισμού

του ΤΕΒΑ. Η τρίτη αφορά μελέτη αξιολόγησης των συνοδευτικών μέτρων που ανέθεσε το 2022 η Διαχειριστική Αρχή του ΕΠ ΕΒΥΣ του ΤΕΒΑ στην Ένωση Εργαζομένων Καταναλωτών Ελλάδας¹³. Η έρευνα αφορούσε στην αξιολόγηση α) της σκοπιμότητας των συνοδευτικών μέτρων (ανάγκες χρηστών), β) της αποδοτικότητάς τους (βαθμός κάλυψης αναγκών των χρηστών) και γ) της αποτελεσματικότητάς τους (τρόπος παροχής).

Τα σημαντικότερα ευρήματα των ανωτέρω αξιολογήσεων θα μπορούσαν να συνοψιστούν ως ακολούθως:

3.3.1. Μερικώς ικανοποιητική η χρηματοδότηση των συνοδευτικών μέτρων

Κατ' αρχήν εντοπίζεται ζήτημα έλλειψης πόρων (οικονομικών, ανθρώπινων, υλικοτεχνικής υποδομής). Ειδικότερα, οι οικονομικοί πόροι (κατ' αποκοπήν δαπάνη 5% επί πραγματικών δαπανών κύριου έργου) κρίνονται ελλιπείς για την κάλυψη των χρηματοδοτικών αναγκών ολοκληρωμένων δράσεων. Επιπλέον, καθώς τα συνοδευτικά μέτρα υλοποιήθηκαν από διάφορους Εταίρους, οι προς διάθεση πόροι κατακερματίζονταν σε πολλά επίπεδα χωρίς να λειτουργεί ένας δομημένος σχεδιασμός κατανομής. Περαιτέρω, οι αξιολογήσεις κατέδειξαν ότι σε πολλές περιπτώσεις οι Εταίροι διέθεταν ανεπαρκείς υλικοτεχνικές υποδομές υλοποίησης ενώ εμφάνιζαν σημαντικό έλλειμα εξειδικευμένου προσωπικού.

Οι νόμιμοι εκπρόσωποι των Επικεφαλής Εταίρων των Κοινωνικών Συμπράξεων διατύπωσαν την άποψη ότι σε σχέση με τη συνολική χρηματοδότηση, συμπεριλαμβανομένης της διανομής τροφίμων και βασικών

---

¹³ Οι συμμετέχοντες στην έρευνα χωρίστηκαν από τους ερευνητές σε δύο ομάδες: α) τους Νόμιμους Εκπροσώπους των Επικεφαλής Εταίρων (Περιφερειάρχες και Δημάρχους ή Αντιπεριφερειάρχες και Αντιδημάρχους που τους έχει εκχωρηθεί η σχετική αρμοδιότητα) και β) τους υπαλλήλους των κοινωνικών υπηρεσιών των Δήμων/Περιφερειών, οι οποίες έχουν την ευθύνη του σχεδιασμού, προγραμματισμού και υλοποίησης των συνοδευτικών μέτρων. Η έρευνα διεξήχθη στο σύνολο των Κοινωνικών Συμπράξεων με τη συμπλήρωση ερωτηματολογίου μέσω διαδικτύου από τους Νόμιμους Εκπροσώπους των Επικεφαλής Εταίρων και τη λήψη προσωπικής συνέντευξης από τους εργαζόμενους στις κοινωνικές υπηρεσίες (ενδεικτικά από τον Διευθυντή Κοινωνικής Πολιτικής ή/και τον Υπεύθυνο/η Υλοποίησης Προγράμματος ή/και τον Κοινωνικό Λειτουργό, με ένα δείγμα ευχέρειας 1-2 εμπλεκόμενων ανά υπηρεσία).

υλικών αγαθών - σε συνδυασμό με τον αριθμό των ωφελούμενων - είναι αρκετά ικανοποιητικό το ποσοστό στις χρηματοδοτήσεις των Συνοδευτικών Μέτρων σε σύγκριση με τη συνολική χρηματοδότηση (51,4%), μέτρια ικανοποιητικό το χαρακτηρίζει το 17,1% και πολύ ικανοποιητικό το 5,7%. Στον αντίποδα, ως λίγο ικανοποιητική αξιολογεί τη χρηματοδότηση των Συνοδευτικών Μέτρων το 22,9% και καθόλου ικανοποιητική το 2,9%. Από τους δε εργαζομένους στις κοινωνικές δομές θεωρείται ότι ο περιορισμένος προϋπολογισμός και οι μικρές σε αριθμό και αποσπασματικές συνεδρίες δεν υποστηρίζουν αποτελεσματικά τους ωφελούμενους και προτείνουν τη συνεχή χρηματοδότηση και την αδιάκοπη παροχή των Συνοδευτικών Μέτρων. Από άλλους υποστηρίζεται ότι υπάρχει αλληλοκάλυψη δραστηριοτήτων από τη χρηματοδότηση μεταξύ των ευρωπαϊκών προγραμμάτων. Επιπροσθέτως, η ψυχοκοινωνική στήριξη παρέχεται χωρίς κόστος από τους υφιστάμενους φορείς και τις κοινωνικές τους δομές, όπως ενδεικτικά η σύσταση ομάδων γονέων και παιδιών που παρέχεται από τα Κέντρα Κοινότητας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την μη υπαγωγή της δράσης αυτής στις παρεχόμενες υπηρεσίες του ΕΠ ΕΒΥΣ του ΤΕΒΑ.

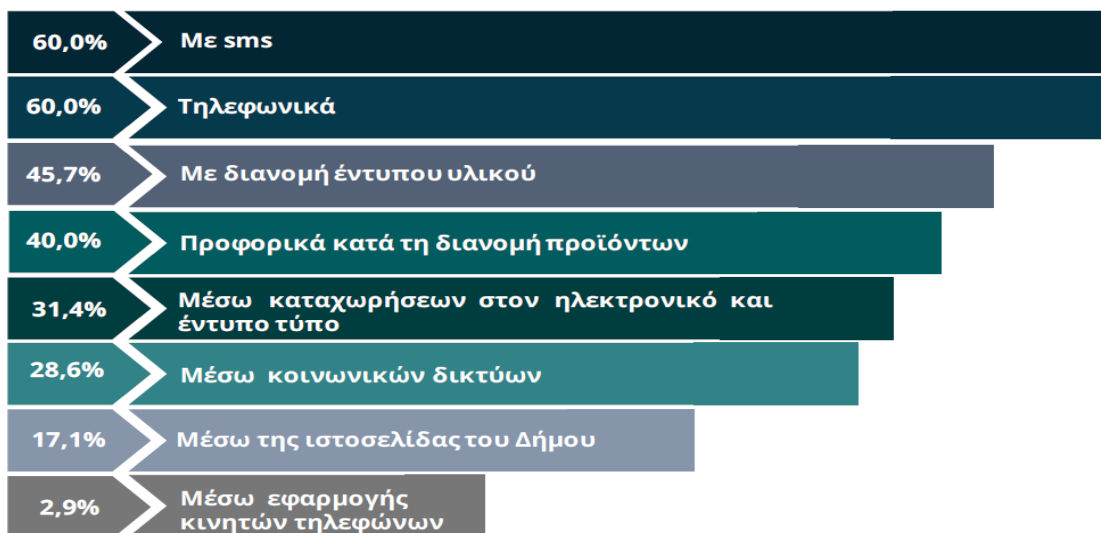
3.3.2. Έλλειμμα δημοσιότητας και επικοινωνίας σχετικά με την υλοποίηση των συνοδευτικών μέτρων

Η δομημένη έρευνα του 2017 έδειξε ότι οκτώ στους δέκα ερωτώμενους (82%) δεν γνώριζαν πως το πρόγραμμα παρέχει τέτοιου είδους δράσεις. Από το 18% των ερωτωμένων που γνώριζε για την παροχή αυτή, μόλις το 4% δήλωσε πως έχει ήδη λάβει ή λάμβανε κάποιο είδος συμβουλευτικής βοήθειας. Επίσης, φάνηκε πως υπήρχε στους ωφελούμενους σύγχυση τόσο ως προς τον πάροχο της βοήθειας όσο και ως προς τα προσφερόμενα συνοδευτικά μέτρα ενώ η συνολική στήριξη από το ΕΠ γενικότερα δεν συνδέονταν στην συνείδηση των ωφελουμένων με το ΤΕΒΑ.

Εν σχέση με την αξιολόγηση της επικοινωνίας μεταξύ των εμπλεκόμενων στην υλοποίηση των δράσεων, το συμπέρασμα της έρευνας είναι ιδιαιτέρως αισιόδοξο αφού οι Νόμιμοι Εκπρόσωποι την χαρακτηρίζουν πολύ καλή (42,9%) και εξαιρετική (28,6%). Στη συνέχεια, ικανοποιητική τη

χαρακτηρίζει το 17,1%. Στον αντίποδα, το 2,9% θεωρεί πως η επικοινωνία μεταξύ των εμπλεκόμενων στην υλοποίηση των δράσεων δεν είναι καθόλου καλή και το 8,6% τη χαρακτηρίζει ως απλά καλή. Επίσης, αναφορικά με την επικοινωνία με τους ωφελούμενους οι Νόμιμοι Εκπρόσωποι επιλέγουν ως πιο αποτελεσματικό τρόπο επικοινωνίας το τηλέφωνο και το sms με ποσοστό 60% αντίστοιχα. Ακολουθεί στις προτιμήσεις τους η διανομή έντυπου υλικού (45,7%) και η προφορική επικοινωνία κατά τη διανομή των προϊόντων (40%). Στη συνέχεια, θεωρούν αποτελεσματικές τις καταχωρήσεις στον ηλεκτρονικό και έντυπο τύπο σε ποσοστό 31,4% και τα μέσα κοινωνικών δικτύων σε ποσοστό 28,6%. Η επικοινωνία μέσω της ιστοσελίδας του Δήμου/της Περιφέρειας δεν φαίνεται να έχει ιδιαίτερη αποτελεσματικότητα (17,1%) ενώ τέλος, δεν θεωρούν αποτελεσματικές τις εφαρμογές κινητών τηλεφώνων (2,9%) (Γράφημα 19).

Γράφημα 19: Τρόποι επικοινωνίας με τους ωφελούμενους. Πηγή: Ένωση Εργαζομένων Καταναλωτών Ελλάδας

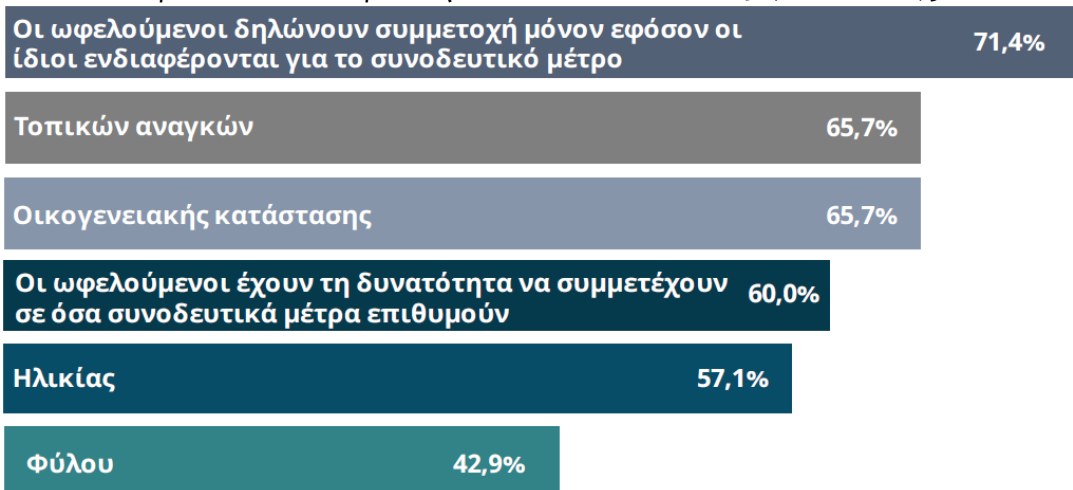
Αρνητικό σημείο αποτελεί η επικοινωνία με τους ωφελούμενους σε ποσοστό 27,1% και η διαδικασία υλοποίησης σε ποσοστό 25,4% τη στιγμή που οι εργαζόμενοι στα κέντρα κοινότητας θεωρούν ότι η επικοινωνία αυτή αποτελεί

θετική εμπειρία σε ποσοστό 49,2%. Οι δε Νόμιμοι Εκπρόσωποι θεωρούν ότι οι τρεις πιο αποτελεσματικοί τρόποι επικοινωνίας με τους ωφελούμενους για την υλοποίηση των Συνοδευτικών Μέτρων είναι με sms, τηλεφωνικά και με διανομή έντυπου υλικού. Κοινή είναι και η άποψη των δύο ομάδων ότι η επικοινωνία με τους ωφελούμενους έχει τόσο θετικό όσο και αρνητικό αντίκτυπο. Όπως προκύπτει από τις συνεντεύξεις, θετική εμπειρία αποτελεί η επαφή με τους ωφελούμενους αλλά η διαδικασία και ο τρόπος επικοινωνίας δυσκολεύει τις Κοινωνικές Υπηρεσίες. Πολλοί εκ των ωφελούμενων δεν είναι εξοικειωμένοι με την ψηφιακή τεχνολογία με αποτέλεσμα να επιλέγονται οι «παραδοσιακοί» τρόποι επικοινωνίας (τηλέφωνο, sms, προφορική ενημέρωση κατά τη διανομή των προϊόντων κλπ). Ειδικά οι ωφελούμενοι που ανήκουν στην κοινωνική ομάδα των ρομά η οποία αποτελεί μία ευμεγέθη πληθυσμιακή ομάδα, δεν διαθέτει πολλές φορές ούτε κινητό τηλέφωνο, γεγονός που δυσκολεύει την άμεση επικοινωνία και επαφή μαζί τους. Παρόλα αυτά, όπως έδειξαν οι δομημένες μελέτες του 2017 και 2022, διαπιστώνεται μεγάλο έλλειμμα δημοσιότητας και επικοινωνίας του προγράμματος συνολικά και των συνοδευτικών μέτρων ειδικότερα, έτσι ώστε από τη μια η προστιθέμενη αξία των δράσεων να μην πιστώνεται στο Ταμείο, και από την άλλη η συμμετοχή των ωφελούμενων στις συνοδευτικές δράσεις να είναι ιδιαίτερα χαμηλή, όχι λόγω έλλειψης εκδήλωσης ενδιαφέροντος αλλά λόγω άγνοιας και έλλειψης πληροφόρησης.

3.3.3. Χαμηλή συμμετοχή των ωφελούμενων στα συνοδευτικά μέτρα

Την ίδια στιγμή περισσότερες από τις μισές Κοινωνικές Συμπράξεις (57,1%) δηλώνουν ότι καθορίζουν κριτήρια αξιολόγησης των προτάσεων έργων εντός του φορέα τους, με λιγότερες από τις μισές να δηλώνουν το αντίθετο (42,9%) ενώ ως προς τα κριτήρια επιλογής των ωφελούμενων κατά σειρά σπουδαιότητας, οι Νόμιμοι Εκπρόσωποι δηλώνουν ότι τα κριτήρια που θα έπρεπε να καθορίζονται για τη συμμετοχή των ωφελούμενων σε δράσεις Συνοδευτικών Μέτρων είναι να δηλώνουν συμμετοχή μόνον εφόσον οι ίδιοι ενδιαφέρονται για τα Συνοδευτικά

Μέτρα (71,4%) και βάσει της οικογενειακής τους κατάστασης και των τοπικών αναγκών σε ποσοστό 65,7% αντίστοιχα. Θεωρούν επίσης ότι οι ωφελούμενοι θα έπρεπε να έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε όλα Συνοδευτικά Μέτρα επιθυμούν (60%) και τέλος τα Συνοδευτικά Μέτρα να ορίζονται βάσει της ηλικίας και του φύλου των ωφελούμενων σε ποσοστό 57,1% και 42,9% αντίστοιχα

(Γράφημα 20).

Γράφημα 20: Κριτήρια συμμετοχής στα συνοδευτικά μέτρα, Ένωση Εργαζομένων Καταναλωτών Ελλάδας, 2022

Επιπλέον διευκρινίσεις (17,1%) δίνουν οι ερωτώμενοι για τα αρνητικά σημεία της εμπειρίας τους απαντώντας «Άλλο», σημειώνοντας ότι σημαντικός αριθμός ωφελούμενων αντιμετωπίζει το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα μόνο ως δράση υλικής στήριξης. Δεν είναι θετικοί στη συμμετοχή σε άλλες δράσεις και ως εκ τούτου δεν είναι ικανοποιητική η προσέλευση και συμμετοχή τους στις δράσεις που υλοποιούνται στο πλαίσιο των Συνοδευτικών Μέτρων.

Σημειώνουν επίσης ότι, η εφαρμογή των υγειονομικών μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας, περιόρισε σημαντικά την προσωπική επαφή με τους ωφελούμενους. Τέλος, αναφέρουν ότι σε αρκετές περιπτώσεις το ίδιο προσωπικό που απασχολείται στην υλοποίηση της επισιτιστικής και βασικής υλικής συνδρομής, απασχολείται και στην υλοποίηση των Συνοδευτικών Μέτρων. Λόγω έλλειψης χρόνου δίνεται προτεραιότητα στην υλοποίηση της επισιτιστικής και βασικής υλικής συνδρομής.

Εν γένει κοινή είναι η άποψη και των δύο υπό παρατήρηση ομάδων στις οποίες είχε επικεντρωθεί η μελέτη καταναλωτών, ότι η επιτυχία ενός μέτρου κρίνεται πρωτίστως βάσει της συμμετοχής των ωφελούμενων και της αποτελεσματικότητας της παρεχόμενης υπηρεσίας και δευτερευόντως της συμμετοχής. Έτσι καθορίζονται κριτήρια αξιολόγησης των προτάσεων έργων σε περισσότερες από τις μισές Κοινωνικές Συμπράξεις (57,1%) και κριτήρια επιλογής των ωφελούμενων για τη συμμετοχή τους σε δράσεις, βάσει των τοπικών αναγκών, της οικογενειακής κατάστασης, της επιλογής των συνοδευτικών μέτρων εκ μέρους των ωφελούμενων, της ηλικίας και του φύλου τους. Ωστόσο, και στις δύο ομάδες συμμετεχόντων στην έρευνα, κυριαρχεί η άποψη ότι οι ωφελούμενοι δηλώνουν συμμετοχή μόνον εφόσον οι ίδιοι ενδιαφέρονται για το συνοδευτικό μέτρο. Από την άλλη, αιτιολογώντας την άποψή τους για τη συμμετοχή στα συνοδευτικά μέτρα, η πλειοψηφία δηλώνει ότι η συμμετοχή των ωφελούμενων και των παιδιών τους στα Συνοδευτικά Μέτρα αποτελεί την κύρια διέξοδό τους, με δεδομένο ότι δεν θα είχαν τη δυνατότητα να λάβουν μέρος ούτε οι ίδιοι, ούτε τα παιδιά τους σε τέτοιου είδους δραστηριότητες, λόγω της οικονομικής τους κατάστασης. Ο αντίλογος εδράζεται στη μη ύπαρξη δυνατότητας ένταξης της ομάδας στόχου στην αγορά εργασίας μέσω του ΕΠ ΕΒΥΣ του ΤΕΒΑ.

Επισκοπώντας κανείς τις απαντήσεις των νόμιμων εκπροσώπων των Συμπράξεων αντιλαμβάνεται ότι στην πλειοψηφία τους οι ωφελούμενοι συμμετέχουν σε μεγάλο βαθμό (60%-80%) στα περισσότερα συνοδευτικά μέτρα. Πιο αναλυτικά το ποσοστό συμμετοχής των ωφελούμενων στην κατηγορία 60%-80% περιλαμβάνει τα ακόλουθα μέτρα:

- Υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής στήριξης, ενδυνάμωσης και κοινωνικής ένταξης παιδιών σε ποσοστό 25,4%
- Συμβουλές διαχείρισης οικογενειακού προϋπολογισμού σε ποσοστό 23,7%
- Υπηρεσίες κοινωνικοποίησης παιδιών σε ποσοστό 15,3%
- Κοινωνικά φροντιστήρια για παιδιά/ωφελούμενους σε ποσοστό 15,3%
- Υλοποίηση πολιτιστικών και δημιουργικών δραστηριοτήτων απασχόλησης για παιδιά σε ποσοστό 16,9%

Τέλος, χαμηλότερη είναι η συμμετοχή των ωφελούμενων (41%-60%) τις Διατροφικές συμβουλές και συμβουλές υγιεινής διατροφής σε ποσοστό 22% και ακόμα χαμηλότερη (21%-40%) τις Υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής στήριξης, ενδυνάμωσης και κοινωνικής ένταξης ειδικών ομάδων (πλην παιδιών) σε ποσοστό 23,7%.

3.3.4. Τα συνοδευτικά μέτρα δεν υλοποιούνται από τις τις αναπτυξιακές συμπράξεις

Οι περισσότερες Κοινωνικές Συμπράξεις (85,4%) έχουν υλοποιήσει ή υλοποιούν Συνοδευτικά Μέτρα κατά το χρόνο διεξαγωγής της έρευνας. Σε αντίθεση με την πλειοψηφία, το 14,6% αυτών δεν έχουν υλοποιήσει έως και σήμερα κανένα Συνοδευτικό Μέτρο. Ομόφωνα δε (100%), οι Νόμιμοι Εκπρόσωποι των Κοινωνικών Συμπράξεων που δεν έχουν υλοποιήσει Συνοδευτικά Μέτρα, σημειώνουν ότι είναι εις γνώση τους η υποχρέωση υλοποίησης των Συνοδευτικών Μέτρων στο πλαίσιο υλοποίησης του ΕΠ ΕΒΥΣ του ΤΕΒΑ. Στις περισσότερες περιπτώσεις (66,7%), δηλώνουν ότι οι λόγοι που τους οδήγησαν στη μη υλοποίηση Συνοδευτικών Μέτρων, είναι γραφειοκρατικοί. Σημαντική παράμετρος κατά τη γνώμη τους, είναι και η έλλειψη προγραμματισμού (33,3%). Η έλλειψη οργάνωσης και ανθρώπινων πόρων φαίνεται ότι είναι εξ ίσου ουσιώδης με ποσοστό 16,7% η κάθε μία. Παράλληλα, πέρα από την κοινωνική ένταξη και ενσωμάτωση των ωφελούμενων, οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι η υλοποίηση των Συνοδευτικών Μέτρων διευρύνει την ανάπτυξη σταθερών δεσμών συνεργασίας μεταξύ των Κοινωνικών Υπηρεσιών των Δήμων και Περιφερειών.

Στο μέτρο που δεν έχουν υλοποιηθεί δράσεις από τις συμπράξεις, οι εργαζόμενοι στις κοινωνικές υπηρεσίες των Επικεφαλής Εταίρων των Κοινωνικών Συμπράξεων επιχειρηματολογούν για τη μη υλοποίηση των Συνοδευτικών Μέτρων και στηρίζουν την κατάληξη αυτή, κατά κύριο λόγο, στην έλλειψη οργάνωσης (35,3%). Η έλλειψη προγραμματισμού και η γραφειοκρατία προσδιορίζονται ως παράγοντες με ίσο ποσοστό 23,5% αντίστοιχα. Την έλλειψη ανθρώπινων πόρων σημειώνει το 11,8%, ενώ τέλος, σε

ποσοστό 5,9%, αποδίδουν την μη υλοποίηση των Συνοδευτικών Μέτρων στην έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ των Εταίρων της Κοινωνικής Σύμπραξης (Γράφημα 21).

Γράφημα 21: Λόγοι μη υλοποίησης συνοδευτικών μέτρων από τις Συμπράξεις, Πηγή: Ένωση Εργαζομένων Καταναλωτών Ελλάδας, 2022

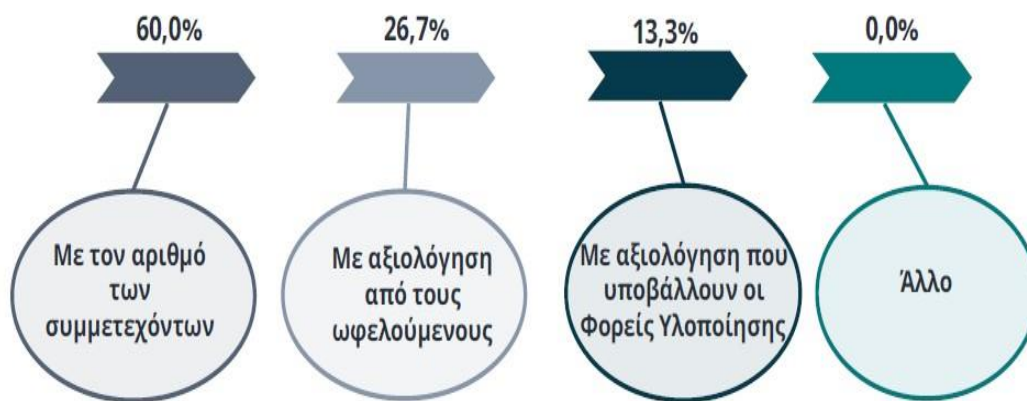
Οι κύριες αιτίες της αδυναμίας υλοποίησης των Συνοδευτικών Μέτρων είναι η έλλειψη οργάνωσης και προγραμματισμού και οι γραφειοκρατικές διαδικασίες. Οι Νόμιμοι Εκπρόσωποι ως κύριες αιτίες δηλώνουν πρωτίστως τη γραφειοκρατία (66,7%), ακολουθεί η έλλειψη προγραμματισμού (33,3%) και τελευταία η έλλειψη οργάνωσης (16,7%).

Σε ποσοστό 16,7% όσοι δεν έχουν υλοποιήσει Συνοδευτικά Μέτρα, δηλώνουν ότι βρίσκονται σε διαδικασία συμβασιοποίησης προηγούμενων προγραμματικών περιόδων. Επίσης, υποστηρίζεται ότι η ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού τόσο των οικονομικών όσο και των κοινωνικών υπηρεσιών θα βελτιώσουν τις διαδικασίες του χρόνου υλοποίησης αλλά και τη συνολικότερη εφαρμογή των Συνοδευτικών Μέτρων.

3.3.5. Η αξιολόγηση των συνοδευτικών μέτρων είναι ελλιπής, αποσπασματική και αναξιόπιστη

Πέραν των ανωτέρω που έχουν να κάνουν με την οργάνωση και υλοποίηση των δράσεων, το πρόσημο του αντικτύπου των συνοδευτικών μέτρων (αποτελεσματικά/μη αποτελεσματικά μέτρα) φαίνεται να μη μπορεί να αποτυπωθεί - ούτε στην Ελλάδα - σε επίπεδο μέτρησης. Κι αυτό λόγω της έλλειψης «κοινής δεικτοποίησης» που θα επέτρεπε τη μεθοδική και δομημένη παρακολούθηση των αποτελεσμάτων των δράσεων καθώς και την επιμέτρηση της αποτελεσματικότητάς τους με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη εγκυρότητα και αξιοπιστία. Το Σύστημα Παρακολούθησης και Ελέγχου Συνοδευτικών Μέτρων που έχει αναπτύξει η ΔΑ του ΕΠ ΕΒΥΣ, λειτουργεί «καταχωρητικά» και συλλέγει κυρίως ποσοτικές πληροφορίες. Από πλευράς Κοινωνικών Συμπράξεων, φαίνεται πως δεν εφαρμόζουν όλες ένα σύστημα παρακολούθησης της υλοποίησης των μέτρων και σε κάθε περίπτωση δεν εφαρμόζεται ένα ενιαίο για όλους σύστημα. Επιπλέον, οι Συμπράξεις που παρακολουθούν τα συνοδευτικά μέτρα το κάνουν στην πλειονότητά τους μόνο με ποσοτικούς όρους, καθώς επιμετρούν κατά βάση τον αριθμό συμμετεχόντων ανά έργο. Η έλλειψη κοινής για όλους μιας ενιαίας και κοινά αποδεκτής δομημένης μεθοδολογίας μέτρησης, με ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά, δεν επιτρέπει τη συλλογή συγκρίσιμης πληροφορίας.

Σύμφωνα με τη γνώμη των εργαζομένων στις κοινωνικές υπηρεσίες των Επικεφαλής Εταίρων των Κοινωνικών Συμπράξεων τα αποτελέσματα των Συνοδευτικών Μέτρων μετρούνται με τον αριθμό των συμμετεχόντων (60%) και κατόπιν με αξιολόγηση από τους ωφελούμενους (26,7%). Με αξιολόγηση που υποβάλλουν οι φορείς υλοποίησης, μετρούνται μόνο σε ποσοστό 13,3% (Γράφημα 22).

Γράφημα 22: Μέθοδοι αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας των συνοδευτικών μέτρων, Πηγή: Ένωση Εργαζομένων Καταναλωτών Ελλάδας, 2022

Η πλειοψηφία (76,3%) πιστεύει ότι η παρακολούθηση και η αξιολόγηση των Συνοδευτικών Μέτρων θα ήταν πιο εύκολα διαχειρίσιμη με τη χρήση ψηφιακών εργαλείων. Απεναντίας, μόλις το 11,9% δεν συμφωνεί και επίσης το 11,9% δεν γνωρίζει. Επιπρόσθετα, σε περισσότερες από τις μισές κοινωνικές συμπράξεις καθορίζονται κριτήρια αξιολόγησης των προτάσεων έργων (57,1%) καθώς και κριτήρια επιλογής των ωφελούμενων για τη συμμετοχή τους σε δράσεις, βάσει των τοπικών αναγκών, της οικογενειακής κατάστασης, την επιλογή των συνοδευτικών μέτρων εκ μέρους των ωφελούμενων, της ηλικίας και του φύλου τους. Ωστόσο, και στις δύο ομάδες συμμετεχόντων στην έρευνα, κυριαρχεί η άποψη ότι οι ωφελούμενοι δηλώνουν συμμετοχή μόνον εφόσον οι ίδιοι ενδιαφέρονται για το συνοδευτικό μέτρο.

Το έτος 2022 διενεργήθηκε στην Ελλάδα έρευνα ειδικά για τα συνοδευτικά μέτρα, που απευθύνθηκε στους Επικεφαλής Εταίρους των Κοινωνικών Συμπράξεων. Στη σχετική αναφορά αποτυπώνεται μία γενικότερη θετική αξιολόγηση των συνοδευτικών μέτρων. Ωστόσο, κρίνεται ότι εξακολουθούν να υπάρχουν ανάγκες των ωφελούμενων που δεν καλύπτονται ενώ προτείνεται η διασύνδεση των συνοδευτικών δράσεων με την αγορά εργασίας και η ελάφρυνση της γραφειοκρατίας ως προς την υλοποίησή τους.

3.3.5. Έλλειψη σύνδεσης των συνοδευτικών μέτρων με την αγορά εργασίας

Οι Νόμιμοι εκπρόσωποι των Επικεφαλής Εταίρων των Κοινωνικών Συμπράξεων θεωρούν ότι οι δράσεις που αναπτύσσονται στο πλαίσιο των Συνοδευτικών Μέτρων είναι σημαντικές, ωστόσο η ένταξη στην αγορά εργασίας αποτελεί τον κύριο παράγοντα για την κοινωνική ένταξη και ενσωμάτωση των ωφελούμενων. Χωρίς αυτήν, τα μέτρα έχουν χαμηλή αποτελεσματικότητα. Οι ερωτώμενοι που έχουν υλοποιήσει λιγότερα Συνοδευτικά Μέτρα, δεν εμφανίζονται σίγουροι για την αποτελεσματικότητά τους. Ωστόσο σημειώνουν ότι είναι θεμιτή, οποιαδήποτε ενέργεια συνδράμει τους ωφελούμενους στην προσαρμογή τους στις απαιτήσεις του κοινωνικού τους περιβάλλοντος. Για ορισμένους, υπηρεσίες όπως, η παροχή νομικών συμβουλών και οι συμβουλές υγιεινής διατροφής, αποτελούν σημαντικό παράγοντα βελτίωσης της υγείας και της ποιότητας ζωής των ωφελούμενων. Τέλος, πέρα από την κοινωνική ένταξη και ενσωμάτωση των ωφελούμενων, οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι η υλοποίηση των Συνοδευτικών Μέτρων διευρύνει την ανάπτυξη σταθερών δεσμών συνεργασίας μεταξύ των Κοινωνικών Υπηρεσιών των Δήμων και Περιφερειών.

Σύμφωνα με την άποψη που κατέθεσαν οι εργαζόμενοι των Επικεφαλής Εταίρων των Κοινωνικών Συμπράξεων, υποστηρίζεται ότι οι κοινωνικές πολιτικές ένταξης και ψυχοκοινωνικές δράσεις στήριξης, αποτελούν αλληλένδετα και αλληλεξαρτώμενα μέρη και θεωρείται απαραίτητη η δομική τους σύνδεση με το ευρύτερο σύστημα. Πρακτικά αυτό μεταφράζεται ως αναγκαιότητα ένταξης στην αγορά εργασίας. Οι ερωτώμενοι υποστηρίζουν ότι η ουσιαστική ανάγκη που δεν καλύπτεται είναι η ένταξη σε αυτήν. Ειδικότερα για το θέμα αυτό, προτείνουν μέτρα όπως, η σύνδεση της ανάπτυξης των δεξιοτήτων των ωφελούμενων με την επαγγελματική αποκατάσταση ενώ εκφράζουν την άποψη ότι η εργασία κατά κύριο λόγο είναι ο ουσιαστικός παράγων για την κοινωνική τους ένταξη και ενσωμάτωση. Άλλοι ερωτώμενοι θεωρούν ότι απουσιάζουν οι υπηρεσίες συνοδείας - συνηγορίας των ωφελούμενων, καθώς και προγράμματα για ηλικιωμένους και ΑμεΑ. Υποστηρίζεται ότι θα ήταν πιο αποτελεσματική η ύπαρξη εξειδικευμένων

μέτρων για τους άνεργους, όπως η διασύνδεση του προγράμματος με το λεγόμενο voucher, τις υπηρεσίες της ΔΥΠΑ και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ). Επίσης, κρίνεται απαραίτητη η δημιουργία οποιασδήποτε συνέργειας του ΕΠ ΕΒΥΣ του ΤΕΒΑ η οποία θα παρέχει στους ωφελούμενους επαγγελματική πιστοποίηση και κατ' επέκταση τη δυνατότητα να εργαστούν. Η ένταξη στην εργασία αποτελεί τον κύριο και πρωταρχικό παράγοντα κοινωνικής ενσωμάτωσης και ένταξης. Ο αντίλογος σε αυτήν την άποψη είναι ότι αν και οι κοινωνικές υπηρεσίες καταβάλλουν προσπάθειες προς αυτήν την κατεύθυνση, οι συνεχιζόμενες παροχές προς τους ωφελούμενους τους αποτρέπουν από την ένταξή τους στην παραγωγική διαδικασία. Οι συνεχιζόμενες υλικές και κάθε τύπου υποστηρικτικές παροχές αποτρέπουν την έξοδό τους από την κατάσταση φτώχειας. Απεναντίας, τους εγκλωβίζουν στην παγίδα της φτώχειας. Την ίδια στιγμή οι εργαζόμενοι στις κοινωνικές υπηρεσίες, στην πλειοψηφία τους, βαθμολογούν την αποτελεσματικότητα των Συνοδευτικών Μέτρων «πολύ και αρκετά καλή» (78,5%). Μικρότερο βαθμό αποτελεσματικότητας από «μέτρια έως καθόλου αποτελεσματική» δηλώνει το 22%.

Αιτιολογώντας τη βαθμολόγηση τους, η πλειοψηφία δηλώνει ότι η συμμετοχή των ωφελούμενων και των παιδιών τους στα Συνοδευτικά Μέτρα αποτελεί την κύρια διέξοδό τους, με δεδομένο ότι δεν θα είχαν τη δυνατότητα να λάβουν μέρος ούτε οι ίδιοι, ούτε τα παιδιά τους σε τέτοιου είδους δραστηριότητες, λόγω της οικονομικής τους κατάστασης. Ο αντίλογος εδράζεται στην μη ύπαρξη δυνατότητας ένταξης της ομάδας στόχου στην αγορά εργασίας μέσω του ΕΠ ΕΒΥΣ του ΤΕΒΑ. Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα αν και προάγει την ανάπτυξη των δεξιοτήτων, δεν εντάσσει στις δράσεις του την πιστοποίηση επαγγελματικών δεξιοτήτων. Η ένταξη των ωφελούμενων στην παραγωγική διαδικασία θα μπορούσε να βρίσκεται στον πυρήνα των δραστηριοτήτων του προγράμματος, μιας και αποτελεί τον κύριο παράγοντα κοινωνικής ενσωμάτωσης και εν τέλει εξόδου από την κατάσταση της φτώχειας. Για τον λόγο αυτόν προτείνονται συνέργειες του ΕΠ ΕΒΥΣ του ΤΕΒΑ με άλλα

προγράμματα όπως π.χ. του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου και διασύνδεση με τα κατά τόπους γραφεία της ΔΥΠΑ.

Από την άλλη, οι νόμιμοι εκπρόσωποι βαθμολογούν «άριστα», «πολύ καλά» και «κανοποιητικά» σε ποσοστό 80%, την αποτελεσματικότητα των Συνοδευτικών Μέτρων ως προς την κοινωνική ένταξη και ενσωμάτωση των ωφελούμενων. Ταυτόχρονα όμως υποστηρίζουν ότι οι ωφελούμενοι προτεραιοποιούν την υλική συνδρομή και στην πλειοψηφία τους, δεν αντιλαμβάνονται τον βαθμό σημαντικότητας των Συνοδευτικών Μέτρων με αποτέλεσμα να μη συμμετέχουν στον αναμενόμενο βαθμό στις σχετικές δράσεις. Ναι μεν οι δράσεις που αναπτύσσονται στο πλαίσιο των Συνοδευτικών Μέτρων είναι σημαντικές, ωστόσο η συμμετοχή στην αγορά εργασίας αποτελεί τον κύριο παράγοντα για την κοινωνική ένταξη και ενσωμάτωση των ωφελούμενων. Χωρίς αυτήν, τα μέτρα έχουν χαμηλή αποτελεσματικότητα.

3.3.6. Έλλειμμα στρατηγικού σχεδιασμού και αποτελεσματικής στόχευσης

Η υλοποίηση των συνοδευτικών μέτρων δεν φαίνεται να υπάγεται σε κάποιον κεντρικό επιχειρησιακό σχεδιασμό, ούτε ως προς το περιεχόμενο των προσφερόμενων δράσεων ούτε ως προς τον προσδιορισμό των υπό - ομάδων στόχου. Τα συνοδευτικά μέτρα αποτελούν προϊόν ελεύθερης επιλογής της κάθε μίας Κοινωνικής Σύμπραξης (υπό την αίρεση βέβαια της έγκρισης της ΔΑ αναφορικά με την επιλεξιμότητα της δράσης). Το ίδιο και η υπο - ομάδα στην οποία θα απευθυνθούν.

Ο σχεδιασμός των Συνοδευτικών Μέτρων (23,3%), ο τρόπος ενημέρωσης των ωφελούμενων (21,7%) και το περιεχόμενό τους (15%) κατέχουν τις πρώτες θέσεις των προτάσεων βελτίωσης των Νόμιμων Εκπροσώπων. Ακολουθούν, η βελτίωση του τρόπου παρακολούθησης (13,3%), ο τρόπος υλοποίησης (11,7%) και η οργάνωσή τους (8,3%).

Ο χρόνος υλοποίησης (32,2%) αποτελεί το κύριο αρνητικό σημείο της εμπειρίας των εργαζομένων στις κοινωνικές υπηρεσίες των Επικεφαλής Εταίρων των Κοινωνικών Συμπράξεων. Ακολουθεί η επικοινωνία με τους ωφελούμενους

σε ποσοστό 27,1% και η διαδικασία υλοποίησης σε ποσοστό 25,4%. Δεν είναι λίγοι και όσοι δηλώνουν ως αρνητικό σημείο την εντός του φορέα τους συνεργασία μεταξύ των υπηρεσιών. Ο σχεδιασμός των Συνοδευτικών Μέτρων φαίνεται να δυσκόλεψε το 16,9% ενώ το 6,8% αντιμετώπισε δυσκολίες με τη συνεργασία που ανέπτυξε με συνεργαζόμενους φορείς υλοποίησης. Αρνητικό σημείο της εμπειρίας τους χαρακτηρίζει την ενημέρωση των ωφελούμενων το 5,1% εξ αυτών.

Επίσης, ο χρόνος υλοποίησης αποτέλεσε το πιο αρνητικό σημείο (45,7%) της εμπειρίας των ερωτώμενων από την υλοποίηση των Συνοδευτικών Μέτρων. Ακολουθεί η επικοινωνία με τους ωφελούμενους (25,7%) και η διαδικασία υλοποίησης (22,9%). Η ενημέρωση των ωφελούμενων δυσκόλεψε τις Κοινωνικές Συμπράξεις (14,3%), και εξίσου (11,4%) ο σχεδιασμός των Συνοδευτικών Μέτρων και η συνεργασία με τους ωφελούμενους. Σε μικρότερο ποσοστό αρνητική υπήρξε η εμπειρία από την εντός του φορέα συνεργασία μεταξύ των υπηρεσιών (8,6%).

Ερωτηθείσες στην έρευνα του 2022 οι Κοινωνικές Συμπράξεις για το τί είδους συνοδευτικά μέτρα προσφέρουν, απάντησαν ψυχολογική και θεραπευτική υποστήριξη, συμβουλές για την παρασκευή και αποθήκευση των τροφίμων, συμβουλές διαχείρισης οικογενειακού προϋπολογισμού, ατομική καθοδήγηση και εργαστήρια, αναπροσανατολισμός προς αρμόδιες υπηρεσίες, συμβουλές ατομικής καθαριότητας. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ποσοστό 14.04% των Κοινωνικών Συμπράξεων δεν προσέφερε ακόμα συνοδευτικά μέτρα. Επιβεβαιώνεται λοιπόν και εδώ το ζήτημα που εντοπίστηκε και στις πανευρωπαϊκές έρευνες/αξιολογήσεις το οποίο αφορούσε σε έλλειψη συντονισμού, ανεπαρκή στοχοθεσία, κατακερματισμό πόρων, ανομοιογένεια στην ένταση της υλοποίησης.

3.3.7. Τα συνοδευτικά μέτρα δεν επιλέγονται στη βάση προηγούμενης τεκμηριωμένης διάγνωσης αναγκών των ωφελούμενων αλλά ad hoc και στη βάση του προφίλ των φορέων υλοποίησης

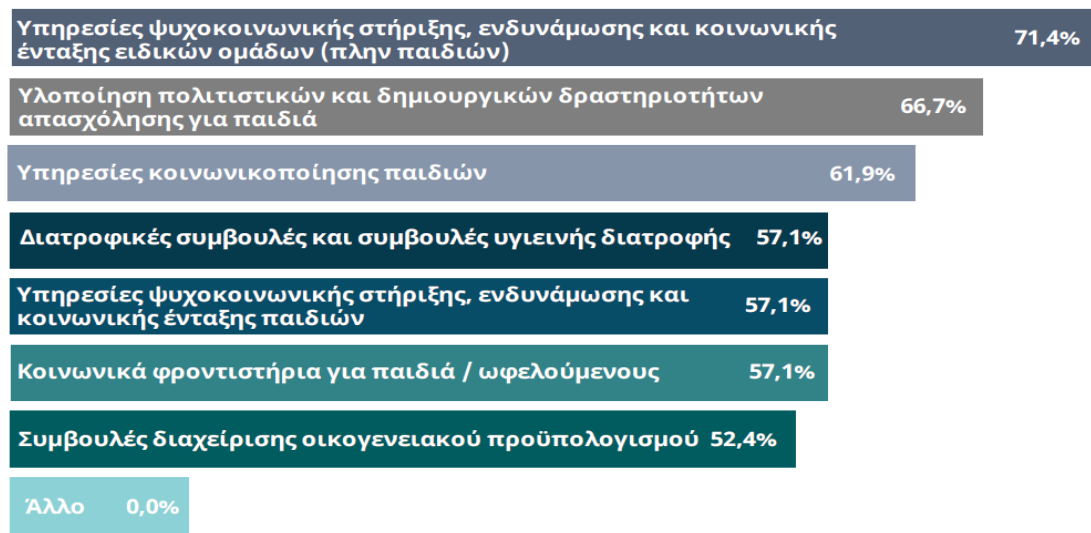
Τα έτη 2017 και 2022 διενεργήθηκαν δομημένες έρευνες με βάση το άρθρο 17 παρ. 4 του Κανονισμού του ΤΕΒΑ. Οι δομημένες έρευνες έτους 2017 επί συνόλου ΚΜ κατέδειξαν υψηλό βαθμό ικανοποίησης από το ΤΕΒΑ γενικότερα και τα προσφερόμενα συνοδευτικά μέτρα ειδικότερα, καθώς επίσης θετική συσχέτιση μεταξύ της υλοποίησης συνοδευτικών μέτρων και της συνολικής ικανοποίησης από το Ταμείο. Στο πλαίσιο του ελληνικού προγράμματος, από τις έρευνες αυτές προκύπτει υψηλός βαθμός ικανοποίησης των ωφελούμενων που συμμετέχουν σε συνοδευτικά μέτρα από τις υπηρεσίες που τους παρέχονται. Διαφαίνεται όμως ένα έλλειμα αναγνωρισιμότητας του Προγράμματος. Το έτος 2022 διενεργήθηκε στην Ελλάδα έρευνα ειδικά για τα συνοδευτικά μέτρα, που απευθύνθηκε στους Επικεφαλής Εταίρους των Κοινωνικών Συμπράξεων. Στη σχετική αναφορά αποτυπώνεται μία γενικότερη θετική αξιολόγηση των συνοδευτικών μέτρων. Ωστόσο, κρίνεται ότι εξακολουθούν να υπάρχουν ανάγκες των ωφελούμενων που δεν καλύπτονται. Προτείνεται η διασύνδεση των συνοδευτικών δράσεων με την αγορά εργασίας και η ελάφρυνση της γραφειοκρατίας ως προς την υλοποίησή τους.

Από την άλλη, στην έρευνα των καταναλωτών οι περισσότεροι Νόμιμοι Εκπρόσωποι (68,6%) κρίνουν πως η διερεύνηση αναγκών των ωφελούμενων πριν την επιλογή του Συνοδευτικού Μέτρου είναι απαραίτητη. Κατόπιν, πολύ απαραίτητη είναι η διερεύνηση αναγκών για το 28,6% εξ αυτών, ενώ τέλος, μόνο σε ποσοστό 2,9% η διερεύνηση αναγκών θεωρείται ουδέτερη.

Εν σχέση με το είδος των συνοδευτικών υπηρεσιών που αιτούνται οι ωφελούμενοι, πρωταρχική είναι η επιθυμία τους να συμμετέχουν σε υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής στήριξης, ενδυνάμωσης και κοινωνικής ένταξης ειδικών ομάδων πλην παιδιών (71,4%) και στην υλοποίηση πολιτιστικών και δημιουργικών δραστηριοτήτων απασχόλησης για παιδιά σε ποσοστό 66,7%.

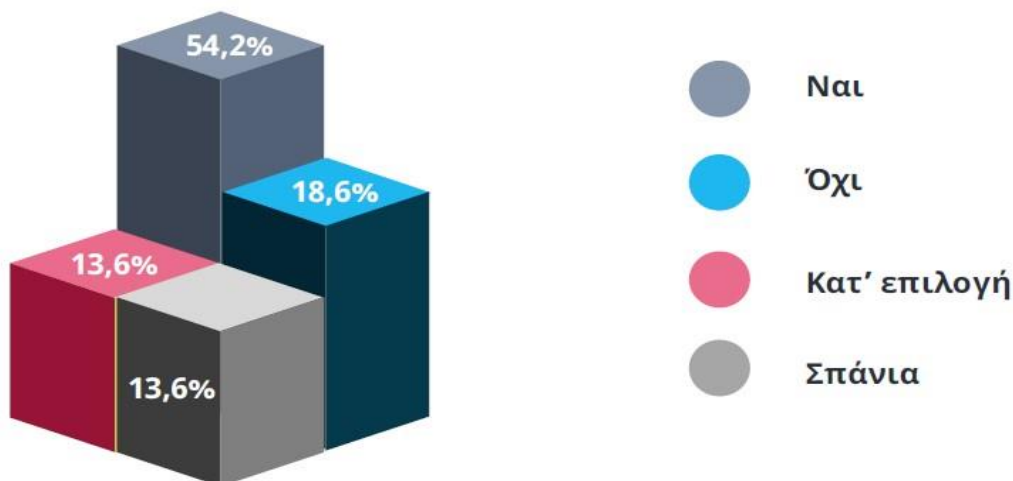
Ως αναγκαίο μέτρο καταγράφεται επίσης αυτό της κοινωνικοποίησης των παιδιών (61,9%). Τα επόμενα σε προτίμηση

μέτρα είναι οι διατροφικές συμβουλές και συμβουλές υγιεινής διατροφής, οι υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής στήριξης, ενδυνάμωσης και κοινωνικής ένταξης παιδιών και τα κοινωνικά φροντιστήρια για παιδιά/ωφελομένους με ποσοστό 57,1% αντίστοιχα. Οι συμβουλές διαχείρισης οικογενειακού προϋπολογισμού είναι το τελευταίο στην προτίμησή τους μέτρο (52,4%) (Γράφημα 23).

Γράφημα 23: Τύποι συνοδευτικών μέτρων που αιτούνται οι ωφελοόμενοι, Πηγή: Ένωση Εργαζομένων Καταναλωτών Ελλάδας, 2022

Η αντίληψη που έχουν οι εργαζόμενοι στις συμπράξεις για τη διαδικασία έγκρισης υλοποίησης των Συνοδευτικών Μέτρων αποτυπώνει ότι οι περισσότεροι θεωρούν τη διαδικασία χρονοβόρα (62,7%) ενώ αντίθετη άποψη εκφράζει το 37,3% εξ αυτών, που θεωρεί πως είναι σύντομη. Την ίδια στιγμή συμπεραίνεται πως στο μεγαλύτερο ποσοστό γραφειοκρατικοί λόγοι καθυστερούν τη διαδικασία (56,3%) ενώ αντίστοιχα σημαντική είναι και η έλλειψη ανθρώπινων πόρων(29,7%). Η πληθώρα εμπλεκομένων για την οριστική λήψη της απόφασης λαμβάνεται υπόψη αλλά όχι σε πολύ σημαντικό βαθμό (14,1%). Επιπλέον, περισσότερες από τις μισές Κοινωνικές Συμπράξεις δηλώνουν πως πραγματοποιούν διερεύνηση αναγκών (54,2%) ενώ στον αντίποδα το 18,6% δεν πραγματοποιεί. Κατ' επιλογή και σπάνια απαντά σε ίσο ποσοστό το 13,6% (Γράφημα 24).

Γράφημα 24: Σε ποιο βαθμό οι Συμπράξεις πραγματοποιούν διερεύνηση αναγκών; Πηγή: Ένωση Εργαζομένων Καταναλωτών Ελλάδας, 2022

Τέλος, στην πλειονότητά τους (59,3%) οι Κοινωνικές Συμπράξεις καθορίζουν κριτήρια επιλογής τωνωφελοúμενων για τη συμμετοχή τους στα Συνοδευτικά Μέτρα. Κατ' επιλογή απαντούν σε ποσοστό 23,7% και όχι σε ποσοστό 13,6%. Κριτήρια καθορίζει σπάνια το 3,4%.

3.4. Σύνοψη

Στη βάση των ως άνω ευσύνοπτων δεδομένων διαπιστώνεται ότι οι κύριες αιτίες αδυναμίας υλοποίησης των Συνοδευτικών Μέτρων, όπου αυτή παρατηρείται είναι η έλλειψη οργάνωσης και προγραμματισμού καθώς και οι γραφειοκρατικές διαδικασίες. Σε αυτό θα χρειαστεί να προσθέσει κανείς ότι οι σχετικοί πόροι κατακερματίζονται ενώ σε πολλές περιπτώσεις οι Εταίροι διέθεταν ανεπαρκείς υλικοτεχνικές υποδομές υλοποίησης και είχαν έλλειμμα εξειδικευμένου προσωπικού. Παράλληλα, η θετικότητα των συνοδευτικών μέτρων τρόπον τινά ματαιώνεται στην πράξη καθόσον διαπιστώνεται μεγάλο έλλειμμα δημοσιότητας και επικοινωνίας τους ευρύτερα. Έτσι, η προστιθέμενη αξία των δράσεων δεν πιστώνεται στο Ταμείο και η συμμετοχή των ωφελοúμενων στις συνοδευτικές δράσεις είναι ιδιαίτερα χαμηλή. Σε αυτή τη συνάφεια η παρακολούθηση της πορείας των μέτρων καθίσταται δυσχερής διότι έχει εντοπισθεί έλλειψη κοινής για όλους δομημένης μεθοδολογίας μέτρησης, με ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά, πράγμα το οποίο δεν

επιτρέπει τη συλλογή συγκρίσιμης πληροφορίας για την αξιολόγηση και την αποτελεσματικότητά τους. Είναι υπό αυτό το πρίσμα που χρήζει υπογράμμισης το γεγονός ότι η υλοποίηση των συνοδευτικών μέτρων δεν φαίνεται να υπάγεται σε κάποιον κεντρικό επιχειρησιακό σχεδιασμό, ούτε ως προς το περιεχόμενο των προσφερόμενων δράσεων ούτε ως προς τον προσδιορισμό των υπο – ομάδων στόχου και εξ αυτού προκύπτει ότι η σύνδεσή τους με την αγορά εργασίας, μολονότι έχει τεθεί ως στόχος, καθίσταται μια αναιμική σχέση. Είναι για αυτό το λόγο που τα μέτρα αυτά χρειάζεται να σχεδιάζονται στη βάση των πραγματικών αναγκών των ωφελούμενων καθόσον κρίνεται ότι αυτές εξακολουθούν να υπάρχουν και δεν καλύπτονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

4.1. Η παροχή της επισιτιστικής και υλικής συνδρομής μέσω “vouchers”

Η πρώτη μας πρόταση δεν αφορά αυστηρά στην υλοποίηση συνοδευτικών μέτρων αλλά στον τρόπο παροχής της επισιτιστικής και υλικής βοήθειας προς τους ωφελούμενους. Δεδομένου ότι, όπως επισημάνθηκε και νωρίτερα στη μελέτη, η **επισιτιστική βοήθεια συνδέεται συχνά με ζητήματα όπως ο στιγματισμός και η έλλειψη ελευθερίας επιλογής**, είναι αμφίβολο εάν η **επισιτιστική βοήθεια του ΤΕΒΑ μπορεί γενικά να ενισχύσει την κοινωνική ιδιότητα του πολίτη**. Στο πλαίσιο αυτό, τα κουπόνια ή οι κάρτες για την αγορά τροφίμων και βασικών υλικών σε συμβατικά καταστήματα παρουσιάζουν **ιδιαίτερο ενδιαφέρον**. Αυτή η μορφή υποστήριξης σε είδος συνδέεται κυρίως με τη δυνατότητα παροχής δικαιούχων **με μεγαλύτερη αίσθηση αξιοπρέπειας και αυτονομίας**. Η διανομή κουπονιών διατροφής επιτρέπεται επίσης στο πλαίσιο του ΕΚΤ+ στο οποίο ενσωματώνεται κατά την τρέχουσα προγραμματική περίοδο το ΤΕΒΑ.

Η παροχή “vouchers” με πιστωτικές αγοραστικές μονάδες (οι οποίες θα μπορούν να παρέχουν πρόσβαση σε τρόφιμα και είδη άμεσης ανάγκης) αποτελεί μια ενδεδειγμένη πρακτική που κρίνεται περισσότερο ευέλικτη και πιο αποτελεσματική για πολλούς λόγους. Ένας από τους πιο σημαντικούς λόγους είναι η **«από-στιγματοποίηση» των πολιτών** που συμμετέχουν στο πρόγραμμα αφού θα τους δίνεται η δυνατότητα να λαμβάνουν τρόφιμα και είδη άμεσης ανάγκης σε συμβεβλημένες επιχειρήσεις και καταστήματα χωρίς να περιμένουν σε «ουρές» και χωρίς να νιώθουν **αίσθημα κατωτερότητας έναντι των άλλων πολιτών**. Ταυτόχρονα διαμορφώνεται ένας **υψηλότερος βαθμός ελευθερίας στο επίπεδο των επιλογών τους** αφού θα έχουν μεγαλύτερη ευελιξία στην αναζήτηση αλλά και διαλογή αυτών που χρειάζονται περισσότερο για την άμεση κάλυψη των αναγκών τους. Ταυτόχρονα μέσω της ειδικής πιστωτικής κάρτας στην οποία θα πιστώνονται οι αγοραστικές τους μονάδες θα **υπάρχει σαφής έλεγχος και εποπτεία με σκοπό την ορθή χρήση της κάρτας και της εξαργύρωσης των vouchers**. Επιπλέον, μέσω των vouchers θα υπάρχει η **καταγραφή των**

προτιμήσεων και των επιλογών και τα στοιχεία αυτά θα δύνανται να αποτελέσουν ερευνητικά στοιχεία αξιολόγησης και διορθωτικών παρεμβάσεων. Αυτό συμβαίνει ήδη στην Πορτογαλία και τη Λιθουανία, για παράδειγμα.

Από την άλλη πλευρά, πρέπει της να υπογραμμιστεί, ότι η εισαγωγή συστημάτων κουπονιών εγείρει το ερώτημα πώς μπορούν να συνεχίσουν να προσεγγίζονται οι δικαιούχοι από της Συμπράξεις. Αυτό θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί με την υποχρέωση προσωπικής παραλαβής τα των κουπονιών σε συγκεκριμένα σημεία σε τοπικό επίπεδο. Επιπλέον, ένα σύστημα κουπονιών δεν σημαίνει απαραίτητα λιγότερο στίγμα. Για παράδειγμα, εάν οι κάρτες κουπονιών που πρέπει να επιδείξουν οι παραλήπτες στο ταμείο είναι αναγνωρίσιμες ως κουπόνια για όσους έχουν ανάγκη, αυτό θα μπορούσε κάλλιστα να εκληφθεί ως στιγματισμός από της αποδέκτες. Επομένως, κατά την εισαγωγή συστημάτων κουπονιών, πρέπει πάντα να λαμβάνεται μέριμνα ώστε να διασφαλίζεται ότι εφαρμόζονται με τρόπο που είναι κατάλληλος για της παραλήπτες.

4.2. Δημιουργία «Γραφείου Πρώτης Επαφής» στο σημείο διανομής της επισιτιστικής και υλικής συνδρομής

Το σημείο παραλαβής της επισιτιστικής και υλικής συνδρομής ή το σημείο παραλαβής των κουπονιών είναι το πρώτο σημείο επαφής των δικαιούχων με το Πρόγραμμα. Προτείνεται η δημιουργία ενός «**First Contact Desk**» (Γραφείου Πρώτης Επαφής) στον ίδιο χώρο ή ακριβώς δίπλα από τον χώρο διανομής της υλικής βοήθειας, στελεχωμένο από μια μικρή ομάδα κοινωνικών επιστημόνων (κοινωνικό λειτουργό, ψυχολόγο κλπ.). Η λειτουργία του Γραφείου αυτού θα μπορούσε να υλοποιηθεί σε συνεργασία με τα Κέντρα Κοινότητας και τις Κοινωνικές Υπηρεσίες των Δήμων. Το Γραφείο παρέχει ενημερωτικό φυλλάδιο με το σύνολο των συνοδευτικών μέτρων που υλοποιούνται στην περιοχή και μια χαρτογράφηση όλων των διαθέσιμων κοινωνικών υπηρεσιών. Ταυτόχρονα, κάνει μια πρώτη εξατομικευμένη αξιολόγηση των αναγκών των ωφελουμένων.

4.3. Ορισμένα συνοδευτικά μέτρα αξιολογούνται ως απολύτως απαραίτητα και θα πρέπει να υλοποιούνται με ενιαίο τρόπο από όλες τις Κοινωνικές Συμπράξεις.

Προτείνεται η κατάρτιση από τη Διαχειριστική Αρχή του Ε.Π ΕΒΥΣ κλειστής λίστας επιλέξιμων συνοδευτικών μέτρων που θα υλοποιούνται είτε στο πλαίσιο λειτουργίας του Γραφείου Πρώτης Επαφής, είτε μέσω παραπομπών. Τα συνοδευτικά μέτρα που προτείνονται είναι τα ακόλουθα.

❖ Παροχή συμβουλευτικής σε θέματα πρόληψης, υγείας και διατροφικής υγιεινής.

Δημιουργία εξατομικευμένων δράσεων Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας. Κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική η υπεύθυνη πληροφόρηση γύρω από ζητήματα που αφορούν την **ατομική υγιεινή αλλά και την υγιεινή της οικογένειας**. Η συμβουλευτική οφείλει να είναι **στοχευμένη ανάλογα με το προφίλ και τις ανάγκες των ωφελούμενων** και κυρίως να αποσκοπεί στη διαμόρφωση μιας ευρύτερης και μακροπρόθεσμης κουλτούρας. **Η πρόληψη είναι σημαντικό ζήτημα που δύναται να βοηθήσει στην αποφυγή μελλοντικών προβλημάτων υγείας** (π.χ γυναικολογικός έλεγχος, παιδιατρικός έλεγχος). Επίσης η συμβουλευτική σε **θέματα διατροφικής κουλτούρας αλλά και κατανάλωσης προϊόντων** δύναται να **συμβάλει μακροπρόθεσμα στην αποφυγή εξαιρετικά σημαντικών προβλημάτων υγείας, περίθαλψης αλλά υγειονομικής υποστήριξης.**

❖ Η παροχή συμβουλευτικής για θέματα ψυχοκοινωνικής στήριξης και ενδυνάμωσης

Προτείνεται η **ατομική αξιολόγηση** κάθε περίπτωσης με σκοπό την **διάγνωση αναγκών** και ειδικότερα την **ακτινογράφιση** της κάθε περίπτωσης ξεχωριστά. Η συμβουλευτική σε **θέματα ψυχικής υγείας, συναισθηματικής και ψυχικής ευεξίας** είναι ιδιαίτερα σημαντική αν σκεφτούμε πως η **ακραία φτώχεια, η υλική αποστέρηση και ο κοινωνικός αποκλεισμός, συνδέονται με ζητήματα ψυχικής «αποσταθεροποίησης» ή συμπεριφορικής «αποπλαισίωσης»**. Η ατομική αξιολόγηση δύναται να **συνδυαστεί με το οικογενειακό περιβάλλον** (οικογενειακή συμβουλευτική) και να **προχωρήσει σε παρεμβάσεις ομαδικής ψυχοκοινωνικής υποστήριξης σε επίπεδο οικογένειας** (συστημική παρέμβαση).

- ❖ Η παροχή συμβουλευτικής σε θέματα ανάπτυξης δεξιοτήτων και εκπαίδευσης, οι οποίες είναι κρίσιμες για την πρόσβαση στην αγορά εργασίας

Προτείνεται η **ατομική αξιολόγηση του βιογραφικού προσόντων και δεξιοτήτων που κατέχει ο κάθε ωφελούμενος (portfolio)**. Η ορθή διάγνωση δύναται να δρομολογήσει παρεμβάσεις είτε απόκτησης προσόντων και δεξιοτήτων, είτε βελτίωσης των ήδη υπάρχοντων με σκοπό την ανακατεύθυνση σε επίπεδο αγοράς εργασίας. Η συμβουλευτική σε περίπτωση ύπαρξης ανεργίας απαιτείται να **συνδεθεί με άμεσες πρακτικές προώθησης στην αγορά εργασίας σε συνδυασμό με άλλες υπηρεσίες** (π.χ ΚΠΑ 2, σχετικές δράσεις του ΕΚΤ+) ενώ σε περίπτωση βελτίωσης της θέσης στην απασχόληση απαιτείται **συμβουλευτική για μεσοπρόθεσμη στρατηγική αναβάθμισης προσόντων μέσω επαγγελματικής κατάρτισης με σκοπό την αναζήτηση καλύτερης εργασίας η ακόμα και την αλλαγή καριέρας**. Η διασύνδεση με τον Γ' Πυλώνα του ΕΕΕ, ενώ είναι σημαντική, δεν φαίνεται μέχρι σήμερα να έχει αποδώσει τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Σε κάθε περίπτωση **το ζήτημα της απασχόλησης συνδέεται δομικά με το ζήτημα της επαγγελματικής κατάρτισης** (εδώ υπάρχει μια μεγάλη θεματολογία: π.χ γλώσσα, ελληνικά - αγγλικά, ψηφιακές δεξιότητες, επικοινωνία, παροχή υπηρεσιών σε εστίαση - τουρισμό, κατάρτιση σε αγροτικές καλλιέργειες, κατάρτιση σε υπηρεσίες στην τρίτη ηλικία κ.α) **και δύναται να «ξεκλειδώσει» πολλά από τα προβλήματα που οδηγούν στον κοινωνικό αποκλεισμό, την περιθωριοποίηση και την ακραία φτώχεια**. Υπό την έννοια αυτή είναι αναγκαία η διασύνδεση επιμέρους δράσεων με σκοπό την πληρέστερη υποστήριξη των ωφελουμένων και την εφαρμογή μιας ολιστικής παρέμβασης στο πεδίο ενίσχυσης της απασχόλησης.

- ❖ Παροχή συμβουλευτικής σε θέματα άσκησης δικαιωμάτων και χρήσης υπηρεσιών

Προτείνεται η **συμβουλευτική γύρω από κρίσιμα ζητήματα που σχετίζονται με την γνώση για θέματα άσκησης δικαιωμάτων αλλά και χρήσης των δημόσιων και κοινωνικών υπηρεσιών**. Σε πολλές περιπτώσεις εντοπίζεται ένα σημαντικό έλλειμμα γνώσης και πληροφόρησης που δυσχεραίνει τη κινητικότητα αλλά και την **ορθή «πλοήγηση» των ωφελουμένων μέσα σε ένα**

ωκεανό πληροφοριών που είναι αταξινόμητος και πολλές φορές άγνωστος. Υπό την έννοια αυτή η συμβουλευτική απαιτείται να είναι στοχευμένη πάνω σε έναν οδικό χάρτη με σκοπό την επωφελέστερη τοποθέτηση των ωφελουμένων σε αυτά που παρέχονται και κυρίως σε αυτά που δικαιούνται και η πολιτεία είναι υποχρεωμένη να τους παρέχει ως δικαίωμα και όχι ως φιλανθρωπία.

❖ Υπηρεσίες συμβουλευτικής αλλά και ευρύτερης μορφωτικής και ψυχοκοινωνικής στήριξης των παιδιών.

Με δεδομένο ότι τα παιδιά, σύμφωνα με όλες τις έρευνες, αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, απαιτείται η υλοποίηση εστιασμένων συνοδευτικών μέτρων στήριξής τους. Αυτό θα είναι, μεταξύ άλλων και αντικείμενο του επόμενου Παραδοτέου μας. Στην παρούσα φάση θα περιοριστούμε στην επισήμανση ότι είναι σημαντική παράμετρος όχι μόνο η συμβουλευτική σε γονείς όσο και η εμπλοκή των παιδιών σε δράσεις που ενισχύουν το μορφωτικό και πολιτισμικό τους κεφάλαιο. Η συμμετοχή σε πολιτιστικά δρώμενα αλλά και αθλοπαιδιές αποτελεί κρίσιμη παράμετρο κοινωνικοποίησης ενώ η παρακολούθηση κοινωνικών φροντιστηρίων ή προγραμμάτων πρόσθετης διδακτικής στήριξης σε δημόσια σχολεία θα μπορούσε να ενισχύσει τη φοίτησή και την εκπαιδευτική τους σταδιοδρομία. Σε άλλες περιπτώσεις σημαντική κρίνεται η βοήθεια σε επίπεδο συμβουλευτικής η ψυχολογικής υποστήριξης σε παιδιά που αντιμετωπίζουν ζητήματα έντονου άγχους ή προσαρμογής στο σχολικό περιβάλλον. Τέλος, ιδιαίτερα σημαντική είναι η υλοποίηση διαδικτυακών τμημάτων Σχολών Γονέων, μέσα από τα οποία οι γονείς θα διδαχθούν τους σωστούς τρόπους προσέγγισης των παιδιών τους, θα δοθούν συμβουλές που θα αφορούν στη βελτίωση των σχέσεων γονιών – παιδιών καθώς και στην επίλυση καθημερινών προβλημάτων που ανακύπτουν στην οικογένεια.

4.4. Η επιλογή και ο σχεδιασμός των λοιπών συνοδευτικών μέτρων θα πρέπει να γίνεται με τεκμηριωμένο τρόπο και από κάτω προς τα πάνω (bottom up).

Ο σχεδιασμός των συνοδευτικών μέτρων θα πρέπει να γίνεται στη βάση πρωτογενών δεδομένων που να προκύπτουν από τη διενέργεια ερευνών μικρής

κλίμακας σε τοπικό επίπεδο για τη διάγνωση των αναγκών των δυνητικώς ωφελουμένων. **Η συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων, συμπεριλαμβανομένων των οργανώσεων εταίρων, των τοπικών παραγόντων και των τελικών αποδεκτών είναι ζωτικής σημασίας σε όλα τα επίπεδα προγραμματισμού των μέτρων που χρηματοδοτούνται από το ΤΕΒΑ,** προκειμένου να υπάρχει καλύτερη επισκόπηση των αναγκών της ομάδας-στόχου και να αντιμετωπιστούν πιο αποτελεσματικά. Ειδικότερα, οι οργανισμοί-εταίροι και οι τελικοί αποδέκτες θα πρέπει να έχουν ενεργό ρόλο στις φάσεις σχεδιασμού, υλοποίησης και τελικής αξιολόγησης των παρεμβάσεων που χρηματοδοτούνται από το ΤΕΒΑ.

Είναι σημαντικό οι διαχειριστικές αρχές να δεσμεύουν τους οργανισμούς εταίρους ώστε να ενημερώνουν για την πρόοδο των προγραμμάτων, για παράδειγμα με τη σύνταξη μνημονίων δέσμευσης και την οργάνωση τακτικών συναντήσεων και ομάδων εργασίας.

Στην **Εσθονία,** τα ενδιαφερόμενα μέρη υπογράφουν ένα **κεντρικό πρωτόκολλο δέσμευσης με τη διαχειριστική αρχή,** ορίζοντας τους ρόλους και τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα. Μια άλλη βασική πτυχή που πρέπει να αναπτυχθεί είναι μια **κουλτούρα ανταλλαγής δεδομένων μεταξύ διαφορετικών ενδιαφερομένων** (π.χ. τοπικές αρχές, οργανώσεις εταίρους κ.λπ.) σχετικά με σημαντικούς δείκτες και για τους τελικούς αποδέκτες, ώστε να αποκτηθεί καλύτερη γνώση των αναγκών της ομάδας-στόχου.

Η συμμετοχή των τελικών δικαιούχων στο σχεδιασμό της προγράμματος παραμένει μια πρόκληση. Λαμβάνοντας υπόψη την άποψη των τελικών χρηστών, οι οποίοι είναι «ειδικοί» σχετικά με την κατάστασή της, μπορεί να συμβάλει στη λήψη μέτρων που είναι σύμφωνα με της ανάγκες της. Γενικά, είναι σημαντικό να δημιουργηθεί της «ασφαλής χώρος» όπου οι τελικοί αποδέκτες μπορούν να εκφράσουν της σκέψεις της και να υποδείξουν της ανάγκες της.

Στην **Πορτογαλία,** ορισμένοι **οργανισμοί εταίροι εμπλέκουν της τελικούς αποδέκτες στον σχεδιασμό των συνοδευτικών μέτρων μέσω μιας «κυκλικής προσέγγισης»:** αυτό συνεπάγεται ότι οι οργανισμοί εταίροι συλλέγουν δεδομένα

από τα κάτω (**bottom up**) και τα μοιράζονται με της ενδιαφερόμενους, **συμπεριλαμβανομένων των τελικών δικαιούχων**. Με βάση τα δεδομένα που συλλέγονται, οι ενδιαφερόμενοι χρησιμοποιούν της γνώσεις της επί τόπου για να μοιραστούν προτάσεις σχετικά με τα μέτρα που θα μπορούσαν να είναι τα περισσότερα αποτελεσματική για την προσέγγιση των τελικών παραληπτών. Αυτή η προσέγγιση ακολουθείται καθ' όλη την περίοδο υλοποίησης του προγράμματος.

Στην **Κροατία**, ο σχεδιασμός των μέτρων λαμβάνει υπόψη τα σχόλια των τελικών αποδεκτών. Στο **Βέλγιο**, οι ειδικοί από την εμπειρία (*experts du vécu en matière de pauvreté et d'exclusion sociale*) προσλαμβάνονται και συμμετέχουν της δραστηριότητες των διαχειριστικών αρχών και **παρέχουν συμβουλές για της ανάγκες των τελικών αποδεκτών, της υπηρεσίες και τα προϊόντα που παρέχονται, καθώς και για δραστηριότητες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης**. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι τελικοί αποδέκτες εκπαιδεύονται της **ως εθελοντές**, ιδιαίτερα σε περιοχές (π.χ. αγροτικές περιοχές) όπου δεν υπάρχουν αρκετοί βοηθοί. Αυτή η πρακτική συμβάλλει στην ενδυνάμωση των τελικών αποδεκτών και στην υποστήριξη της υποστήριξης μεταξύ των συνομηλίκων.

4.5. Είναι απαραίτητη η αξιολόγηση του κοινωνικού αντίκτυπου των συνοδευτικών μέτρων

Ενώ είναι δυνατό να μετρηθούν οι παρεχόμενες υπηρεσίες και ο αριθμός των χρηστών, είναι δύσκολο να αξιολογηθούν τα αποτελέσματα των μέτρων υποστήριξης που εφαρμόζονται. Η **διατήρηση και η περαιτέρω ανάπτυξη πρακτικών παρακολούθησης για τα ισχύοντα μέτρα για την αντιμετώπιση της φτώχειας είναι ζωτικής σημασίας** για την παροχή μιας **ρεαλιστικής επισκόπησης του αριθμού των ατόμων που έχουν λάβει υποστήριξη και τον αντίκτυπο των μέτρων στις ομάδες στόχους**. Η **συλλογή περιεκτικών** (ποιοτικών και ποσοτικών) **πληροφοριών** σε τοπικό επίπεδο σχετικά με την υλοποίηση των προγραμμάτων είναι επίσης σημαντικό στοιχείο για την ανάπτυξη μιας τεκμηριωμένης προσέγγισης.

4.6. Είναι απαραίτητη η βελτίωση της δικτύωσης, της συνεργασίας και του συντονισμού μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων φορέων και οργανισμών

Παρότι αυτό αποτελεί αντικείμενο διερεύνησης επόμενου Παραδοτέου μας, είναι ήδη προφανές από όλες τις αξιολογήσεις του ΤΕΒΑ. Η **βελτίωση των τοπικών δικτύων και η αύξηση της συνεργασίας μεταξύ των οργανισμών** είναι ένα σημείο εκκίνησης για την παροχή μιας **πολύπλευρης και πολύ-επιστημονικής προσέγγισης που αντιμετωπίζει διαφορετικές ανάγκες**. Για παράδειγμα, μια πιλοτική υπηρεσία στην Εσθονία συγκεντρώνει διαφορετικούς επαγγελματίες (π.χ. ψυχολόγους, γιατρούς, διαχειριστές υποθέσεων δημόσιας υπηρεσίας απασχόλησης κοινωνικών λειτουργών κ.λπ.) για να συνεργαστούν σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Η παροχή διαφορετικών τύπων υποστήριξης σε ένα μέρος (δηλαδή one-stop-shop) μπορεί να διευκολύνει τους χρήστες την πρόσβαση σε ένα ευρύ φάσμα υπηρεσιών.

4.7. Απαιτείται ενίσχυση της δημοσιότητας και επικοινωνίας των συνοδευτικών μέτρων

Με δεδομένο το μεγάλο έλλειμμα δημοσιότητας και επικοινωνίας των συνοδευτικών μέτρων, η προστιθέμενη αξία των δράσεων **δεν πιστώνεται στο Ταμείο** ενώ η **συμμετοχή των ωφελουμένων** στις συνοδευτικές δράσεις είναι **ιδιαίτερα χαμηλή, όχι λόγω έλλειψης εκδήλωσης ενδιαφέροντος αλλά λόγω άγνοιας**. Στο πλαίσιο αυτό απαιτείται **ενίσχυση της δημοσιότητας και επικοινωνίας των συνοδευτικών μέτρων** με όλα τα διαθέσιμα μέσα. Ειδικότερα, προτείνεται (α) η διαφήμιση στην τηλεόραση (εθνικά και τοπικά μέσα), (β) οι καταχωρήσεις στον ηλεκτρονικό και έντυπο τύπο, (γ) η προβολή στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, (δ) η προσωπική επικοινωνία (τηλεφωνική ή μέσω sms με τους ωφελούμενους και (ε) η προφορική επικοινωνία και η διανομή έντυπου υλικού στα Γραφεία Πρώτης Επαφής, καθώς και στα Κέντρα Κοινότητας και τις Κοινωνικές Υπηρεσίες των Δήμων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

- Caraher, M. (2015). The European Union Food Distribution programme for the Most Deprived Persons of the community, 1987-2013: From agricultural policy to social inclusion policy? *Health Policy*, 119(7), 932-940. <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2015.05.001>
- European Commission (2021a). *The European Pillar of Social Rights Action Plan*. Brussels, 4.3.2021 COM(2021) 102 final
- European Commission (2021b). *Summary of the annual implementation reports for the operational programmes cofinanced by the Fund for European Aid to the Most Deprived in 2019*. Brussels, 30.8.2021 COM(2021) 494 final.
- European Commission (2019). *Mid-Term Evaluation of the Fund for European Aid to the Most Deprived*. SWD 148 Final
- European Commission (2014). *Regulation (EU) No 223/2014 of the European Parliament and the Council of 11 March 2014 on the Fund for European Aid to the Most Deprived*
- Eurostat, *EU statistics on income and living conditions*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-statistics-on-income-and-living-conditions> (τελευταία ανάκτηση 25/5/2023)
- FEAD Community (2021). *First Annual Conference Brussels (Belgium) and Online, 19 October 2021*. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, November, 2021.
- Greiss, J., Hermans, K, Cantillon, B. (2023). The making of a European Social Union: The case of food banks and the right to minimum income protection. *Working Paper No. 23/06*. University of Antwerp Herman Deleeck Centre for Social Policy.
- Greiss, J., Schoneville, H., Adomavičienė, A., Baltutė, R., Bernat, A., Cantillon, B., Pereirinha, J. A. C. (2022). Food aid in Europe in times of the COVID-19 crisis. An international survey project. *CSB Working Paper Series, 22/05*.

- Greiss, J., Cantillon, B., & Penne, T. (2021). The Fund for European Aid to the Most Deprived: A Trojan horse dilemma? *Social Policy & Administration*, 55(4), 622-636. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/spol.12647>
- Hermans, K., Cantillon, B., Bernát, A., Carrillo-Alvarez, E., Cussó-Parcerisas, I., Mäkinen, L., Martínez, J. and Szivos, P. (2023). Food aid in four European countries: Assessing the price and content of charitable food aid packages by using food basket, household budget survey and contextual data. *CSB Working Paper No. 23/01*.
- Hermans, K., Greiss, J., Delanghe, H., & Cantillon, B. (2022). *Delivering on the European Pillar of Social Rights: Towards a needs-based distribution of the European social funds?* *Social Policy & Administration*.
- Lambie-Mumford, H., & Silvasti, T. (2020). *The rise of food charity in Europe*. Policy Press.
- Madama, I. (2016). The Fund for European Aid to the Most Deprived: A contested and contentious (but successful) reconciliation pathway. *Working Paper RescEU*, 9.
- Marchal, S., & Siöland, L. (2019). A safety net that holds? Tracking minimum income protection adequacy for the elderly, the working, and the non-working of active age. Working Paper, No 19.09. October 2019 https://medialibrary.uantwerpen.be/oldcontent/container2601/files/CSBWP2019_/CSBWP2019_09.pdf (τελευταία ανάκτηση 20/5/2023)
- Pybus, K., Power, M., & Pickett, K. (2021). 'We are constantly overdrawn, despite not spending money on anything other than bills and food': A mixed-methods, participatory study of food and insecurity in the context of income inequality. *Journal of Poverty and Social Justice*, 29(1), 21-45. <https://doi.org/10.1332/175982720X15998354133521>
- Spanish Red Cross (2018): *FEAD impact assessment in Spain*. https://www.academia.edu/39853704/Fund_for_European_Aid_to_the_Most_Deprived_Programme_FEAD_Impact_Assessment_in_Spain_The_perception_of_beneficiaries_organisations_staff_and_volunteers (τελευταία ανάκτηση 17/5/2023).

- Van der Horst H., Pascucci, s, Bol, V., (2014),"The “dark side” of food banks? Exploring emotional responses of food bank receivers in the Netherlands", *British Food Journal*, Vol. 116 Iss 9 pp. 1506-1520 https://www.researchgate.net/publication/265856798_The_dark_side_of_food_banks_Exploring_emotional_responses_of_food_bank_receivers_in_the_Netherlands#fullTextFileContent (τελευταία ανάκτηση 22/6/2023).
- Vandenbroucke, F., Keune, M., Ferrera, M., & Corti, F. (2021). *The nature and rationale for European social rights*. (1.0). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4555331>
- Vandenbroucke, F., Barnard, C. De Baere, G. (2017). *A European Social Union after the Crisis*. Cambridge University Press ISBN: ISBN 978-1-108-41578-1 DOI: [10.1017/9781108235174](https://doi.org/10.1017/9781108235174)
- Vardaramatou, D., Pertsinidou, I. (2018), “Developments in relation to Minimum Income Schemes. EMIN Context Report GREECE.
- Vlassopoulos, A., Filippou, K., Pepa, A., Malisova, O., Xenaki, D., & Kapsokefalou, M. (2020). Healthy diet assistance for the most deprived in post-crisis Greece: An evaluation of the state food provision program. *Sustainability*, 13(1), 99

Ελληνόγλωσση

- ΕΛΣΤΑΤ (2023). Κίνδυνος Φτώχειας. Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών: Έτος 2022 (Περίοδος αναφοράς εισοδήματος: Έτος 2021). Πειραιάς, 8 Μαΐου 2023. <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SFA10/->
- ΕΛΣΤΑΤ (2023). Υλική και κοινωνική στέρηση και συνθήκες διαβίωσης. Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών: Έτος 2022 (Περίοδος αναφοράς εισοδήματος: Έτος 2021). Πειραιάς 8 Μαΐου 2023. <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SFA10/->
- Ένωση Εργαζομένων Καταναλωτών Ελλάδος (2022). Μελέτη Αξιολόγησης Συνοδευτικών Μέτρων του ΕΠ ΕΒΥΣ του ΤΕΒΑ, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο <https://teba.opeka.gr/studies>, (τελευταία ανάκτηση 27.10.2022.)

- Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο (2019). Ειδική έκθεση αριθ. 05/2019. ΤΕΒΑ - Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους: πολύτιμη η στήριξή του, αλλά η συμβολή του στη μείωση της φτώχειας δεν έχει προσδιοριστεί ακόμη, Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 2021/1057 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24ης Ιουνίου 2021 περί ιδρύσεως του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου+ (ΕΚΤ+) και καταργήσεως του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1296/2013, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, L 231, 30.06.2021.
- Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 223/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11ης Μαρτίου 2014 για το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, L 72, 12.3.2014.